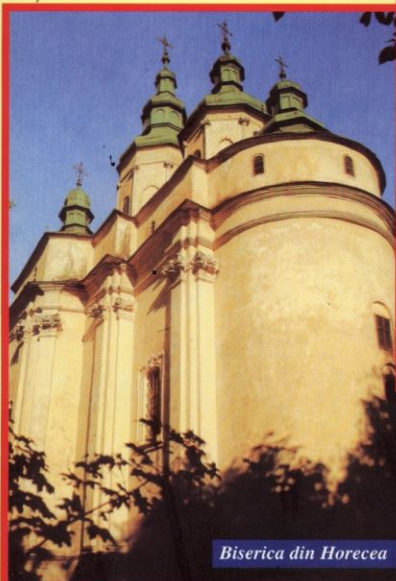

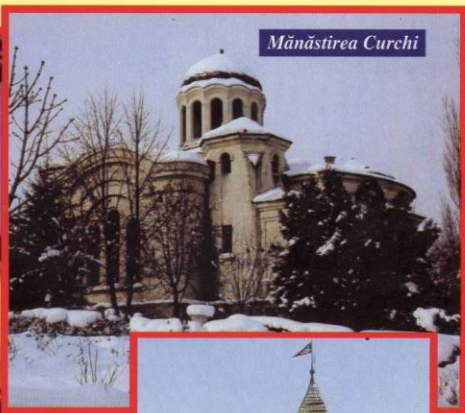
magazin istoric

Apare din aprilie 1967

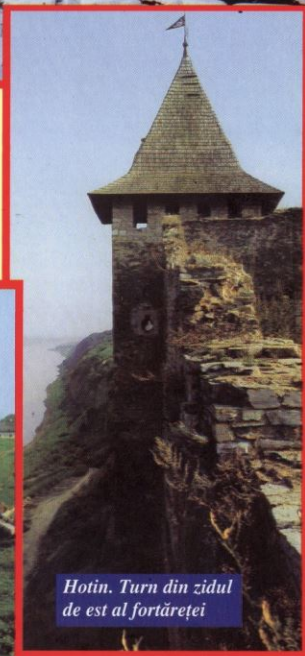
IUNIE 2000

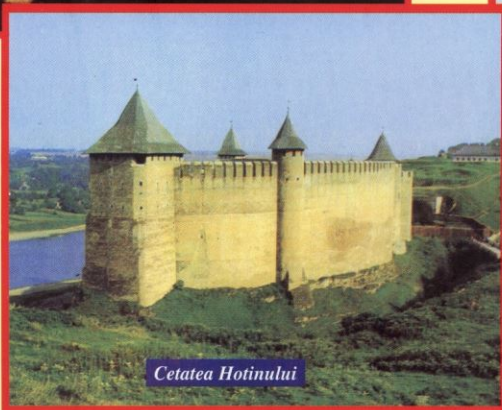
Biserica din Horecea

Mănăstirea Curchi

*Hotin. Turn din zidul
de est al fortăreței*

Cetatea Hotinului

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 6 (399)
iunie 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

magazin istoric

1-4 Acum 60 ani, în luna iunie, România era somată să cedeze U.R.S.S.-ului Basarabia și nordul Bucovinei. În procesul de ocupare a acestor teritorii, statul sovietic a anexat și ținutul Herța. Astăzi, U.R.S.S. nu mai există, teritoriile respective sunt împărțite între Republica Moldova și Ucraina. Au rămas românii, câți mai sunt, pe care nu trebuie să îi uităm

2 În vreme ce mongolii cunoșteau foarte bine lumea europeană, aceasta îi ignora aproape complet, mulțumindu-se să răspândească cele mai grozave și teribile povești pe seama lor. Și nu era greu să fie crezute, într-o Europă ce trecuse prin cataclismul ciumei, venită tot de la mongoli. Invațiile mongole nu erau decât un nou semn al Apocalipsei, pe care contemporanii o vedeau în forme asemănătoare cu cele din această miniatură

3 Asia avea să rămână, până în secolul XIX, o obsesie pentru europeni, o zonă îndepărtată și misterioasă. Impresioniștii au recunoscut influența stămpelor japoneze. La fel de fascinante erau și obiceiurile și costumele orientale. În lipsa fotografiei și a televiziunii, albumele de gravuri aduceau celor ce nu puteau călători imaginea acestei lumi. Iată o nuntă indiană și dansatoare din aceeași lume, așa cum le prezenta un album apărut la Paris, în 1888, avându-l ca autor pe Racinet

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Aprăotescei,
Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREST” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iunie

2000

DE LA NISTRU
PÂN'LA TISA...

4 Vulturul care rupe din suflet

*Îndemn pentru păstrarea
conștiinței naționale în
Basarabia*

I. NISTOR

5 Diplomatie prin prisma veșniciei

*Sfântul Scaun nu crede în
trăinicia Dictatului de la
Viena*

D. PREDA,
M. BUCUR

10 Străjeri la templul unității

*O familie de patrioți din
Bucovina: Flondorii*

C. AL. RACOVITZĂ,
M. PÂNZARU

13 Doisprezece oa- meni, cu recunoștință

*Declarația în favoarea lui
Gheorghe Flondor, la
procesul din 1956*

T. WEXLER

16 Uniți-vă cu frații voștri!

*Îndemnul lui Lenin către
un basarabean*

D.-N. CHELARU,
R.D. CHELARU,
O. DASCĂL

18 Patriotism contra internaționalism

*Pătrășcanu judecat de
tovarășii săi pentru
discursul de la Cluj*

L.-D. GRIGORESCU,
M. ȘTEFAN

24 1947. Moscova monitorizează Washingtonul... la București

T.A. POKIVAILOVA

26 Maica Alexandra Z. DUMITRESCU- BUȘULENGA

29 La cules de infor- mații

*Din nou despre agentura
sovietică de la noi*

P. OTU

1000-2001

33 Când Europa și-a ieșit din matcă

Secolul XIV

V. CIOCĂLTAN

38 1 000 de zile pentru o strângere de mână

*Stabilirea relațiilor diplo-
matice între România și
Republica Federală Ger-
mania*

N.M. NICOLAE

ROMÂNI ÎN
EUROPA

43 Ecaterina Conachi-Vogoride

M. DIM. STURDZA

47 Un deceniu în caligrafia unui Premiu Nobel

Scriitorul spaniol Camillo José Cela

A. VĂDEANU

51 Prețul unei convorbiri telefonice

V.V. Tilea dezvăluie secretul celor petrecute în martie 1939

55 Curs scurt de miopie politică

Cum a reușit Carol II să își impună voința

I. SCURTU

A SPIONA, SPIONARE

61 Pierdut documente secrete. Aștept provincia

Epoca lui Stalin în Arhiva Mitrohin

D. MATEI

65 Destine kaghebiste

N. MOROZOV

69 Lungul drum al României către Franța

AL. DAVIER

74 George Enescu și căpetenia indienilor sioux

Un bust al marelui compozitor, realizat de Korczak Ziolkowski

A.-S. IONESCU

77 Scrisoare pentru când nu voi mai fi

Testamente medievale românești

V. BARBU

REVERBERATII, ECOURI, INTERFERENȚE

80 Plimbare prin Cadrilater

Amintirile arhiepiscopului Netzhammer

I. DUMITRIU-
SNAGOV

DE LA PATRU COPITE LA PATRU ROȚI

83 Rădvane, trăsură, poștalioane, droște

P.M. FLOREA

87 Fantoma argintie

Rolls-Royce, simbol britanic

M. STĂNESCU

RUBRICI

81 Două secole în câteva rânduri

P.A. BALDOCCI

82 Pentru biblioteca dumneavoastră

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

42 Eveniment

76; 94; 95

Blitz... concurs; Rebus; Dialog

SÂNGE DIN SÂNGELE NOSTRU

I. NISTOR

Timp de o sută de ani și mai bine cât a ținut robia țaristă, românii din Basarabia au auzit pomenindu-se numai foarte rar despre obârștia lor și despre trecutul românesc al țării lor de baștină. Dimpotrivă, scriitorii ruși s-au opintit din răspuțeri să întunece cât se poate de mult acest trecut și să înădușe conștiința națională, ce s-ar fi putut zămisli din el. S-au născocit cele mai încornorate povești pe socoteala românilor basarabeni, pentru a-i înstrăina tot mai mult de frații lor din România și a-i înfățișa ca o strânsură de oameni fără istorie și fără căpătâi, care numai sub aripile ocrotitoare ale vulturului din Ural își pot găsi rostul lor în lume.

Ei bine, lucru nu stă așa. Românii din Basarabia sunt trup din trupul nostru și sânge din sângele nostru. Ei sunt ramura cea mai înaintată spre răsărit a nordului românesc care a curățit Moldova de tătari și a pus temelie unei țări creștine și românești. Nu este cetate, nu este târg, nu este sat mai vechi în Basarabia, nu este drum, nu este pod, nu este piatră de hotar, nu este așezământ bisericesc în această frumoasă și binecuvântată țară, care să nu ne

amintească de moșii și străbunii noștri, care au pățimit pentru apărarea și au muncit pentru înflorirea ei.

Pentru a arăta și dovedi treaba aceasta, ne-am hotărât să scoatem Biblioteca Istorică pentru popularizarea istoriei Basarabiei cu scopul de a lumina trecutul acestei țări și de a trezi și întări conștiința națională, ce se reazemă pe el. Cărțurarii basarabeni, pentru care este scrisă această bibliotecă, sunt poftiți pe calea aceasta să o citească și, dacă o găsesc bună și folositoare, să o răspândească până-n colțurile cele mai îndepărtate ale Basarabiei. Facem chemarea aceasta, având în vedere nepieritoarele cuvinte ale marelui nostru cronicar Miron Costin care zice: „Că letopisețele nu sunt să le citească omul să știe numai ce au fost în vremile trecute, ci mai mult să hie de învățătură, ce este bine și ce este rău, și de ce să se ferească și ce va urma fiecine”.

Chișinău, 8 Aprilie 1918

(Introducere la *Drepturile noastre asupra Hotinului*, text reprodus din volumul *Basarabia română*, antologie de Florin Rotaru, Editura Semne, 1996)

1940-1945

Așa cum anunțăm în numărul trecut, un colectiv de cercetători, format din prof. dr. Dumitru Preda, directorul Direcției Arhivelor Diplomatice din M.A.E. (coordonator), Marius Bucur și Alexandru Ghișa (Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca), Ion Popescu, consilier diplomatic, și Cristina Păușan a pregătit o culegere de documente privind istoria raporturilor diplomatice dintre

România și Vaticanul, stabilite în urmă cu 80 ani. Prezentăm în continuare noi pagini din cartea aflată în curs de apariție la Editura Enciclopedică. Ele înfățișează eforturile diplomației române de a obține sprijinul Sfântului Scaun pentru apărarea drepturilor confessionale ale românilor din ținuturile transilvănene răpite în urma Dictatului de la Viena, din 30 august 1940.

ÎNTELEGERE ȘI SPRIJIN DIN PARTEA VATICANULUI

DUMITRU PREDA, MARIUS BUCUR

La 31 decembrie 1940, ministrul plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun, Vasile Grigorcea, trimitea următoarea informare către conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, despre acțiunile întreprinse de statul ungar pentru „reintegrarea” diocezei de Hajdudorog în limitele fixate prin Bula papală din 1912. În acel an, Papa Pius X cedase repetatelor intervenții ale împăratului Franz Iosef și aprobase înființarea respectivei episcopii. Suveranului Pontif îi fusese prezentată și o statistică – contrafăcută – prin care se argumenta necesitatea

creării diocezei pentru unguri de rit grec și cu limba liturgică greacă! De fapt, noua episcopie cuprindea abia un sferet de credincioși unguri și trei sferturi români. Ulterior, limba liturgică impusă a fost maghiara. Românii protestaseră atunci printr-o adunare la Alba Iulia, prin refuzul de a mai merge la biserică, a-și mai boteza copii și a-și îngropa morții cu asistență bisericească. Vasile Grigorcea considera că „de atunci se poate data sfârșitul politicii de alianță a regelui Carol I cu Austro-Ungaria”. Și arăta în continuare că episodul a atras până și atențiunea Rusiei

țariste, care prin unii agenți secreți ai Ohranei – aleși într-adins printre niște basarabeni, mai mult sau mai puțin români – a pus la cale atentatul cu bombe de la Debrețin. Scopul urmărit era înăsprirea relațiilor dintre Austro-Ungaria și România.

Trimisul extraordinar român obiectase pe lângă Sfântul Scaun că „însuși Papa Pius X, informat de către episcopii români uniți din Ardeal despre nedreptatea comisă, a recunoscut față de episcopul Vasile Hossu, prin cuvintele celebre: «mi hanno ingannato», că a fost indus în eroare. În

consecință, papa a dat ordin de a se proceda la *revizuirea* Bulei. Revizuirea aceasta a târâgănat din cauza șicanelor procedurale ale guvernului de la Budapesta, până în 1914, când izbucnirea războiului mondial a scos-o din actualitate. În nici un caz însă nu se poate face o «restituție în integritate» a unei instituții lovite de viciu de la început și supusă de însuși Constituantul ei unui proces de revizuire!“

Cererea adresată în noiembrie 1940 de episcopul de Haidudorog Curiei Pontificale fusese sprijinită de către reprezentantul Ungariei la Vatican. „Sfântul Părinte, care a păstrat o amintire nestearsă de Congresul Euharistic de la Budapesta din 1938 și de primirea strălucită ce Ungaria a știut să-i facă cu o neîntrecută măiestrie, a promis ministrului Ungariei că va dispune studierea imediată a chestiunii. Dar birourile Vaticanului, deprinse să considere lucrurile «sub specie aeternitatis», nu sunt obișnuite a se grăbi prea mult și chestiunea se găsește tot încă în studiu“.

Vasile Grigorcea făcea și o evaluare mai generală a poziției României la Vatican în comparație cu cea a Ungariei. Astfel, el trebuia să găsească argumente pentru a justifica intervențiile sale în favoarea românilor din teritoriile cedate, în condițiile în care „activitatea unui ministru acreditat pe lângă Sfântul Scaun ar trebui să se mărginească la chestiunile cultului catolic din cuprinsul statului respectiv“. Cum remarcă și el, „diplomații Vaticanului sunt prea fini pentru a

nu accepta cu adâncă pricepere astfel de formule“. „În ceea ce privește luptele ce trebuie duse cu Ungaria pe terenul Vaticanului, situațiunea României este destul de grea. Ungaria ocupă aci pozițiuni mult mai puternice: actualul papă [Pius XII] cunoaște personal Ungaria, unde a fost primit într-o atmosferă extrem de cordială... Este, mai departe, un fapt incontestabil că Ungaria actuală are vreo zece milioane de catolici, pe când în România de azi nu cred să fi rămas mai mult de vreo șapte sute de mii“.

Dispute în jurul Concordatului

Bine ar fi fost ca ministrul plenipotențiar al României să fi cunoscut cifra cât de cât exactă a celor de aceeași confesiune cu cea a Suveranului Pontif pe lângă care era acreditat. Nu este însă mai puțin adevărat că el avea de luptat cu alte probleme. „Oricât de mari ar fi dificultățile materiale indispensabile, stând într-o casă nemobilată și pus în imposibilitatea de a primi lumea, nu pot din nefericire să-mi creez – prin metoda infailibilă a primirilor – un cerc larg de influență și acel prestigiu indispensabil succeselor, mai ales într-o țară unde fastul și aparența joacă un rol atât de mare. Redus la domeniul relațiilor strict oficiale de contact de birou, voi continua totuși să fac tot ce omenește se poate face în acel domeniu“.

Legatul român pe lângă Sfântul Scaun obținea la 20 iunie 1941 următoarea asi-

gurare: „Mi s-a repetat la Vatican că, în ceea ce privește situația Bisericii Unite Române din teritoriile cedate, Sfântul Scaun rămâne credincios liniei sale politice de a căuta să evite luarea măsurilor care ar duce la consacrarea noilor frontiere, create în cursul actualei conflagrații internaționale“.

După ocuparea părții de nord-vest a Transilvaniei, statul ungar a căutat permanent să modifice structura administrativ confesională a Bisericii greco-catolice din ținuturile anexate. Un prilej s-a ivit în urma vacanței survenite în fruntea arhidiocezei Blajului, prin moartea mitropolitului Niclescu, la 5 iunie 1941. Peste o lună, Ministerul Afacerilor Străine de la București îl informa pe generalul Dănilă Papp, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun, că nunțiul apostolic predase episcopului ajutor Aftenie un act prin care era numit administrator apostolic al arhidiocezei Blajului. Capitul din Blaj a refuzat însă să îl recunoască. Nunțiul a încercat să forțeze lucrurile, dispunând publicarea decretului. Secretarul general al Ministerului îl chemase pe nunțiu și îi comunicase că numirea unui administrator apostolic, fără acordul prealabil al guvernului român, contravenea dispozițiilor articolului 5 al Concordatului, iar „ignorarea drepturilor Capitului încălca articolul 11“.

Miza disputei ne-o arată telegrama citată: „Mitropolitul Blajului este de drept și de fapt mitropolitul tuturor românilor greco-catolici din cuprinsul

României în vechile ei frun-
tarii. Administratorul apostolic
numit de Sfântul Scaun admini-
strează numai Eparhia Blaj-
ului... Astfel, autoritatea mi-
tropolitană dispăre – dispariție
de o gravitate cu atât mai mare
cu cât această Mitropolie
cuprinde și episcopiiile de la
Cluj, Oradea și Baia Mare. Este
evident că guvernul ungar va
stăru, încetând jurisdicția
mitropolitană din Blaj, ca să
înființeze o mitropolie proprie
pentru românii din teritoriul
cedat... sau va cere supunerea
episcopilor din teritoriul cedat
Mitropolitului Primat de la
Strigoni, căruia i-au fost
supuși episcopi români uniți
înainte de 1853, data ridicării
Blajului la rangul de Mi-
tropolie... Oricare din aceste
două soluții înseamnă frân-
gerea unității Bisericii Române
Unite și ruperea legăturilor
canonice ale episcopilor din
teritoriul cedat cu Mitropolia
Blajului”.

În răspunsul trimis la 8 iulie,
generalul Dănilă Papp arăta că
măsura excepțională luată de
Sfântul Scaun în cazul arhi-
diocezei Blajului era conside-
rată la Vatican cea mai potrivită
„pentru a se evita o eventuală
protestare a ungarilor împo-
triva exercitării atribuțiilor mi-
tropolitane și asupra
teritoriilor cedate”.
Ministrul român
primise asigurări că
atitudinea era deter-
minată de „grija de a
salva «statu quo»-ul
Bisericii Unite Ro-
mâne, fără a stârni
conflicte cu Un-
garia”. Totodată, i
se spusese, „în chi-

pul cel mai categoric, în nu-
mele Congregației Orientale,
că Sfântul Scaun nu va tolera
nici o măsură din partea Un-
gariei tinzând la frângerea uni-
tății provinciei mitropolitane,
iar temerea cu privire la
constituirea de către unguri a
unei mitropolii în teritoriul
cedat sau la supunerea dio-
cezelor de acolo sub autoritatea
Mitropolitului Primat de Stri-
goniu nu are «cel mai mic
temei»”. Peste alte patru zile,
generalul Papp revenea, in-
sistând că „după părerea
cardinalului Tisserant [se-
cretarul Congregației pentru
Biserica Orientală] aceasta
este singura cale posibilă în
împrejurările actuale pentru
completarea scaunului mitro-
politan al Blajului”.

La 12 august, Gheorghe
Davidescu, secretar general al
Ministerului Afacerilor Străine

al României, se întâlnea cu
nuntial apostolic la București,
Monșeniorul Andrea Cassulo,
care îl asigura că „după cum au
fost înlăturate combinațiile
ungurești în legătură cu
Episcopia Hajdudorog, tot
astfel se vor găsi mijloacele
pentru împiedicarea unor
eventuale calcule ungurești
potrivnice nouă și la Oradea
Mare”. Într-adevăr, apăruse
o nouă problemă. Peste o
lună, la 11 septembrie 1941,
generalul Dănilă Papp informa
de la Roma că „contrar art. II
din Concordat, Vaticanul a
despărțit diocesele latine Satu
Mare, Oradea, încă sub admi-
nistrațiunea episcopului Mar-
ton din Alba Iulia, până la
numirea titularilor. Vaticanul a
fost nevoit să facă această
concesie pentru a salva exis-
tența Eparhiei române de Baia
Mare, acum asigurată. Sfântul
Scaun consideră Concordatul
în vigoare, dar nu-l poate aplica
total decât în hotarele de fapt
ale României”.

La București însă, se in-
stalase neîncrederea. Mihai
Antonescu, vicepreședinte al
Consiliului de Miniștri și
ad-interim la Afaceri Străine,
cere la 20 septembrie cercetări
suplimentare pentru a afla
dacă, în ciuda asigurărilor
primite, „nu se
plănuiește con-
topirea Episcopiei
greco-catolice de
Baia Mare cu aceea
greco-catolică de
Oradea”.

Și ministrul Ro-
mâniei la Vatican
semnala o oarecare
răceală intervenită.
„Deși... ni se afirmă

Catedrala din Blaj

că Vaticanul tratează cu cea mai mare simpatie problema românilor uniți din Transilvania și El se luptă din răzputeri ca să nu cedeze insistențelor pretențiunii ale guvernului maghiar, totuși pare că oarecare schimbare s-ar fi produs, în ianuarie-februarie, în atitudinea atât de intransigentă a Vaticanului în problemele pendinte între El, noi "și guvernul maghiar". O dovadă a modificării o constituia chiar revenirea la situația de dinainte de 1919 în ceea ce privea diocesele de Satu Mare și Oradea. Vaticanul argumentase că procedase astfel pentru a putea obține, în schimb, avantaje pentru Biserica Unită din partea Transilvaniei cedată.

Generalul Dănilă Papp ofere-a și câteva motive pentru răcirea survenită în relațiile cu Sfântul Scaun. În primul rând, schimbarea rapidă a lui Vasile Grigorcea și într-un moment nepotrivit, când papa nu dorea să fie obligat să țină un discurs în public. Momentul fusese într-adevăr prost ales, pentru că raporturile Vaticanului cu Berlinul erau foarte încordate, iar în clipa declanșării campaniei contra U.R.S.S., Papa Pius XII se arătase foarte rezervat. De aceea, se amânase primirea scrisorilor de acreditare ale noului ministru de la 19 iunie până la 1 august 1941.

Suveranul Pontif fusese personal profund nemulțumit de atitudinea Capitului greco-catolic de la Blaj, considerând-o un afront. De asemenea, se crease impresia că guvernul român ar fi pus piedici în calea Misiunii catolice și unite trimisă în Basa-

rabia și Transnistria. După cum arăta generalul Papp, „Vaticanul leagă mari speranțe că prin mijlocirea și cu îngăduința guvernului regal român va putea pătrunde, măcar în parte, în pământul făgăduinței Rusiei Sovietice“.

Două feluri de propagandă

Tot un semn al schimbării atitudinii Vaticanului era considerată și trimiterea episcopului de Oradea, Frențiu, ca administrator la Blaj. Guvernul ungar ceruse în mai multe rânduri îndepărtarea lui pe motiv că luase parte la o adunare de protest contra ocupării Bihorului de către Ungaria, trimițând și telegrame de protest. De fapt, prin absența unui titular la Oradea, guvernul ungar avea mână liberă pentru a reduce cât mai mult numărul parohiilor din eparhie, urmând apoi să ceară unirea celor două diocese române, de Oradea și Baia Mare.

Un alt indiciu, considera generalul Papp, îl constituia consimțământul dat de Vatican pentru trimiterea unui „vizitator apostolic“, cum cerea guvernul ungar, pentru a examina problema trecerii mai multor credincioși și parohii române unite din eparhiile de Oradea și Baia Mare la cea de Hajdudorog. „Fără îndoială că dintre toate problemele religioase câte ni se pun în Ardealul cedat cea mai capitală este aceasta cu Hajdudorogul“. În iunie 1942, „vizitatorul apostolic“, Monseniorul Ritter, fost nunțiu la Praga, urma să plece în călătoria sa.

La 10 februarie 1942, generalul Dănilă Papp trimitea o informare din care rezulta că situația raporturilor cu Sfântul Scaun se reglementase. „Trebuie să recunoaștem că în timpul ultimilor ani, când România a trecut prin atâtea crize interne și de politică externă, această legațiune a găsit cea mai deplină înțelegere în sfera Vaticanului, care deși ține seama de interesele universale pe care Biserica le are în toate țările catolice, a știut totuși să păstreze o justă linie de conducere și să arate o atitudine plină de înțelegere, de simpatie și de bunăvoință față de interesele politicii naționale și ale Bisericii Unite din România, precum și de compasiune pentru suferințele poporului român“. Erau apoi enumerate dificultățile întâmpinate de propagandă pentru interesele românești. Pe lângă numărul incomparabil mai mare de catolici din Ungaria, pe lângă vechimea raporturilor diplomatice și culturale, episcopatul ungar reușea să întrețină relații mai strânse și mai frecvente cu Vaticanul, „fie prin vizitele anuale mai dese, fie prin conducerea de pelerinaje în masă ale credincioșilor sau ale tineretului maghiar (cum a fost vizita leventilor la Roma)... De asemenea, cele două publicații periodice ungare în limba italiană, și anume *Bollettino-Carpatico Danubiano* (care se tipărește la Colegiul ungar din Roma... și *Corriere del Danubio* se trimit nu numai înalților prelați din Curia Romană, ci și întregului cler secular și ordinar din Roma și din întreaga Italie. Tot astfel și

cărțile sau broșurile de propagandă ale ungarilor". Ce putea oferi Legația română? „Ziarele din țară din care extragem buletinele ce le trimitem la *Osservatore Romano* sosesc cu mare întârziere; cred deci indispensabil să ni se trimită buletinele Agenției Rador sau cel puțin extrase din aceste buletine care ar putea interesa Vaticanul".

La fel ca înainte de Dictat

Peste un an, și puținii români care se aflau la Vatican, la Colegiul „Pio Român", erau chemați în țară, pentru înrolare. Statul Major General era pe punctul să realizeze ceea ce nu putuseră obține autoritățile ungare: închiderea unei instituții care însemna mult pentru propaganda românească pe lângă Sfântul Scaun. A fost nevoie de intervenția lui Mihai Antonescu pentru contramandarea ordinului.

Atitudinea Sfântului Scaun s-a păstrat echilibrată până la sfârșitul războiului. Iată ce raporta înșărcinatul cu afaceri Theodor Scottărescu, la 27 iunie 1942: „Cardinalul Tisserant mi-a relatat o convorbire pe care a avut-o cu Primatul Ungariei, cardinalul Szeredi, Arhiepiscop de Strigoni, venit la Roma acum câteva zile. Cardinalul Szeredi s-a plâns că Vaticanul se opune la alipirea parohiilor greco-catolice aparținând diocезelor române la diocезa de Hajdudorog". El argumenta că mulți unguri treceau la religia protestantă, care le permitea folosirea

Papa Pius XII

limbii maghiare. „Cardinalul Tisserant a răspuns cu multă finețe Primatului Ungariei, că toate aceste neajunsuri nu s-ar întâmpla dacă diocезa de Hajdudorog ar fi rămas fidelă dispozițiilor Bulei care a creat-o și, prin urmare, ar fi aplicat întrebuintarea limbii liturgice grecești... Cardinalul Tisserant a mai spus Primatului Ungariei că este potrivit alipirii parohiilor române la diocезa de Hajdudorog și pe motivul că este sigur că frontiera actuală româno-ungară va fi schimbată după război". La remarcă Primatului Szeredi, că „după război Ungaria va recâștiga frontierele sale istorice», cardinalul Tisserant i-a răspuns că vede cu totul altfel chestiunea și că crede că o soluție nu va putea fi găsită decât pe baza schimbului de populațiuni, deoarece purtarea ungarilor a fost prea odioasă în ultimii ani pentru ca o conviețuire româno-ungară să mai fie posibilă".

Peste câteva luni, la 30 octombrie 1943, Vasile Grigorcea revenea la Vatican, ca trimis

extraordinar și ministru plenipotențiar al României. În audiența de prezentare la Sfântul Părinte, acesta „s-a arătat extrem de îngrijorat pentru țările din Sud-Estul Europei și foarte nemulțumit de știrile care circulă astăzi despre deciziunea Conferinței de la Moscova de a împărți Europa în zone de influență, Estul Europei urmând să facă parte din zona de hegemonie rusească. Sfântul Părinte m-a întrebat în mod stăruitor dacă lumea de la noi își dă seama de imensitatea primejdiei ce ne așteaptă".

La sfârșitul războiului, într-o întâlnire, la 22 aprilie 1945, cu Vasile Stoica, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, nuntial apostolic Andrea Cassulo reamintea că „deși guvernul ungar a făcut toate stăruințele ca după Dictatul de la Viena Episcopia de Oradea Mare să fie restabilită, Scaunul Papal, apreciind că situațiunea creată prin acel dictat era numai temporară, n-a satisfăcut această cerere, ci a căutat o soluțiune intermediară, care să permită apoi revenirea la situațiunea dinainte de dictatul impus României: formal a admis existența atât a Episcopiei de Oradea, cât și a celei de Satu Mare, însă nu a completat Scaunul episcopal din Oradea, ci a numit pe episcopul de Satu Mare ca administrator apostolic și în cealaltă diocезă. Astfel, în prezent în regiunea de Nord-Vest a țării se găsește un singur episcop catolic, așa cum era și înainte de Dictatul de la Viena". ■

FLONDORII

C. AL. RACOVITZĂ, M. PÂNZARU

Cronici de familie

Oameni politici, diplomați, muzicieni, protagoniști ai multor pagini de istorie românească. Iată, în câteva cuvinte, care au fost Flondorii, această familie de patrioți din Bucovina.

Să-i evocăm pe câțiva dintre membrii săi, afirmați la sfârșitul secolului trecut și în acest veac.

Genealogia familiei Flondor coboară în istoria Bucovinei și a Principatului Moldovei până în secolul XVI, când un boier de la curtea lui Petru Rareș, pe nume Albotă, se hotărăște să-și schimbe numele în Flondor. Este o ipoteză a genealogistului Sever Zotta, înrudit și el prin alianță cu Flondorii și care a alcătuit și prima genealogie a acestei familii. Tot Sever Zotta menționează că Gheorghe cavaler de Flondor cumpără domeniul Rogojești în jurul anului 1880, de la un cumnat al său, Alecu, cavaler de Buchenthal. Domeniul se afla pe raza comunei Mihăileni (satele Rogojești, Sinăuți, Căndești), pe drumul județean Suceava-Botoșani, la aproximativ 5 km de orașul Siret și se suprapunea pe zona de frontieră dintre Regatul României și Imperiul austro-ungar. El a fost transmis celui mai mare dintre fiii săi, Tudor, cavaler de Flondor (1862-1908), și cuprindea la acea vreme circa 480 ha de teren și un conac.

Compozitorul. Încă de mic copil, Tudor Flondor se remarcă în familia sa prin extraordinarul talent muzical. Devine recunoscut pentru tehnica interpretativă la mai

Tudor Flondor

multe instrumente, fiind dotat și cu un apreciabil talent compozitiv.

Și-a desăvârșit studiile muzicale la Conservatorul din Viena. Inițial se înscrișese la Agronomie, după ce la Universitatea din Cer-

năuți fusese student la Facultatea de științe juridice. De altfel, agricultura va fi cea de-a doua mare pasiune a sa. În anul 1888 se căsătorește

cu Maria Ciuntu, fiica unei bogate familii din Roman; aceasta îi va dăruí patru copii: Constantin (n. 1889), Isabela-Nectara (n. 1890), Gheorghe (n. 1892) și Florica (n. 1897). Conacul de la Rogojești devine un sanctuar al muzicii, cele două fete moștenind talentul muzical al tatălui lor.

În 1889 a fost ales primar în satul natal. În 1898 este ales deputat în Dieta locală și, apoi, în 1901 în Camera imperială de la Viena, mandat în timpul căruia împăratul îl numește președintele Comisiei de Agricultură a Bucovinei. Din același an, 1901, devine președintele societății muzicale „Armonia” din Cernăuți.

S-a stins din viață în 1908, după o lungă suferință, internat fiind la clinica din Schlachtensee, Germania. Opera Română din București și Radioul au montat și difuzat în mai multe rânduri spectacole omagiale (*Moș Ciocârlan, Noaptea Sfântului Gheorghe* – 1935, sub bagheta lui Mihail Jora, *Somnoroase pășărele* etc.).

Eroul Unirii Bucovinei. Cel mai cunoscut membru al familiei Flondor, remarcat prin patriotismul și politica sa profund românească este Iancu, întemeietorul spiței din Storjineț a familiei Flondorilor. S-a născut în 1865. Doctor

Iancu Flondor

în drept, căsătorit cu Elena de Zotta, tată a trei copii, Șerban (n. 1900), Neagoe (n. 1901) și Mircea (n. 1903), se lansează în politică, fondând, alături de apropiatul său prieten Gh. Popovici, Partidul Național Român din Bucovina.

Este ales membru în Dieta Bucovinei și se remarcă aproape imediat pentru discursul său național, fiind la un pas chiar de a fi condamnat într-un proces de trădare pentru politica sa în favoarea unirii Bucovinei cu România, probată prin manifeste, programe și memorii. Pe fundalul tensionatelor momente ale izbucnirii revoluției bolșevice din Rusia și al căderii frontului de Răsărit al Antantei chiar sub amenințarea cu moartea din partea mișcării naționaliste ucrainene, el a luat legătura cu guvernul Marghiloman, cerând intervenția armatei române.

În cadrul lucrărilor Adunării Constituante din 27 octombrie și ale Congresului din 28 noiembrie 1918, pe care le-a prezidat, s-a consfințit revenirea Bucovinei la patria-mamă. Se stinge din viață în 1924.

Delegatul la Conferința Păcii. Al treilea reprezentant, ca descendență masculină, dintre frații Flondor, Nicu (n. 1872), lasă în urma sa destul de puține referințe utile activității de cercetare istoriografică – informații greu de verificat, chiar și în discuțiile cu urmașii

săi direcți. Din căsătoria sa cu Elena de Grigorcea (a cărei familie stăpâna o moșie învecinată celei din Rogojești) au rezultat trei copii – Radu (n. 1900), Alexandru (n. 1902) și Elena (n. 1904).

După unirea Bucovinei cu România, Nicu Flondor a făcut parte din Delegația Bucovinei la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Animat de simpatii politice liberale, a fost propulsat în rândurile acestui partid și ajunge deputat în Parlamentul României Mari. Ocupă, de asemenea, de trei ori funcția de primar al Cernăuțului, în ultimul mandat fiind numit în 1938 de către Gh. Alexianu, primul rezident regal al Bucovinei, mandat care se va sfârși tragic la 28 iunie 1940. Acest ultim eveniment politic este legat se pare chiar de dispariția sa fizică, deoarece în anarhia și dezordinea produsă de schimbarea bruscă de administrație, sovieticii au asasinat în case și în locuri publice autorități civile și cadre militare românești, care nu au putut fi retrase în mod ordonat. Franz Kopeckí, viceprimar al Cernăuților, unul dintre martorii oculari ai acelor scene devastatoare și unul dintre cei care a asistat la ultima apariție în public a lui Nicu Flondor, în calitate de primar, afirmă în memoriile sale că l-ar fi auzit pe acesta rostind următoarele la adresa elementelor turbulente: „Și pe progeniturile acestea le-am crescut ani de-a rândul la sânul meu!”

Mareșalul Palatului Regal. Primul copil din familia lui Tudor Flondor, Constantin (n. 1889), își petrece anii copilăriei în căminul familial de la Rogojești, urmând cursurile gimnaziale și liceale în Cernăuți. Ca și unchiul său Iancu, se simte atras de Drept, înscriindu-se la Universitatea din Viena, susținându-și doctoratul la Innsbruck. Aici îl va găsi declanșarea primului război mondial, fiind mobilizat în trupele imperiale. După Marea Unire, la recomandarea semnată de Iancu Flondor către Ionel Brătianu, Constantin Flondor a intrat în serviciul diplomatic românesc. A fost, din 1920, pe rând secretar de legăție clasa a II-a la Legațiile române din Praga și Belgrad; însărcinat cu afaceri la Sofia și la Viena; consilier de legăție,

1929 – însărcinat cu afaceri la Stockholm, Oslo și Copenhaga; director la Cabinetul ministrului Afacerilor Străine; director adjunct al Protocolului și Cămarilor Ordinilor; ministru plenipotențiar clasa a II-a,

Constantin Flondor

din nou director al Protocolului și Cămarilor Ordinilor și mareșal al Curții Regale.

În 1940 revine ca director al Protocolului și Cămarilor Ordinilor. La scurt timp după ultima sa numire, aflându-se în dizgrația mareșalului Antonescu, Constantin Flondor preferă să se pensioneze, urmând să se ocupe de propriile afaceri la Cernăuți, orașul pe care l-a iubit cel mai mult. Aici moare subit, în 1942, într-o cameră a hotelului Pajura Neagră, hotel la care era acționar. Nu a avut urmași.

Pe marile scene de operă. Cel de-al doilea copil din familia lui Tudor Flondor, Isabela-Nectara (n. 1890), avea să moștenească neasemuitul talent pentru muzică al tatălui ei. Firea sa excentrică, puternică și independentă a atras de la început atenția cunoșcuților familiei, în compania căroră tânăra fată improviza o scenă de spectacol, unde își costuma și distribuia cu multă imaginație frații în roluri celebre. Anii plini ai tinereții, petrecuți în Rogojestii părintești, au trecut făcând loc celor de pregătire la Conservatorul din Viena, unde Nectara se instruiește avându-i ca profesori pe marii maeștri de canto ai vremii.

După primul război mondial, rămâne în capitala europeană a muzicii, Viena, și începe să se afirme pe marile scene de operă din Viena, Praga, München, Milano,

ÎN MEMORIA

În luna iunie 1956, Tribunalul Militar al regiunii a II-a a judecat procesul intentat lui Gheorghe Flondor, rezident regal al Bucovinei din martie 1939 până la 28 iunie 1940, când această provincie a fost ocupată de Uniunea Sovietică.

Tribunalul militar l-a condamnat pe Gheorghe Flondor la 10 ani temniță grea. În timpul procesului, un număr de 12 cetățeni români de etnie evreiască din orașul Siret s-au prezentat la Notariatul de Stat al fostului raion Siret, regiunea Suceava, pentru a da următoarea declarație, care a fost înaintată în aceeași zi președintelui Tribunalului Militar al regiunii a II-a.

DECLARAȚIE

Subsemnații locuitori, domiciliați în orașul Siret, regiunea Suceava, cunoscând rigorile legii pentru o declarație neadevărată, pe a noastră răspundere și conștiință declarăm următoarele:

Cunoaștem bine, după nume și personal, pe Flondor Gheorghe, care a avut

Bruxelles. Repertoriul ei este foarte variat – Mozart, Puccini, Verdi, Wagner. Concer-

Isabela-Nectara Flondor

tează în două rânduri și la București, ultima oară în 1937, la Opera Română, sub bagheta lui Alfred Alessandrescu. Căsătorită a doua oară, în 1935, fără a avea copii, Nectara Flondor se stabilește în S.U.A., la New

OMULUI GHEORGHE FLONDOR

domiciliul stabil în satul Rogojești, comuna Căndești, raionul Siret, și știm din observațiile noastre proprii că numitul Flondor Gheorghe, în timpul prigoanei rasiale, a avut o atitudine corectă, democratică și binevoitoare față de populația evreiască, venindu-i în ajutor în momente critice în legătură cu prigoana rasială împotriva evreilor de către autoritățile fasciste.

Aceasta declarăm și susținem cu toată convingerea, fiindcă îl cunoaștem de mulți ani.

Făcută la Notariatul de Stat al raionului Siret, azi data de mai sus [9 iunie 1956], în două exemplare.

Urmează numele, semnăturile și actele de identitate ale celor 12 cetățeni români de etnie evreiască: Pariser Maximilian, Abraham Herman, Vagner Chaschel, Laufer Iacob, Schacher Moses Leiser,

Delfiner Israel, Schafer Rudolf, Delfiner Isac Leib, Fabian Lazăr, Windisch Rosa, Donenfeld Leon și Hellenberg Mendel.

Declarația de mai sus a fost inclusă ca fila 170 a Dosarului 652/1956 al Tribunalului Militar al regiunii a II-a și poartă mențiunea „Văzut” și semnătura olografă a președintelui aceluia tribunal.

Din păcate, instanța de judecată nu a ținut seama de mărturia depusă de cei 12 evrei din Siret.

Textul documentului ne-a fost pus la dispoziție de Institutul Internațional Privat de Studii și Cercetări Științifice privind Bucovina și Basarabia. Prin publicarea lui, dorim să readucem în memoria contemporanilor numele unui OM rămas OM în vremurile de neomenie din urmă cu șase decenii.

Teodor WEXLER

York, unde obține succese notabile. Înstaurarea regimului comunist în România va rupe toate punțile de comunicare între ea și cei aflați în țară. S-a stins din viață în 1985 la New York, unde în ultima parte a vieții se dedicase predării canto-ului.

Ultimul rezident regal al Bucovinei. Gheorghe Flondor s-a născut în 1892 la Roman. În 1910 se înscrie la Facultatea de drept de la Viena, unde termină trei ani și își susține o parte din licență, iar ultimul an de studii îl urmează la Universitatea din Praga, după care este mobilizat în armata austro-ungară. Botezul focului îl primește pe frontul din Serbia, unde unitatea sa (Regimentul 14 Dragoni) suferă pierderi grave.

Din 1915 și până în 1917 luptă pe frontul rusesc și este înaintat la gradul de sublocotenent.

Pentru merite deosebite primește înalte distincții militare: „Medalia de argint” clasa I și a II-a cu *Signum Laudis*” și „Crucea de Merit” clasa a II-a. În primăvara lui 1917 se află pe frontul românesc unde este rănit, fiind apoi îngrijit la spitalul militar din Baden. Refăcut, este trimis pe frontul din Italia și avansat la gradul de căpitan. Cu puțin timp înaintea sfârșitului ostilităților, solicită lăsarea la vatră, sub pretextul îndatoririlor administrative familiale de la Rogojești, lăsate în grija exclusivă a mamei sale, Maria Flondor.

Întră în politică la sugestia și recomandarea lui Ion Nistor, acerb adversar politic și vrăjmaș pe față al lui Iancu Flondor, unchiul lui Gheorghe. Primul succes îl obține în 1927, fiind ales deputat în județul Rădăuți. În acest an se căsătorește cu Lucia Stephanovici (cunoscută

mai târziu prin pseudonimul literar Lotte Berg – traducătoare și autoare de cărți pentru copii). Din această căsătorie va rezulta un fiu, Tudorel Flondor (n. 1929), om de știință și campion național la șah în anul 1951.

În 1935 a fost ales senator, pe listele P.N.L., tot în județul Rădăuți. A mai fost președinte al Băncii Siret și al Uniunii Sindicatelor pentru Exportul Animalelor. A călătorit, în vederea testării unor noi piețe de desfacere, în Austria, Germania, Egipt și Palestina. A fost în două rânduri președintele Camerei Agricole Rădăuți și director al Băncii de Nord din Cernăuți.

Funcția care îl impune atenției generale este cea de rezident regal al Ținutului Suceava (cu reședința la Cernăuți), în februarie 1939. În discursul rostit la instalarea sa își formulează programul, în care erau prevăzute ridicarea nivelului de trai al țărănimii greu încercate economic, păstrarea ordinii publice, în contextul amenințărilor tot mai agresive din două direcții: mișcarea legionară ultranaționalistă și antisemită, precum și activismul bolșevic importat de peste graniță, din U.R.S.S.

În urma ultimatumului sovietic din iunie 1940, Basarabia și nordul Bucovinei au fost încorporate de U.R.S.S. Ziua de 28 iunie 1940 devine cea mai neagră zi din viața și activitatea lui Gh. Flondor. Ironia istoriei a făcut ca, la douăzeci și doi de ani de la Unirea patronată de Iancu Flondor, actul de cedare să fie îndeplinit tot de un Flondor.

După acest eveniment, Gheorghe Flondor se retrage din orice activitate politică și se stabilește la Sibiu, unde în 1945 va divorța de soția sa. Regimul comunist îl pune la stâlpul infamiei pentru vina de a fi fost rezident regal. Este arestat în 1952, anchetat și condamnat în proces public în 1956. La eliberare, în 1964, este deja un om bătrân și suferind, care pe lângă faptul că nu mai posedă nimic ca avere, primește și interdicția de a se stabili la ultimele sale rude aflate în viață, la București. Se stinge în 1976.

Muziciană. Cea mai mică dintre copiii lui Tudor Flondor, Florica (n. 1897), alintată de toți Lealea, s-a aflat cea mai aproape de sufletul părinților. În tot ceea ce face calcă pe urmele surorii sale mai mari, Nectara, venind în plus cu propria ei zestre de talent muzical. La fel ca

Florica Racovitza-Flondor

majoritatea celorlalți frați, urmează școala elementară în Rogojești, iar liceul la Cernăuți. Primul război mondial o surprinde urmând la cursurile Conservatorului din Viena, unde obține diploma în anul 1922.

În 1924 devine membru titular al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România și se căsătorește cu maiorul (mai târziu general de brigadă) Aurel Racovitza, având doi copii Maria Georgeta (n. 1926) și Constantin (n. 1936). În 1924-1940 călătorește în țară și peste hotare (București, Cernăuți, Slobozia, Roman, Viena, Praga, Marienbad, Bratislava etc.), locuri în care Florica Racovitza-Flondor susține numeroase concerte. Între anii 1927 și 1932, își urmează soțul, trimis atașat militar la Legația română din Praga. Întorși în țară, construiesc o casă și se instalează definitiv în București. În 1941, în ajunul intrării României în cel de-al doilea război mondial, soțul său este pensionat forțat. Rămâne văduvă în 1957; iar ultima sa compoziție este prezentată publicului în 1976. Închide ochii în februarie 1983, la vârsta de 86 de ani.

Opera sa muzicală cuprinde aproximativ 40 de lucrări, în majoritatea lor piese pentru pian. A întreținut relații de caldă prietenie cu mari personalități ale vieții noastre muzicale, precum Cela Delavrancea, Florica Muzicescu, Krimhilda Cristescu, Iosif Sava, Sergiu Celibidache etc. ■

UN CITITOR DESPRE TRIANON

Am primit, prin poșta electronică, o scrisoare de la un cititor din Canada. Domnul George Opruț ne scrie pe marginea articolului semnat de domnul profesor universitar doctor Camil Mureșanu în numărul din luna februarie al revistei *Magazin istoric* și consacrat împlinirii, în acest an, chiar în luna iunie, a opt decenii de la semnarea Tratatului de la Trianon.

Apreciind atât valoarea textului, cât și echilibrul și maniera civilizată în care a fost abordat subiectul, domnul Opruț ne trimite ample pasaje din scrisori și materiale pe care le-a găsit pe Internet, la adresa <http://hometown.aol.com/lessonaftrianon/myhomepage/business.html>.

Ne-am decis să reproducem câteva pasaje din scrisoarea domniei sale, pentru că ea este semnificativă pentru mentalitatea multora dintre noi.

„Iată ce se scrie într-o scrisoare a lui Bela Liptak, unul dintre liderii lui Hungarian Lobby, trimisă pe Internet la câteva mii de adrese, cu rugămintea de a face tot posibilul pentru a fi tipărită în cât mai multe ziare și reviste în ziua de 4 iunie. «La fel cum nazismul nu s-a născut în Germania, ci la Versailles, așa și tragedia din Balcani are originea la Trianon, unde, din fragmente ale Imperiului Austro-Ungar, au fost create statele Cehoslovacia, Iugoslavia și România. Această alipire artificială a forțat croații, sârbii și musulmanii să stea împreună și cehii să trăiască cu slovacii. Trebuie timp pentru ca evenimentele istorice să-și arate consecințele. A fost nevoie de aproape 80 de ani pentru ca aceste creații ale Trianonului (Cehoslovacia și Iugoslavia) să se autodistrugă și, ca rezultat, să destabilizeze Balcanii. În acel proces, Kosovo nu este încă ultimul act». Soluția propusă de Bela Liptak: «La împlinirea a 80 de ani de la dezmembrarea Imperiului Ungar (sic!), după ce trei generații nevinovate de etnici unguri au suferit, ar trebui să începem procesul de reconstrucție, nu cel al unui stat național, ci al unei federații central-europene». O federație în care doar Transilvania ar avea ce căuta! Căci iată ce se scrie în *Trianon 2000 - conferința privind reunificarea pașnică a națiunii și patriei maghiare*, text plasat tot pe Internet, acum un an de zile, de Kalman A.

Toth: «Transilvania a fost, de-a lungul istoriei, parte integrantă a națiunii, civilizației, culturii și patriei maghiare. În calitate de semnatar ale Tratatului de la Trianon, Cehoslovacia și Iugoslavia au dispărut și, întrucât Ungaria și vecinii ei se îndreaptă către o integrare modernă în Europa, s-a ivit oportunitatea istorică pentru întărirea concilierii. Bunăvoința care a apărut ar trebui tradusă în faptă prin reunificarea națiunii maghiare, prin reconfigurarea pașnică și corectă a granițelor. Europa unită nu se poate baza pe o Ungarie nereintegrată!».

În finalul epistolei sale, domnul Opruț se întreabă: „Cum se împacă toate acestea cu recentul Pact de stabilitate în Balcani, a cărui semnatară este și Ungaria?».

Am spus că reproducem pasaje din această scrisoare deoarece ea este semnificativă pentru o anumită stare de spirit, atât în țară, cât și între mulți dintre românii din emigrație.

Textele din care a citat corespondentul noștru aparțin unor reprezentanți ai emigrației maghiare și nu unor autorități ale statului ungar, o distincție care, din păcate, nu se face adesea la noi. Or, peste tot în lume există elemente extremiste, revanșarde. Nimeni nu le poate interzice să își exprime opiniile, după cum puteți constata dacă urmăriți presa sau emisiunile de știri de la televiziune.

Pe de altă parte, problema fundamentală rămâne aceea a modului cum ne promovăm noi, punctul de vedere, nu în țară, ci în exterior. Câte cărți de istorie a României, de istorie a Transilvaniei au fost scrise și traduse în limbi de circulație, în câte biblioteci mari au ajuns ele, în câte ziare și reviste importante, la câte posturi de televiziune și cu ce frecvență se rostește punctul de vedere românesc?

Și mai trebuie să nu uităm un lucru: Tratatul de pace de la Trianon, reconfirmat de Tratatul de pace de la Paris, din 1947, nu a fost pus în discuție în nici o instanță internațională. Așa cum arăta și domnul Vladimir Iliescu, cunoscut istoric din Germania, într-un articol publicat în revista noastră în luna decembrie, anul trecut, România a fost singurul dintre statele a căror realizare a fost consfințită la Trianon și care și-a dovedit viabilitatea. Și de aceea a rămas ca atare. ■

NICHITA SMOCHINĂ: DE VORBĂ CU LENIN

DANIEL-NICOLAE CHELARU, RAFAEL DORIAN CHELARU, OCTAVIAN DASCĂL

Personalitatea lui Nichita Smochină (1894-1980) istoric, jurist, etnograf, folclorist, împătimit cercetător al istoriei românilor transnistrieni este cunoscută cititorilor noștri din numărul 3/1998. Aflat în Rusia în timpul evenimentelor revoluționare ale anului 1917, Nichita Smochină l-a întâlnit pe Lenin.

Documentul pe care îl supunem atenției reprezintă consemnarea întrevederii lui cu conducătorul revoluției din octombrie, din vara anului 1917. Conform memoriilor lui Smochină (aflate la Arhivele Naționale și din care am extras acest fragment) discuția acestuia cu viitorul fondator al Uniunii Sovietice a fost mijlocită de un român originar din comuna natală a lui Smochină (Mahala, de lângă Dubăsari), care era membru al gărzii personale a lui Lenin la Petrograd.

Smochină era la acea dată ofițer delegat pe probleme militare al Congresului Popoarelor de la Tiflis, trimis la consultări cu liderii Sovietului muncitorilor și soldaților din Petrograd, pentru coordonarea eforturilor revoluționare ale tuturor naționalităților din fostul imperiu țarist.

Documentul este interesant prin perspectiva pe care o avea Lenin asupra problemei Basarabiei. Fiecare națiune din cuprinsul Rusiei țariste era liberă să facă o revoluție comunistă. Lenin nu avea de gând să o împiedice, însă nu specifica foarte clar ce se întâmpla dacă ar fi vrut să-și obțină autodeterminarea într-o altă orânduire socială decât cea comunistă. Acest mesaj a fost repetat – chiar dacă cu anumite atenuări – și lui Nichita Smochină, fiind redat aici în extenso.

„Iată cum a decurs întrevederea mea cu Lenin, pe care o dau aici pe scurt, așa cum a apărut în revista lunară *Prométhé* a emigrației separatiste georgiene din anii 1932-1933, când țineam lecțiile despre Republica autonomă moldovenească și tendința fraților mei români de a scăpa de sub jugul de oțel al regimului de genocid condus de georgianul Iosif Djugașvili, cu pseudonimul de genialul și corifeul științei Iosif Stalin:

Intrând în biroul lui Lenin [el era] așezat pe un fotoliu vechi, luxos, cu o șapcă de muncitor pe cap. L-am salutat cu cuvintele:

«Bună ziua, tovarășe Lenin! Sunt ofițer de pe frontul caucazian, delegat la Petrograd într-o

chestiune militară și am luat parte întâmplător la mîtingul D-stră în problema autodeterminării popoarelor fostului imperiu rus. Ca moldovean, m-a interesat această chestiune în cea mai mare măsură și am considerat drept o obligație a mea aceea de a vă vizita și a afla părerea Dvs., fiind convins că Dvs. ridicați problema națională cel mai bine, în comparație cu ceilalți revoluționari ruși de toate nuanțele.

De aceea, vă rog – în numele compatrioților mei moldoveni – să explicați cum vedeți Dvs. această chestiune și ce ne așteaptă pe noi moldovenii în viitor? Care va fi situația noastră în viitoarea configurație socială cu popoarele de diferite naționalități, sau dacă

într-adevăr va fi continuată exploatarea naționalităților?».

El m-a ascultat până ce am terminat alocuțiunea mea, apoi, cu ochii de aziat mongol pe jumătate parcă închiși, îmi spune:

«Dvs., tânăr ofițer, faceți agitație pe frontul Dvs., caucazian în favoarea înfrățirii cu soldații turci pentru încetarea războiului și încheierea păcii fără anexiuni și fără alte contribuțiuni imperialiste. Dvs., moldovenii, nu aveți nici un fel de interese pentru care să luptați de partea Rusiei, care de veacuri a înrobii poporul vostru. Moldovenii, din punct de vedere cultural, se găsesc mult înaintea rușilor. De aceea constituiți-vă în regimente naționale moldovenești și, cu baioneta în mână, cuceriti și consfințiți libertatea, pe care nimeni nu o va face cadou poporului vostru moldovenesc. Adică, împreună cu toți moldovenii risipiți prin toată Rusia, deci într-un efort comun, creați o singură și puternică forță împotriva opresiunii exercitate de statul velicorus. Vă plângeți că nu aveți nici un răspuns la problema voastră națională. Eu vă răspund însă categoric: limba maternă. Nu trebuie să vă preocupe Biserica. Aceasta este opiu pentru poporul vostru. Ea (Biserica – n.n.) nu vă trebuie. Înființați școala națională proprie și presa națională moldovenească. Vă repet, religia prosteste. Ea nu vă trebuie. Rețineți, prin forțe proprii sunteți obligați să vă creați școală moldovenească și, repet, presă. Țineți minte însă, împotriviți-vă aventurilor de tot soiul. Feriți-vă, de asemenea, de România moșierească. Inspirați-vă de la românii voștri de același sânge, dar, iarăși, feriti-vă de a cădea în labelle boierilor exploatare români. Dimpotrivă, faceți agitație în

Dvs., ca român, întrucât toți moldovenii sunt români, treaba Dvs. e la București. Mergeți deci în patria voastră și faceți agitație acolo pentru România socialistă!

rândul maselor și transformați România boierească într-o țară proletară. Noi, bolșevicii, ne pronunțăm pentru pace imediată, fără anexiuni și contribuțiuni, pentru autodeterminarea până la despărțirea completă de Rusia și crearea statelor independente.

Dar ce s-a ales din vechile promisiuni ale burghezilor ruși? Noi știm foarte bine: o și mai necruțătoare opresiune. Uniunea Sovietică, pe care o preconizez eu, va strivi și ultimele rămășițe ale trecutului. Ea ne va da o lege unică împotriva barbariei țariste, dăunătoare popoarelor noastre și tuturor naționalităților. Surghiunul, surghiunul siberian s-a înfățișat ca un fenomen obișnuit, ca și deportarea oamenilor nevinovați. Autocrația constituie asuprire, și noi luptăm împotriva ei. Însă Dvs., tânăr ofițer, ce căutați Dvs. în această străină pentru Dvs., Capitală? Dvs., ca român, întrucât toți moldovenii sunt români, treaba Dvs. e la București. Mergeți deci în patria voastră și faceți agitație acolo pentru România socialistă, luptați contra boierilor români, care asupresc proletariatul român. Înecați-l dracului pe regele român și înfăptuiți România sovietică!».

Manifestație la Leningrad: 17 decembrie 1917

Microarhiva Magazin istoric

„Vom fi fără milă cu toți cei care, în momentul când România se străduiește să lecuiească rănila războiului, pun în fiecare zi în discuție unitatea statului nostru.“

CÂND PĂTRĂȘCANU N-A UITAT CĂ E ROMÂN

LIVIU-DANIEL GRIGORESCU, MARIAN ȘTEFAN

În perioada 25 aprilie-12 iulie 1946, la Paris s-a desfășurat o nouă sesiune a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai celor patru mari puteri (U.R.S.S., Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Franța), însărcinat cu elaborarea textelor tratatelor de pace cu Italia, Bulgaria, România, Ungaria și Finlanda. În ziua de 7 mai, în cadrul celei de a XIX-a ședințe plenare a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe, s-a adoptat în unanimitate textul articolului privitor la granița româno-ungară în următoarea formulare: „Deciziunea sentinței de la Viena din 30 august 1940 este declarată nulă și neavenită. Frontiera dintre România și Ungaria așa cum exista la 1 ianuarie 1938 este restabilită prin prezentul articol“.

Cercurile revizioniste ungare, presa, guvernul din Budapesta au reacționat și au inițiat acțiuni pentru a schimba, pe cât posibil în favoarea Ungariei, formularea articolului amintit. Populația minoritară maghiară din România, locuitorii Transilvaniei în general au trăit momente de mare tensiune. Ziua de 7 mai când s-a anunțat hotărârea celei de a XIX-a ședințe plenare a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe a fost un fel de picătură care a umplut paharul. Pjedicile puse de autoritățile sovietice de ocupație din octombrie 1944 până în 9 martie 1945 instalării administrației românești în teritoriul eliberat al Transilvaniei de Nord făcuseră posibilă menținerea în această zonă a unor puternice elemente ale aparatului de stat horthyst, devenite peste

noapte instrumente eficace ale procesului de comunizare în zonă. Starea de tensiune avea la bază și unele acțiuni de revanșă scăpate de sub controlul autorităților române cu prilejul eliberării localităților în care autoritățile horthyste comiseseră grave violențe împotriva populației românești în cursul anului 1940. Normalizarea raporturilor dintre comunitățile maghiare și cele românești era un proces extrem de delicat, presupunând eliminarea cât-mai-grăbnică a unui trecut atât de înrâncenat. Primăvara anului 1946 fusese marcată de numeroase acțiuni cu caracter anticomunist ale românilor transilvăneni, culminând cu grevele și demonstrațiile studenției și intelectualității, în cursul cărora autoritățile comuniste au comis grave brutalități și au operat numeroase arestări.

Acesta era climatul în momentul în care a sosit la Cluj Lucrețiu Pătrășcanu și a rostit în cadrul unei întruniri publice celebrul său discurs din iunie 1946. Discursul era reflexul stărilor de lucruri întâlnite la fața locului. În esență, el salutasă cu satisfacție hotărârea celor patru mari puteri de a restabili drepturile istorice ale românilor asupra Transilvaniei și criticase acțiunea guvernului ungar condus de Nagy Ferencz care apreciasă „drept un provizorat” hotărârea de la Paris. Problemele minorității maghiare din România nu își puteau găsi rezolvarea decât în cadrul statului român democratic, odată cu rezolvarea problemelor generale ale țării. Pătrășcanu a condamnat propaganda și politica revizionistă din toate timpurile. „Vom fi fără milă împotriva tuturor, din orice tabără ar veni, care caută să ațâțe la ură de rasă și să tulbure liniștea țării. Vom fi fără milă cu toți cei care, în momentul când România se străduiește să lecuiască rănilor războiului, pun în fiecare zi în discuție unitatea statului nostru”.

Peste numai doi ani, discursul va fi una din piesele grele ale acuzației în procesul care i-a fost înscenat de adversarii săi (Magazin istoric, nr. 7-12/1991, 1-3/1992). Într-adevăr, pornind de la acest discurs, i s-au adus acuzații de genul: „Prin atitudinile și manifestările sale naționaliste a

urmărit să-și câștige o largă popularitate spre a-și întări situația în partid”; „A ascuns o parte a cuvântărilor sale de la Cluj Comitetului Central, pentru că se temea că nu va obține autorizarea partidului pentru această parte care se referea la problema Ardealului de Nord”; „Devierile și manifestările sale naționaliste l-au situat pe o poziție trădătoare, adâncind conflictul între maghiari și români prin cuvântările sale de la Cluj...”

Ce-i drept, și, după cum se va vedea, acesta-i lucrul care a iritat cel mai mult, discursul s-a bucurat de mare răsunet în rândul majorității populației țării și a fost salutat cu satisfacție de opoziția democratică, a cărei presă a comentat laudativ punctele de vedere exprimate de Pătrășcanu. De cealaltă parte, în cadrul conducerii P.C.R., reacția a fost exact inversă: conducătorii din teritoriu, în imensă majoritate unguri, Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu și alți lideri centrali au sărit ca arși, pregătind în câteva zile o ședință cu activul central, un fel de „judecată de apoi”, în cadrul căreia Pătrășcanu a fost chemat să dea seamă.

S-a păstrat stenograma acestei ședințe din 22 iunie 1946. Este un text mult prea amplu pentru a putea fi reprodus în întregime. Vom prelua câteva pasaje, semnificative, pentru ceea ce avea să i se întâmple curând lui Pătrășcanu, dar care demonstrează, pe baza datelor furnizate de participanții la ședință, că învinuirile din discursul lui Pătrășcanu la adresa revizionismului fuseseră motivate de realitățile brutale pe care le întâlnise la fața locului.

Să precizăm că la această ședință, între alții, au participat: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Miron Constantinescu, Ion Gheorghe Maurer, Lucrețiu Pătrășcanu, Chivu Stoica, Iosif Chișinevschi, Constantin Pârvolescu, Leonte Răutu, Liuba Chișinevschi, Mihai Florescu, Alex. Sencovici, Ianoș Vințe, Dumitru Coliu, Petru Borilă, Alexandru Drăghici, Vasile Vaida, Leontin Sălăjan (Szilaghi), Ana Toma, Eduard Mezincescu, Alexandru Bârlădeanu, Ghizela Voss, Vasile Vâlcu, N. Popescu-Doreanu, Mihai Levente, Gaston Marin ș.a.

Gheorghiu-Dej dă indicații

Luând cuvântul în deschidere, Gheorghiu-Dej a spus că Secretariatul partidului a convocat ședința cu activul central „pentru a lămuri punctul de vedere principial al partidului nostru cu privire la problema națională”, deoarece „în ultimul timp s-a constatat că agitațiile șovine și revizioniste în Transilvania au luat un caracter deosebit de primejdios... Influențele

curentelor șovine și revizioniste, alimentate de reacțiunea dinlăuntru și din afara granițelor țării noastre, au reușit să provoace frământări în sânul populației române și maghiare din Transilvania. Dar aceasta încă nu e destul, au reușit să influențeze și în rândurile partidului nostru. O serie de abateri s-au produs în ultimul timp în chestiunea națională. Mai cu seamă abaterile acestea privesc un anumit număr de membri de partid din Transilvania și această influență nu a rămas izolată acolo, ci ea s-a întins cum era și firesc, un fir ajungând până sus, la elemente cu

munci de răspundere din partidul nostru...”

În continuare, Miron Constantinescu a dat citire materialului întocmit de C.C. și Secretariat.

Gheorghiu-Dej a luat din nou cuvântul, subliniind că „sub această influență [șovină și revizionistă] au săvârșit

unguri decât în șoviniștii români. Dar ce e mai grav, tovarăși, e faptul că prin felul cum a prezentat lucrurile în declarațiile sale făcute la Cluj, el dă credit moral și politic regimurilor reacționare din trecut”. Și a continuat: „Se pune întrebarea dacă avem de-a face numai

cu o confuzie politică, dacă avem de-a face cu încurcături teoretice. Ia tovarășii care au privit în sens favorabil declarațiile făcute de tov. Pătrășcanu. Nu mai vorbesc de atitudinea adversarilor noștri politici care

Trope române pe străzile Clujului eliberat în octombrie 1944

devieri de la linia partidului în problema națională și tovarăși de răspundere ai partidului. Mă refer la devierile săvârșite de tov. Lucrețiu Pătrășcanu în discursul său ținut la Cluj. Dacă prima parte a discursului său împotriva agenților revizionisti unguri a fost tăioasă, categorică, nu tot așa se poate spune despre atitudinea pe care ar fi trebuit să o ia împotriva șoviniștilor români”. Devierea lui Pătrășcanu „a fost posibilă tocmai datorită influenței curentelor șovine și revizioniste care străbat azi Transilvania și mai cu seamă partea de nord... Pătrășcanu a lovit mai mult în revizionişti

imediat au început să ia poziție, îmbrățișând cu totul declarația tov. Pătrășcanu, făcându-i o publicitate largă, folosind-o împotriva populației maghiare”. Și, punând un accent pe acest ultim aspect, el arată că Pătrășcanu ar trebui să-și dea seama că ceva nu era în regulă în atitudinea sa politică „dacă adversarii politici îmbrățișează întru totul declarațiile pe care le-a făcut la Cluj”.

Iarăși grav era faptul că „Secretariatul nu dăduse însărcinarea tov. Pătrășcanu să facă declarații politice de asemenea anvergură”, el trebuia „să meargă

în Transilvania și să ia măsurile administrative împotriva elementelor șovine și reacționare din aparatul de stat care au altă poziție decât poziția guvernului Groza... Ne vom ocupa... de aceste devieri mai temeinic, mai adânc, pentru a da posibilitate parti-

dului nostru și tov. Pătrășcanu să tragă toate învățămintele din devierea săvârșită cu ocazia declarațiilor sale... Vedeti ce scriu ziarele reacțiunii despre declarațiile tov. Pătrășcanu".

Pătrășcanu încearcă să explice ce s-a întâmplat, având grijă să dea o tentă cât mai autocritică spuselor sale: „Partidul comunist are răspunderea soartei poporului român și a popoarelor conlocuitoare. În momentul în care problema revizionistă e o problemă care se agită nu numai dincolo de hotare de forțe reacționare, dar și de toate elementele dușmănoase ale democrației dinlăuntrul țării noastre, cred că e într-adevăr necesară o clară și hotărâtă fixare a poziției partidului nostru în problema aceasta".

A fi sincer sau a te prefăce

Cât privește cuvântarea de la Cluj, „am să fiu ca totdeauna deschis și fără rezerve în fața Comitetului Central. Am să mă ocup de greșelile de fond și greșelile formale. A fost o greșeală – și

Imagine din timpul demonstrațiilor ce s-au desfășurat în 12 octombrie 1944 la București, sub lozincă Traiască Clujul eliberat!

o greșeală care nu se va mai repeta – că am plecat la Cluj cu simple note, fără un text revizuit de Secretariat, așa că cuvântarea a fost trei sferturi improvizată. Aceasta m-a pus în situația într-adevăr de a trece dincolo de ceea ce hotărâsem în discuția cu tovii. Am înfățișat tovilor cu o zi înaintea plecării schema cuvântării și le-am împărțit materialul. Am plecat cu această schemă și în urma călătoriei în Ardealul de Nord, într-adevăr, s-a observat, și e justă afirmația și învinuirea pe care a folosit-o tov. Gheorghiu, când vorbește de influența atmosferei și a

curentelor din Ardealul de Nord... Am văzut că problema revizionistă e acolo azi problema centrală... Caracterul larg al cuvântării a fost – deși în schemă mi s-a părut bun – mult mai larg. Trebuie să subliniez aci, am avut însă, în lipsa tocmai a unui text scris, convingerea că nu am depășit ceea ce am fixat la București...

Au utilizat istoricii [partidele burgheze democratice] cuvântarea mea de la Cluj. Tovarăși, era de așteptat acest lucru. E just – și recunosc ca o mare slă-

biciune a acestei cuvântări – posibilitatea pentru istorici de a o utiliza. În atmosfera din Ardealul de Nord, am pus în special problema revizionistă și [iar] atitudinea împotriva șovinismului român e fixată în anumite pasagii de la sfârșit, insuficient într-adevăr... Faptul că acest pasagiu e pus la sfârșit și nu există o egalitate în tratarea problemei, recunosc că prin aceasta am dat posibilitate partidelor istorice să utilizeze cuvântarea..."

Au urmat întrebări pe marginea intervenției lui Pătrășcanu, seria acestora fiind încheiată de Gheorghiu-Dej:

„Cum califică tov. Pătrășcanu devierile sale în problema națională?”

„În această cuvântare e un pasaj – a replicat Pătrășcanu. Pasajul ultim, unde fac un apel la populația română și maghiară. Acest apel poartă pecetea unor manifestări individualiste, pe care nu o singură dată le-am avut în activitatea mea în partid. Cuvintele «mă adresez» nu trebuia să le întrebuițez, dar le-am întrebuițat fără să mă gândesc și aceasta dovedește că acea parte ascunsă din noi – vorbesc de mine –, acea parte de individualist și de supraprețuire a propriei persoane – căci numai o persoană care se supraprețuiește vorbește «mă adresez» – aceasta arată unul din păcatele vechi, care cu toate încercările făcute n-am reușit să-l lichidez. De aceea cred că caracterul devierii în chestiunea națională este că am privit chestiunea uitând sau neținând seamă de linia noastră în această chestiune, o deviere deci cu caracter individualist și o deviere în sensul nejustei aprecieri a factorului reacțiunii române, a rolului pe care partidele istorice îl joacă în momentul de față în această problemă. Cred că aceste două laturi dau caracterul devierii mele. În cuvântarea de la Cluj... aici găsesc originea acestei deviații...”

După alte întrebări, la care a fost somat să răspundă, Pătrășcanu a declarat: „Cred că toții din Ardealul de Nord vor face un mare serviciu

C.C.-ului dacă vor spune lucrurile verzi, așa cum sunt acolo, cu alte cuvinte care e situația acolo, fără menajamente și cu cinstea care caracterizează pe un tovarăș. Situațiile de la voi din regională și din localități, care le-am văzut, sunt nesănătoase, începând cu organizația de partid. Trebuie să aibă toții convingerea că fac cel mai mare serviciu dacă spun lucrurile așa cum sunt și cu date precise...”

Gura păcătosului...

A luat cuvântul Leontin Sălăjan (Szilaghi): „La noi e o situație extrem de încordată. Influență în sânul populației românești avem destul de puțină, în unele locuri aproape deloc. Cauzele: în primul rând, în Ardeal orașul și proletariatul e maghiar, iar țărănimea română și noi ne bazăm de obicei pe straturile mai înaintate, care acolo sunt maghiare. Nu mai vorbesc de o serie de greșeli care au fost enorme. Au fost o serie de greșeli legate și de situația că administrația românească nu s-a introdus la timp și au rămas consecințe că a rămas administrația maghiară, indiferent dacă era democrație sau nu. Apoi se adaugă greșelile tovilor noștri fără pregătire politică care se uită întâi dacă cineva e maghiar și apoi dacă e democrat...”

Se întâmplă tot felul de cazuri. De exemplu, la Salonta, cei din Frontul

Plugarilor au trecut cu toții la maniști, pentru că e acolo un servitor român care de un an de zile nu-i primit la primărie. Acolo la primărie sunt toți maghiari cu nivel politic scăzut și sub motiv că nu sunt locuri, din cauză că era român, nu l-au primit. Mai sunt și alte asemenea cazuri... Am făcut o serie de schimbări, sunt o serie de elemente românești, dar majoritatea cadrelor sunt maghiare. Noi nu știm întotdeauna de nevoile populației românești.... La Oradea din 150 de cadre, 20 sunt români... Tov. Pătrășcanu când a fost la Oradea a făcut câteva declarații scurte, de vreo 10 minute, la Curtea de Apel a luat atitudine hotărâtă. Aceasta nu e ceva nou, pentru că atitudine hotărâtă am luat deja cu toții și în presă că Ardealul aparține României...

Cu ocazia Conferinței de la Paris s-a văzut în ce măsură influențăm noi. Am vorbit un an de zile că Ardealul va aparține României, dar n-am fost crezuți. Dovada, că atunci când a venit Conferința de la Paris, într-o serie de celule [organizații de partid], toții au început să lăcrămeze și să spună că sunt buni comuniști, dar în cadrul statului maghiar.

Tov. Gheorghiu: Cum lucrează acești membri de partid după aceasta și dacă mai sunt din aceștia și în ce părți?

Tov. Szilaghi: Cam în toată regionala, la Oradea, Carei, Satu Mare, Baia Mare, peste tot.

Tov. Gheorghiu: Sunt și români în celulele acestea?

Tov. Szilaghi: Sunt puțini. Avem în special la sate..."

Între cei care au luat cuvântul s-a aflat și V. Vaida, unul dintre conducătorii regionale P.C.R. Cluj. „La noi – a precizat el – frământarea a fost mare și am vrut chiar eu să viu la București pentru aceasta. Aceasta a izbucnit la discursul tovarășului Pătrășcanu, dar nu numai aceasta a fost cauza. A fost și 7. mai, care a produs mari frământări în legătură cu hotărârea de la Paris. Aceasta s-a manifestat printr-o durere și în sânul partidului..."

Tov. Pătrășcanu cu discursul său ne-a îngreunat munca foarte mult. N-aș putea spune că frământările au izbucnit imediat, dar sunt frământări mari. Și tovarăși buni, neșovini spun: dacă C.C.-ul este de acord cu discursul tov. Pătrășcanu, noi nu mai stăm în partid... Tov. Pătrășcanu când vorbește despre granițele României, era cazul să spună România democratică și să arate munca guvernului pentru asta.

Tov. Pătrășcanu: Și asta am spus-o.

Tov. Vaida: Ai accentuat de 10 ori că se dă României, dar n-ai vorbit de România democratică..."

În intervenția sa, C. Părvulescu s-a declarat „de acord cu acei tovi din Transilvania că tov. Pătrășcanu ne-a creat o mare greutate și reacțiunea l-a îmbrățișat și a căutat să facă o

[Pătrășcanu] și-a dat seama de greșelile pe care le-a făcut; a fost neliniștit și avertizat de faptul că dușmanii au început să-l strângă în brațe... Nu permitem dușmanului nici să facă deosebiri între noi, nici să îmbrățișeze pe unul împotriva altuia, nici să atace pe unul împotriva altuia. Acest lucru

trebuie să ne fie clar".

Lung și cu accente teoretice au vorbit Vasile Luca și Iosif Chișinevski, iar în final, concluziile au fost trase de Gheorghiu-Dej, cel care condusesese cu abilitate întreaga ședință. El i-a

În ziua de 11 martie 1945, după cinci zile de la impunerea lui cu forța, guvernul dr. Petru Groza face o vizită de recunoștință la Legația sovietică din București, cu prilejul restabilirii administrației românești în partea de nord a Transilvaniei. În imagine: A.I. Vișinski (în capul mesei), iar în partea stângă, dr. Petru Groza (X). Gh. Tătărescu (XX), Gh. Gheorghiu-Dej (XXX) și alți membri ai guvernului

dezbinare în C.C., susținând că Pătrășcanu are o altă părere, iar Ana și Luca au altă părere".

Invocând „învățătura învățătorilor noștri, a tovarășului Stalin“, Ana Pauker a avut o intervenție amplă, cu ambiții teoretice, spre a încheia cu formula „Tovarăși, serios, până la sânge de serios e pentru noi, chestiunea pe care am discutat-o azi... Dușmanii ar fi fericiți să poată să descopere în partidul nostru crăpături serioase în unitatea partidului nostru. Acesta le e lor visul cu care se culcă și se scoală. Au crezut că în discursul tov. Pătrășcanu pot descoperi un astfel de lucru.

rugat pe cei care se întorc în teritoriu să acționeze în spiritul celor discutate. Apoi s-a adresat direct: „Tovarășe Lucrețiu, după ce vom 'apare' cu documentul – cred că e mai bine atunci – să-ți pregătești 1-2 articole și vreo două declarații. Și mai ales e vorba să începem un ciclu la Cluj – tocmai acolo unde au fost făcute și declarațiile tov. Pătrășcanu... Dacă e claritate în partid, va fi claritate în sânul clasei muncitoare. Această problemă bine lămurită, vom putea să o transformăm într-un bun al maselor largi, și românești și maghiare.

Cu aceasta am terminat și să mergem acasă". ■

Exclusivitate

La doi ani și trei luni după instalarea guvernului dr. Petru Groza și cu șase luni înainte de lichidarea oricărei urme de regim politic pluripartid, societatea românească privea, în continuare, cu speranță, spre Occident. Pentru clasa politică, cu excepția liderilor comuniști, colaborarea cu autoritățile sovietice era una de formă, silită de împrejurări.

O demonstrează și documentul pe care îl publicăm în continuare, oferit de colaboratoarea noastră, cercetătoare la Institutul de Slavistică din Moscova.

Zămbete și armonie pentru fotografi: Gh. Gheorghiu-Dej (stânga) și Ștefan Voitec (dreapta), despărțiți de Aliați

1947. SOVIETICII ANALIZEAZĂ INFLUENȚA AMERICANĂ ÎN ROMÂNIA

TATIANA A. POKIVAILOVA

Cum apăreau, în viziunea Kremlinului, premisele ce defineau caracterul relațiilor româno-sovietice? „Deși comuniștii, alături de elementele simpatizante lor, reprezintă majoritatea în Parlament – menționa o notă informativă secretă, intitulată *Politica externă a României*, datată 5 iunie 1947 și semnată S. Pivovarov –, nu ei singuri imprimă caracterul acestor relații. Ele sunt influențate nu numai de partidele guvernamentale, ci deopotrivă de așa-numitele partide istorice și de curtea regală“.

Care era poziția Partidului Social-Democrat în problema relațiilor cu U.R.S.S.?

„Oficial, afișează prietenia față de U.R.S.S. – continuă documentul –, se pronunță pentru întărirea legăturilor politice, economice și culturale dintre cele două țări, în realitate însă, adoptă măsuri ce contravin acestei linii. A stabilit relații cu Partidul Laburist englez și cu Partidul Socialist Francez“. Voitec, unul dintre liderii social-democraților, ar fi declarat textual: „Partidul comunist din România tre-

buie să știe că nu are cum să ne distrugă, așa cum s-a întâmplat în Bulgaria. Acum țara se poate conduce cu Pătrășcanu și cu mine, nu cu Vasile Luca. Simpatia populației trage spre noi. Poate într-un alt moment, o să ne dăm la o parte și o să lăsăm locul lui Luca și Anei Pauker. Deocamdată însă... Până acum, comuniștii au înțeleș cum stau lucrurile, dar dacă or să înceteze să o facă, noi putem trece în opoziție“. Nota mai menționa că Partidul Social-Democrat urmărește să ocupe un rol

important, de comandă, pe eşichierul politic, după exemplul Franței, și vrea să ducă o politică internă și externă independentă de U.R.S.S.

Despre Partidul Național-Liberal (Tătărescu), nota preciza că liderul acestuia afirma numai de formă că românii ar trebui să stea „cu fața la U.R.S.S.“. El „vrea să-și păstreze relațiile prietenești cu U.R.S.S., dar își duce politica lui de orientare spre lumea occidentală“.

Intre cele două partide istorice – P.N.T. și P.N.L. – nu există diferențe esențiale în privința atitudinii față de U.R.S.S., nota documentul. Ele speculează contradicțiile dintre U.R.S.S. și puterile occidentale și luptă pentru a desprinde România din orbita de influență sovietică. Ca soluție radicală, partidele istorice vedeau un război între foștii aliați din timpul marii conflagrații mondiale, în urma căruia România și-ar fi putut recăpăta Basarabia, Bucovina de Nord și Dobrogea de Sud.

În ochii sovieticilor, o dovadă a neloialității și caracterului dupleitar al politicii duse de politicienii români îl constituia faptul că membrii Misiunii americane întrețineau „legături cu vârfurile burgheziei și cu cei mai importanți reprezentanți ai intelectualității, iar orga-

nizația Amicii S.U.A. a pătruns în cercurile burgheziei mijlocii.“

„În București și în alte două mari orașe ale României – se specifică în notă –, funcționează două biblioteci americane, Oficiul american de difuzare de filme are sub control circa 140-160 săli de teatru și cinema din Capitală și provincie, iar în ultimele șase luni Oficiul a primit noi filme. După instalarea la putere a guvernului Groza, industriașii și oamenii de finanțe din România au încercat să se apropie de americani. Malaxa, de pildă, a vrut să construiască în România o uzină de tractoare cu participarea unor specialiști din S.U.A. și cu tehnică americană. Așnit, și el, a optat pentru apropierea de americani. Amândoi, și Malaxa, și Așnit, se află de mai bine de un an în S.U.A. – specifică nota din 5 iunie 1947 – și duc acolo tratative

intense pentru atragerea capitalului american în industria română.

Tot în S.U.A. intenționează să se deplaseze și foști oameni politici români de dreapta, aflați în prezent în Elveția: Gafencu, Tilea, Crețianu, Niculescu-Buzești, Vișoianu. Este foarte posibil, adaugă S. Pivovarov – ca această grupare să reprezinte agentura lui Maniu în S.U.A.“.

Ca o dovadă suplimentară a caracterului ofensiv al politicii americane în România, documentul aduce decorarea de către guvernul S.U.A. a regelui Mihai, în luna mai a aceluiași an, 1947.

În final, S. Pivovarov își precizează sursa: „Întocmită pe baza materialelor tov. Dangulov, intitulată *Intensificarea activității politice a americanilor în România*“.

Soldati britanici, încă prezenți la București

*„În inima mea,
întotdeauna am dorit să
devin călugăriță.*

*Dar a fost atât de mult de
făcut în România când am
fost tânără“*

ÎNTÂLNIRE CU MAICA ALEXANDRA

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

In aprilie 1967, mă aflu pentru întâia oară la Paris, ca urmare a unei invitații de a ține câteva conferințe la universitățile din Paris și Montpellier, respectiv la catedrele profesorilor Alain Guillerme și Louis Michel, amândoi mari prieteni ai României. A fost, firește, prilej de a-mi reîntâlni vechi și dragi cunoștințe, ca, de pildă, Anina Rădulescu Pogoneanu, mult iubită mea profesoară, și de a face altele noi, ca aceea cu regretatul Ioan Cușa, remarcabilul poet și editor, și mai cu seamă cu strălucitul intelectual, părintele Andrei Scrimă, fostul asistent al lui Anton Dumitriu.

Profesorul Paul Miron de la Freiburg im Breisgau, care s-a luptat ca nimeni altul pentru întreținerea de legături între universitățile germane și române, în vremea aceea atât de grea, era și el la Paris. Și Ion și el m-au dus să cunosc oameni și locuri vrednice de văzut, de admirat,

pentru a trezi în mintea mea, obnubilată de peste un sfert de secol de cețuri apăsătoare, amintiri și reacții normale.

Plimbări lungi, discuții nesfârșite despre ce era, despre ce fusese, în afara Parisului, unde să fie (!)... Trăiam ca în transă.

Într-o după-amiază, Ion ne propune o plimbare cu mașina ca să-l însoțim pe părintele Andrei până undeva, în afara Parisului, unde avea treburi urgente. Plecăm, trecem prin pădurea de la Fontainebleau (spre mirarea prietenilor, am recunoscut-o îndată, evident după tablourile lui Andreescu) și ajungem într-un orașel, Bussy. Mi se spune că e o mănăstire ortodoxă rusă, condusă de maici bătrâne, din fosta aristocrație rusă.

Într-adevăr, la intrarea într-unul din corpurile clădirii, o venerabilă monahie (avea peste 90 de ani, era ducesa Serge) ședea într-un

fotoliu comod. Mi-a întins mâna să i-o sărut, ceea ce am și făcut, și a început o conversație desigur convențională. Prietenii mi-au făcut semn să aștept. Părintele Andrei intrase în casă.

După câteva minute, se aud pași grăbiți coborând scara. Sprintenă ca o ciută, o maică ce părea foarte tânără se îndreaptă spre mine și mă îmbrățișează. Eu încremenesc. Incredibil! Și bălbăi, sugrumată de emoție: Domniță! Și ea spune râzând: „Nu mai sunt domniță. Sunt Maica Alexandra“. Era principesa Ileana, cea mai dragă nouă, din familia regală. Și nu știam că se călugărise.

M-a scos din uimire luându-mă de după umeri și spunându-mi: „Haide mai bine în chilă mea, să putem sta de vorbă în liniște!“. Și am suit în chilă „maicii“, care se afla în alt corp de clădire. Era o cameră mansardată, îmbrăcată în lemn, căreia cununi de ceapă și șiraguri de ardei roșii atârănând de grinzi îi dădeau un fermecător aer rustic, de casă românească de țară. Ici, colo, pe masă, printre icoane, ștergere brodate în culori vii întâreau amintirile de acasă.

Ne-am așezat și am început să vorbim. Într-o românească fără cusur, a prins să mă întrebe despre cele de acasă. Știa tot, era destul de bucură să de momentul de deschidere care ne dădea un scurt respiro. Dar voia să afle despre prietenii ei, despre Nissa Cămărășescu, cea mai apropiată colaboratoare în organizarea Cercetășiei, și despre sora ei Anicuța, despre profesoara Tanți Georgescu, fosta directoare a Liceului „Domnița Ileana“ și despre alte multe cunoștințe comune. Asculta cu un interes extrem de viu, cerea detalii despre sănătatea lor, ca să le poată trimite medicamente, dorea să știe ce mai e pe la Bran, castelul ei drag, lăsat ei prin testament de Regina Maria. Și câte altele.

Dar la un moment dat, înțelegând totuși nedumerirea mea despre noua stare în care o găseam, a început să-mi povestească toate câte i se întâmplaseră de la plecarea din țară, cu sinceritatea dintotdeauna. A pomenit, în treacăt, și de a doua ei căsătorie. S-a oprit însă pe soarta copiilor pe care-i adora. Mai întâi a vorbit de Minola, fata cea mai frumoasă, care se căsătorise cu un tânăr american de foarte bună familie și

Imagine de familie de la nunta Prințesei Ileana cu Anton de Habsburg

Fiica cea mai mică a regelui Ferdinand și a reginei Maria, prințesa Ileana, viitoarea Maica Alexandra, s-a născut în 1909. În 1931 s-a căsătorit, la Palatul Peleşor, cu Anton de Habsburg, arhiduce de Austria. Cei doi au avut șase copii și au locuit mult timp într-un castel din afara Vienei. 23 august 1944 i-a găsit la Bran, unde prințesa – ca și mama ei, în primul război mondial – îi ajuta pe răniți, într-un spital, cu un personal extrem de redus și de devotat.

Crăciunul anului 1947 avea să-i schimbe total viața. Chemată, de regele Mihai, la București, a aflat după câteva zile că trebuie să-și împacheteze totul și să părăsească țara.

În 1950, după o perioadă în care a locuit în Elveția, s-a stabilit, împreună cu soțul și copiii, în Statele Unite. Arhiducele s-a întors în Austria și curând cei doi au divorțat. Prințesa și-a crescut apoi singurii copii, ținând prelegeri și conferințe și scriind cărți

Cei doi miri

(*I live again* – Trăiesc din nou; *Hospital of the Queen's Heart* – Spitalul Inimii Reginei). Avea să se recăsătorească cu Ștefan Issărescu.

Anul 1959 i-a adus o mare nenorocire. Fiica ei cea mare și soțul acesteia, un american, au murit într-un accident de

avion. După doi ani, prințesa s-a mutat în Franța și la 52 de ani, a devenit novice la o mănăstire din Bussy-en-Othe. A petrecut șase ani în aceea mănăstire, apoi s-a întors în America, pentru a zidi o mănăstire ortodoxă.

În 1967 a revenit în Franța, la aceeași mănăstire din Bussy, unde va fi unsă monahie. Atunci a devenit Maica Alexandra. A plecat din nou spre New York, iar în septembrie 1968 lăcașul ortodox, ridicat din colectele străne de ea și din banii ei proprii, a fost sfințit.

În primăvara lui 1990, dorind mult să ajute copiii orfani din România, a venit în țară – în ciuda vârstei, 81 de ani, și a sănătății subrede –, însoțită de una din fiice. După întoarcerea în Statele Unite, s-a îmbolnăvit și, suferind un atac de cord, a murit la 21 ianuarie 1991. Se odihnește în Pennsylvania, cu o cruce simplă românească din lemn la cap și cu o cutiuță de țărână românească alături, cum a lăsat scris în testament.

avuseseră doi copii. Și cum într-o zi, cei doi tineri plecau într-o călătorie, Domnița și cei doi copilași i-au însoțit la aeroport, și-au luat rămas bun și așteptau să decoleze avionul. Dar îndată după decolare, o explozie teribilă a făcut fărâme și avion și pasageri. „Sub ochii mei – a spus Domnița, stăpânindu-și cu greu lacrimile – și ai copiii lor”.

Fără nici un alt comentariu a trecut la Ștefan, băiatul cel mare, moștenitorul numelui de Habsburg. „Iar Ștefan, a continuat ea, a căzut de pe cal, s-a lovit la cap și de doi ani e în comă”. Și fără întrerupere, a trecut la hotărârea ei. „M-am gândit, a spus, că Dumnezeu mă cheamă în felul acesta și m-am decis să mă călugăresc”. A intrat în monahism și cum mănăstire ortodoxă românească de maici

nu se afla în Occident, a rămas la Bussy, mănăstire ortodoxă de maici ruse.

Dar visul Maicii Alexandra era acum, a continuat ea, să întemeieze în America, în Pennsylvania, o mănăstire românească de maici. Pentru moment ținea secret proiectul și strângea fonduri pentru a-l putea realiza chiar în condiții destul de modeste. Se înviorase din nou expunându-mi nobilul său plan, deși nu ignora nici una din marile greutăți ale viitoarei întreprinderi duhovnicești. Era vădit că se simțea chemată spre acea cale pe care a și urmat-o până la sfârșit.

Am stat de vorbă până s-a năserat și m-am despărțit de „Maica Alexandra” greu, știind că de-acum n-o s-o mai întâlnesc niciodată.

(Continuare în p. 73)

VICEAMIRALUL ALEKSEEV ÎNCEARCĂ MAREA CU DEGETUL

PETRE ȚU

În urmă cu un an de zile, revista Magazin istoric publica extrase din stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al Partidului Muncitoresc Român, din 30 august 1963 (nr. 7/1999). Documentul – necunoscut opiniei publice în momentul elaborării lui –

reflecta discuțiile purtate la nivelul conducerii partidului comunist pentru limitarea activității agenților recrutați de Moscova în România. Opinia publică avea să afle pentru prima oară despre o modificare a atitudinii Bucureștiului față de Kremlin abia în aprilie 1964, când s-a

dat publicității declarația rămasă în istorie chiar cu numele acelei luni. Distanțarea față de Moscova – care nu a însemnat însă și o democratizare a regimului politic intern –, devenită publică atunci, a fost pregătită în timp și realizată pas cu pas (retragerea trupelor și a consilierilor sovietici, reorientarea economică spre Occident, revenirea, parțială, la valorile și tradițiile românești, reconsiderarea unor momente importante ale istoriei naționale).

Astăzi, când se vorbește despre distanțarea față de Moscova și despre poziția aparte a României în cadrul C.A.E.R. și a Tratatului de la Varșovia, se confruntă două tendințe. Una este cea de apreciere a acestui curs inițiat de Gh. Gheorghiu-Dej și continuat de Nicolae Ceaușescu, spunându-se că a fost unul dintre puținele lucruri bune făcute de comuniști. Cealaltă tendință este să se afirme că totul a fost, de fapt, un joc dirijat de Moscova, căreia îi convenea perfect așa-zisa independență a României, putând avea astfel acces la tehnologii occidentale altfel inaccesibile și folosindu-l pe Ceaușescu drept cal troian. Sau, atunci când nu se neagă autenticitatea poziției independente a României, se invocă faptul că, oricum,

pe plan intern politica de independență față de Moscova nu a adus nimic pozitiv, ea contribuind la plasarea țării noastre într-o poziție de netă inferioritate față de celelalte țări socialiste, atunci când s-a prăbușit comunismul.

O evaluare corectă a acestei probleme se va putea face atunci când vor fi date la lumină suficiente documente pentru a proba caracterul autentic sau neautentic al relativei independențe a României față de U.R.S.S., cât și pentru a evalua impactul acestei politici asupra situației generale a României. Certe rămân manifestările populare din aprilie 1964, cât și susținerea de către populație a poziției adoptate în august 1968. Tot ceea ce a făcut în continuare Ceaușescu, pe plan intern, a determinat primirea entuziastă și plină de speranțe pe care aceeași populație (în bună parte) i-a rezervat-o lui Gorbaciov, atunci când a vizitat România prima oară.

Pentru a reveni însă la atmosfera anilor '60, trebuie să spunem că manifestările de nesupunere ale României ștărneau discuții și în alte țări ale „lagărului socialist”. Se instalase o atmosferă de suspiciune reciprocă, pe care o probează și documentul pe care îl prezentăm în continuare.

Comentarii, confesiuni și întrebări cu tale

În perioada 15 februarie-11 martie 1965, în zona porturilor Sevastopol, Varna și Constanța s-a desfășurat o aplicație maritimă, cu participarea unor ofițeri bulgari, sovietici și români. La încheierea aplicației, ministrul Forțelor Armate din acea vreme, generalul Leontin Sălăjan, a înaintat un raport,

datat 1 aprilie, către conducerea superioară de partid. Înainte de a comenta o serie de afirmații și acțiuni ale ofițerilor din Bulgaria și U.R.S.S., să mai precizăm că în intervalul 1-5 martie, la Moscova, se desfășurase o consfătuire între reprezentanți ai unor partide comuniste și muncitorești, unde se discutasese necesitatea convocării unei conferințe care să pună capăt divergențelor de opinii din mișcarea comunistă

internățională. Comuniștii români refuzaseră să participe. În sfârșit, la 7 martie, se desfășuraseră alegeri de deputați pentru Marea Adunare Națională și organele puterii de stat, ultimele la care a mai luat parte și Gh. Gheorghiu-Dej, care avea să moară la 19 martie 1965.

Ofițerii sovietici și bulgari făcuseră dese comentarii pe marginea acestor evenimente. Astfel, căpitanul de rangul III

Raico Procopiev, din Bulgaria, îl întrebase pe căpitanul de rangul I Dumitru Negoescu de ce românii nu au mers la consfătuirea de la Moscova. Și se arătase nedumerit de ce se punea atâta accent pe industrializare, din moment ce U.R.S.S. și alte țări din „lagăr” ne puteau oferi utilajele și mașinile necesare. În sfârșit, o altă problemă care îl frământa era de ce doreau românii menținerea granițelor între țările socialiste. Cum în orice familie conduce cineva – își continuase argumentația ofițerul bulgar – și în cadrul sistemului socialist trebuia să existe un lider. Și cum Uniunea Sovietică avea cea mai multă experiență, era firesc să îi revină rolul de lider.

Căpitanul de rangul I Tomov, tot din Bulgaria, povestise colegilor români că

înainte de aplicație li se spusese că România vindea petrol Flotei a 6-a americane, din Mediterana, și că românii au refuzat ajutorul dezinteresat al U.R.S.S., apelând la țările capitaliste pentru construirea unor obiective industriale. Fuseseră avertizați și că Bucureștiul, împreună cu Pekinul urmăreau „să facă o spărtură în cadrul lagărului socialist”.

Viceamiralul sovietic Alekseev le declarase ofițerilor români că nu își explica de ce „toți membrii Biroului politic al C.C. al P.M.R. au votat la aceeași secție. Ar fi fost mai bine dacă ziarele publicau atât lista celor aleși, cât și numărul de voturi pentru și contra obținute de fiecare din cei aleși. Era interesant de văzut de câtă popularitate se bucură la voi fiecare dintre cei aleși”.

Raportul citat constata și existența unor nemulțumiri între ofițerii participanți la aplicație. Între aceștia se număra chiar și viceamiralul sovietic Cernobai, șeful Statului Major al Flotei din Marea Neagră. Căpitanul de rangul I Krivțov – șeful transmisiunilor din Statul Major al Flotei din Marea Neagră – comentase astfel înlăturarea lui Hrușciov de la putere, petrecută cu un an în urmă: „Conducătorii sunt conducători, iar noi, ca membri de partid ai două partide comuniste, să fim și să rămânem prieteni. Nu vedeți că conducătorii au fost și nu mai sunt, se schimbă? La noi s-au schimbat conducătorii, dar lucrurile nu s-au schimbat”.

Cu un alt prilej, Krivțov i-a spus căpitanului de rangul I Ion Negoită că „unii pretind că au

Aspecte din timpul unei aplicații a Tratatului de la Varșovia

dreptul să-și impună punctul de vedere, adăugând resemnat: «Ce să-i faci dacă conducătorii noștri nu vor să se dezobișnuiască de ideea că dacă suntem o mare putere și am întemeiat primul stat socialist, acestea nu ne dau dreptul să ne erijăm în conducători absoluți ai tuturor». Tu știi – continuase el – că cel mai mare marxist al nostru până mai ieri a fost Hrușciiov, care se transformase într-un fel de Napoleon“. Era totuși optimist că prin venirea lui Brejnev la conducere „lucrurile se vor pune la punct“.

O anumită stare de nemulțumire exista și în sânul ofițerilor bulgari. Căpitanul de rangul III Docev afirmase că sovieticii îi umiliseră pe bulgari cu prilejul ultimei vizite a lui Hrușciiov la Sofia. Liderul sovietic se răstise la Jivkov, cerându-i să îndepărteze pe ziariști. Mitingul fiind transmis la radio în direct, întreaga Bulgarie îl auzise pe Hrușciiov. Docev mai afirmase că Tratatul de la Varșovia nu era „decât o ficțiune, constituit pentru ca rușii să poată comanda“.

Vechi cunoștințe și... amenințări

Cum era firesc, autoritățile române au fost foarte atente la orice încercare a ofițerilor sovietici de a se întâlni cu ofițeri români care își făcuseră studiile în U.R.S.S. Viceamiralul Alekseev, căpitanul de rangul I Fedorovski și cel de rangul II Parhomenko (șeful grupei operative de pe lângă Statul Major al Comandamentului Marinei militare), ma-

iorul Fomin și alții s-au interesat în dese rânduri despre situația căpitanului de rangul II (în rezervă) Dumitru Mărășescu și a locotenentului major Valentin Baltă, care erau căsătoriți cu cetățence sovietice. S-au interesat și de soarta căpitanului de rangul I Dumitru Munteanu și a căpitanului de rangul II Gheorghe Moțiu, ambii absolvenți ai unor instituții de învățământ militar în U.R.S.S.

Viceamiralul Alekseev și maiorul Fomin l-au căutat cu insistență pe Anton Bejan, căpitan de rangul I (în rezervă), care studiasse și el în U.R.S.S. Alekseev l-a întrebat: „De ce ai scăzut în activitatea pe care o duci?“ Răspunsul a fost sec: „Mi-a fost frică să nu mă mai trezesc și cu alte lucruri în spate. De altfel, dumneavoastră vedeți cum stau lucrurile“. Viceamiralul Alekseev l-a pus la punct: „Au loc fel de fel de ședințe de partid, unde se înveinează relațiile cu U.R.S.S. [aluzie la ședințele în cadrul cărora fusese prelucrată Declarația din aprilie 1964]. În definitiv, dacă se va considera necesar, vom termina toată această istorie în două zile!“

Bejan l-a informat pe Alekseev că „mulți români ridică problema Basarabiei, ...sunt naționaliști“. La care viceamiralul replicase: „Să se astâmpere; în definitiv, atunci când a fost alipită Basarabia la Rusia [în 1812], România nici nu exista“. El l-a sfătuit pe Bejan să nu se teamă, să facă în așa fel încât să se vadă mai des. Cerându-i numărul de telefon de la întreprinderea

unde acesta lucra, l-a liniștit: „Să nu-ți fie teamă, pentru că nu am să-ți telefoniez de acasă, ci de la un telefon public“.

Să mai spunem că viceamiralul Alekseev s-a interesat și de soarta marinariilor ruși refugiați în 1905, în timpul revoluției burheze, în portul Constanța. Statul român le acordase azil politic, în ciuda presiunilor regimului țarist de a fi returnați. Alekseev încercase să dea de urma lor și cu ajutorul Consulatului sovietic din Constanța și al corespondenților la București ai zărelor *Pravda* și *Izvestia*, dar fără succes. Nici căpitanul de rangul I Vasile Marin, secretarul Consiliului politic al Comandamentului Marinei militare române, nu i-a putut fi de ajutor.

În raportul său, ministrul Forțelor Armate arăta și că ofițerii sovietici manifestaseră o curiozitate aparte față de portul Constanța, mai ales în privința „capacității pe care o avea portul, în ce constă modernizarea sa, în ce stadiu se află lucrările și ce destinație i se va da“. Au încercat să obțină informații despre dizlocarea punctului de comandă principal al Comandamentului Marinei militare române și organizarea interioară a acestuia, dacă în comandament existau reviste și lucrări militare engleze sau franceze. Primind un răspuns negativ la ultima întrebare, viceamiralul Alekseev completase ironic: „Am întrebant pentru că, având în vedere relațiile dumneavoastră cu Apusul, poate procurați mai ușor asemenea reviste“. ■

*Clădirea Parlamentului,
stampă din 1830*

Coloana Congresului

Album istoric

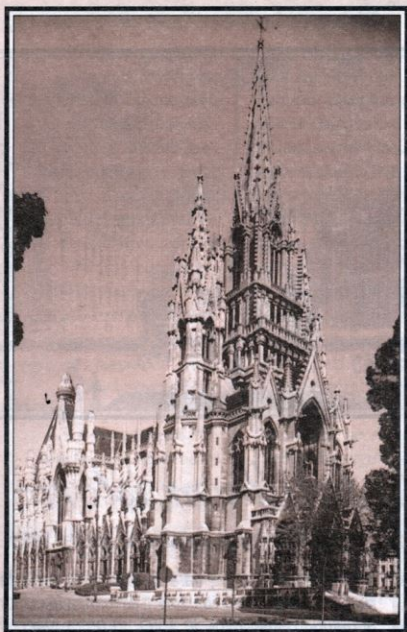
Bruxelles – oraș cultural al anului 2000

Menționată prima oară în anul 870, capitala Belgiei a avut deseori de suferit din cauza asediilor și bombardamentelor. În 1695, în urma atacului francezilor, focul a distrus 16 biserici și 4 000 de case.

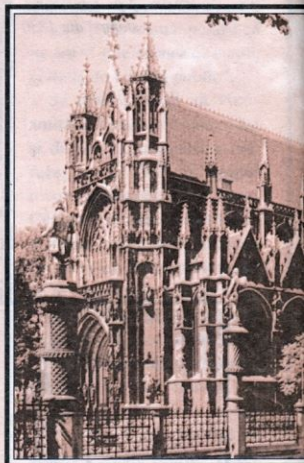
Din Bruxelles a pornit revoluția în 1830, care avea să aducă separarea Belgiei de-Olanda. Și în primul și în al doilea război mondial, orașul a fost ocupat de trupele germane. Și totuși, a reușit să păstreze multe dintre vechile sale construcții.

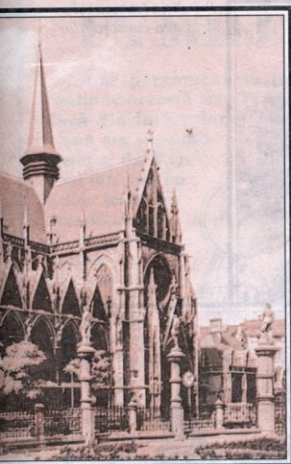
Piața regală, la 1850

Biserica Notre Dame de Laeken

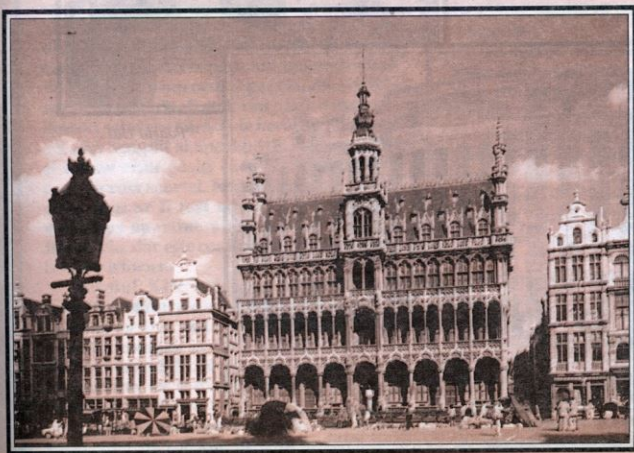
*Biserica Notre
Dame de la
Chapelle, gravură
de epocă*

*Biserica
Notre Dame du Sablon*

Catedrala Saint Michel

*Casa regelui,
din vestita piață
a orașului*

*Primăria (stânga) și
defilarea corporațiilor*

Poarta Hal

Casa ducilor de Brabant

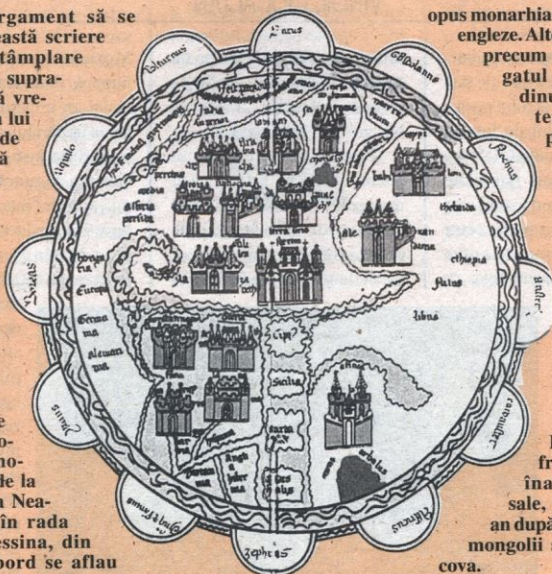
UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

„Las pergament să se continue această scriere dacă din întâmplare vreun om va supra-viețui și dacă vre-unul din rasa lui Adam scapă de această ciumă și continuă munca pe care am început-o“. Însemnarea aparține călugărului John Clyn, din Islanda, și a fost făcută în anii marii ciume. În octombrie 1347, nave comerciale genoveze, venite de la Caffa, Marea Neagră, intrau în rada portului Messina, din Sicilia. La bord se aflau

morți și muribunzi, cu niște
măfălături ciudate. În scurtă
vreme, Europa afla de ciuma
bubonică. „O treime din populația lumii a
murit“, scria cronicarul francez Froissart. La
Siena, unde au pierit mai mult de jumătate
dintre locuitorii orașului, lucrul la marea
catedrală s-a întrerupt și nu a mai fost reluat
vreodată. „Un om ocolea pe celălalt... rudele
se țineau departe, fratele era părăsit de frate,
desori soțul era părăsit de nevastă; iar faptul
cel mai cumplit și aproape de necrezut, tați
și mame erau găsiți că-și lăsaseră propriii
copii în voia soartei. Neîngrijiți și nevizitați,
ca și cum ar fi fost străini“. Imaginea de
apocalips aparține unui scriitor, italianul
Boccaccio, dar este confirmată de numeroase
izvoare istorice.

Secolul XIV începuse cu o suită de catastrofe naturale. Chiar din primii ani s-a instalat un frig puternic. Marea Baltică a înghețat complet în 1303 și 1306-1307. Mai târziu, s-a stabilit că atunci a început mica glaciațiune, ce a durat până la începutul secolului XVIII.

Veacul a avut parte de războaiele lui. Unul chiar de 100 ani, început în 1337, ce a

Hartă a lumii din secolul XIV

opus monarhia franceză celei engleze. Altele mai scurte, precum cel dintre regatul polon și Ordinul cavalerilor teutoni supuși până la urmă voinței regelui Cazimir cel Mare, întemeietorul Universității din Cracovia. Sau cel dintre Dmitri Donskoi, cneazul Moscovei, și mongolii. Dmitri îi înfrânge cu un an înaintea morții sale, pentru ca un an după dispariția lui, mongolii să ardă Moscova.

secolul XIV Tot în secolul XIV se stabilesc otomanii în Europa, fixându-și granița pe Dunăre. Trec fluviul contra lui Mircea cel Bătrân, la Rovine, iar în 1396 îi spulberă pe cruciații Apusului la Nicopole.

Au fost și două mari rășcoale: a orășenilor din Paris și a țaranilor francezi, în 1358, și a celor englezi, conduși de Wat Tyler, în 1381.

Dante, Petrarca, Chaucer sau Boccaccio încep să scrie în limbile naționale, pentru oamenii noi, burghezii, locuitorii orașelor, cei care acum își ridică privirile și spre pârgghiile politice, după ce le luaseră deja pe cele economice.

Am ales totuși, dintr-un secol atât de bogat în evenimente majore, pe cel care ni s-a părut că a marcat profund evoluția lumii: contactul direct cu Asia. Să mai amintim, înainte de a da cuvântul dr. Virgil Ciocăltan, de la Institutul „Nicolae Iorga“, două date: 1394 – se naște viitorul rege portughez Henric Navigatorul (numit astfel pentru expedițiile pe mare inițiate în vremea sa) și 1397 – vine pe lume Gutenberg, creatorul tiparului.

SECOLUL ASIEI

VIRGIL CIOCĂLTAN

După ce, cu un secol înainte, partea răsăriteană și cea centrală a continentului nostru cunoscuseră valul de invazii mongole, în veacul al XIV-lea Europa și-a întors fața către Asia. Deși agenții cei mai cunoscuți ai apropierei celor două continente, anume călugării franciscani Ioan de Plano Ćarpine și Guillaume de Rubrouck, la care se adaugă negustorul venețian Marco Polo, au vizitat Mongolia, respectiv China în veacul precedent, perioada de vârf a marilor voiajuri – chiar dacă nu a mai dat nume atât de sonore – a fost cu siguranță în primii patruzeci de ani după 1300.

Două expansiuni

Pătrunderea a fost unilaterală. Doar Europa și-a trimis reprezentanții în Asia, niciodată invers. Nu încapе îndoială însă că emisarii continentului nostru n-ar fi putut străbate distanțele nesfârșite spre Soare-Răsare, dacă peste ele nu ar fi domnit „pacea mongolă”, indispen-sabilă securității călătorilor străini. Ea a fost asigurată de

urmașii lui Cinghiz-han pe un spațiu imens, întins de la Oceanul Pacific la Marea Neagră și la Mediterană.

„Permeabilizarea” Asiei pentru europeni, grație „păcii mongole”, a fost rezultatul cuceririlor săvârșite de cinghizhanizi în veacul precedent. Expansiunea lor

Mormânt – spre Constantinopol, unde francii au întemeiat un imperiu, după alungarea împăratului bizantin, s-a săvârșit la instigația Veneției. Cetatea lagunelor și-a promovat astfel interesele negustorești în Mediterana Orientală și în Marea Neagră. Deși a încercat să tragă și ea foloase

din campanii desfășurate sub stindardul crucii, Genova, cealaltă mare republică comercială italiană, și-a câștigat mai cu seamă prin forțe proprii locul fruntaș în ne-goțul levantin.

Între cele două lumi în expansiune s-a interpus un zăgaz alcătuit

Marco Polo primește un salvconduct

pornită din Extremul Orient spre apus s-a întâlnit pe coastele Mediteranei Orientale și în bazinul Mării Negre cu o mișcare în sens contrar, venită din Occident.

Desfășurată la început din imbold preponderent, dacă nu exclusiv, spiritual, sub semnul crucii, mișcarea s-a îmbogățit în primii ani ai veacului XIII cu obiective materialiste de netăgăduit. Devierea cruciadei din 1204 de la țelul ei primordial – eliberarea Sfântului

din două segmente: musulman în Orientul Mijlociu și Apropiat, adică în perimetrul Semilunii Roditoare, și bizantin, care desparte Marea Mediterană de bazinul pontic.

Prin privilegiile comerciale, pe care împărații bizantini au fost siliți să le acorde negustorilor italieni, s-a creat o breșă, care nu a mai putut fi închisă până la căderea Constantinopolului, în 1453.

Prin trecerea în acest chip a Strămtorilor, negustorii oc-

cidental au pătruns într-una dintre cele mai însemnate anticamere ale comerțului euro-asiatic, care avea să îndeplinească după 1261 un rol capital tocmai în desfășurarea marelui negoț intercontinental.

Capetele de pod realizate de cruciați pe coasta Mediteranei Orientale și în hinterlandul ei, între care regatul de Ierusalim constituie cea mai însemnată înfăptuire, au format doar intrânduri în barajul musulman, nicidecum culoare care să permită negustorilor occidentali să apuce pe drumurile care duceau fie prin Iran spre inima Asiei, fie prin Irak sau Egipt spre Oceanul Indian.

La fel de ineficiente au fost tentativele similare din partea opusă. Înfrângerea suferită de oastea mongolă în 1260 din partea trupelor sultanului mameluc din Cairo la 'Ayn Djalut („Izvorul lui Goliat“) în Palestina a fost o piatră de hotar ireversibilă: frontiera între cele două puteri fixată prin decizia armelor pe Eufurat cu acest prilej a fost definitivă.

În 1921, mamelucii reușeau să cucerească și Acra, ultima poziție importantă stăpânită de creștinii din Europa apuseană pe litoralul răsăritean al Mediteranei.

Pierderea avanposturilor creștinătății, care au fost și avanposturi ale marelui negoț, a influențat profund structura comerțului euro-asiatic. Mulți dintre cei împiedicați să-și continue activitatea în Orient au căutat o compensație în bazinul pontic.

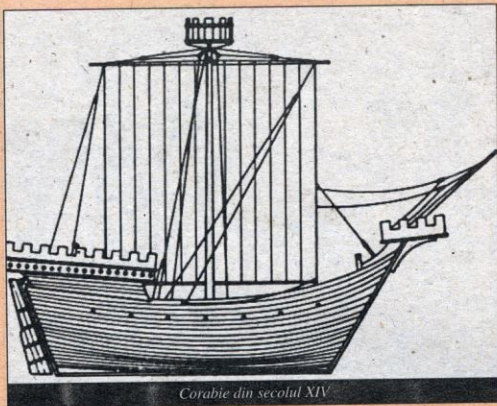
Zece ani la Beijing

Marea Neagră a început să îndeplinească, o dată cu tranșerul masiv al negustorilor

ginite, întrucât bazinul pontic fusese cuprins în aria de hegemonie a stăpânilor cinghizhanizi. Spre deosebire de împărații bizantini sau de suveranii musulmani din Orient, care au apărut interesele negustorilor proprii de concurenți din afară, hanii mongoli, lipsiți de o „burghezie comercială“ de același neam, au încurajat din răspuțuri pătrunderea agenților comerciali străini pe teritoriile aflate sub controlul lor. Securitate și diverse facilități

de tranzit au fost oferite negustorilor din alte țări pentru a obține din exploatarea vamală a schimbului de mărfuri profituri cât mai mari.

Conlucrarea negustorilor occidentali cu suveranii cinghizhanizi a contribuit la amplificarea fără precedent a

Corabie din secolul XIV

apuseni în bazinul pontic, după catastrofele suferite pe țărmul Mediteranei Orientale, funcția de placă turnantă a marelui comerț. Definiția inspirată datorată lui Gheorghe Brătianu a intrat de mult în circuitul istoriografic universal. Marea Neagră a devenit în același timp avanpostul Occidentului în Europa răsăriteană și în Asia.

Din această anticameră se deschideau pentru negustori și misionari drumuri fără obstacole spre orizonturi nemăr-

schimbului de mărfuri intercontinental, deoarece au fost puse pentru prima dată în legătură marile zone cu produse complementare ale lumii pe atunci cunoscute. Europa apuseană, silvo-stepa euro-asiatică, Asia Centrală, Extremul Orient, bazinul Oceanului Indian.

Bazinul pontic a fost conectat atât la fluxul comercial al drumului mătăsii, cât și la cel al mirodeniilor – situație unică probabil în toată istoria, cu

siguranță în Evul Mediu. Toate marile călătorii întreprinse de negustori sau misionari după 1300 au pornit în mod semnificativ exclusiv din Marea Neagră.

Cele două drumuri, ridicate la rangul de mari artere comerciale, au fost străbătute de numeroși negustori apuseni în prima jumătate a secolului XIV.

Premisele excepționale de dezvoltare a comerțului create de hanul Hoardei de Aur Ōzbek (1313-1341) – între care se numără la loc de frunte condițiile ideale oferite celor veniți de peste mare, genovezi și venețieni – au constituit și pentru drumul prin câmpia cumană fundamentul maximei sale afirmări. Nu este o simplă întâmplare că tocmai în

timpul domniei sale drumul de la est la vest prin stepă a devenit o via magna de interes covârșitor – situație care a determinat includerea ei în ghidurile pentru uzul negustorilor. Și nu oricum: cu scopul de a-i scoate în relief importanța, în cel mai vestit dintre ele, *La pratica della mercatura*, autorul, florentinul Francesco Balducci Pegolotti, a găsit de cuviință să-l așeze în capul atotcuprinzătorului manual, care ambiționa – și în

mare parte a reușit – să dea un tablou complet al negoțului euro-asiatic.

Descrierea autorului este înțesată de sfaturi practice pentru contemporani, care lămurește și acum anatomia și fiziologia marii artere comerciale: distanțele de parcurs între locurile de popas, unitățile de măsură și cursul de schimb al banilor, diferite de la un loc la altul, felurile bancnotelor, taxele percepute de autorități etc. El recomanda

pasul tătări înarmați, care veghează – expresie vie a „păcii mongole” – la liniștea călătorilor și îi asigură că drumul de la Tana, aflată la vărsarea Donului în Marea de Azov, până la Hanbalāk (Beijing), capitala marelui han, este „foarte sigur, ziua și noaptea”.

Nu mai puțin frecventată a fost și ruta transiraniană, care a legat Marea Neagră de Golful Persic. În 1921 sunt citați cei dintâi călători din Europa Occidentală în apele Oceanului

Indian. Călugărul Odoric de Pordenone a făcut în 1314 noul început din veacul XIV, fiind urmat de alți patru franciscani, dintre care trei au sfârșit în 1321 ca martiri în India. S-a salvat doar Iordan de Severac, ridicat ulterior la rangul de episcop de Kulan, marelă port

Negustori europeni...

negustorilor să ia cu ei mărfuri ușoare și valoroase din cauza marilor distanțe, să închirieze de la cumarii nomazi atelaje potrivite, să se aprovizioneze la plecare cu făină și pește sărat, deoarece carne se găsește peste tot, să nu se scumpească la angajarea ghizilor buni, cunoscători ai limbii localnicilor, și să aibă încredere în banii de hârtie aflați în circulație în China.

Pegolotti îi înștiința pe negustori că vor întâlni la tot

de pe coasta Malabarului. Orașul adăpostea, pe lângă o mănăstire franciscană, vaste antrepozite cu mirodenii, locul având faimă de centru al comerțului cu piper. El a fost vizitat de mulți „negustori latini”.

Cei care se încumetau să pornească mai departe preferau să plece spre răsărit, unde îi așteptau bogățiile Chinei. În orașul portuar Zaitun (Ts'iu'an-ceu) – care a dat numele mătășii de saten –

s-a înfiripat o comunitate relativ stabilă de negustori occidentali, dominată de genevezi, cu un *fondaco*, adică cu „hotel” și cu baie proprii. Pentru mântuirea sufletelor ridicaseră trei biserici foarte „frumoase și bogate”.

Între cei mai vestiți negustori apuseni ajunși în China este Iacopo di Oliverio, care, făcând vreo zece ani negoț la Beijing, și-a încercat investiția inițială de 4 313

livre geneveze – cel mai mare plasament de capital occidental din câte sunt cunoscute în secolul XIV pe piețele Extremului Orient.

Avere frumoasă trebuie să fi dobândit și alt genevez, Andalò di Savignone, dar acesta și-a făcut un nume mai ales ca sol trimis în 1336 de marele han Toghhan Temur la papă.

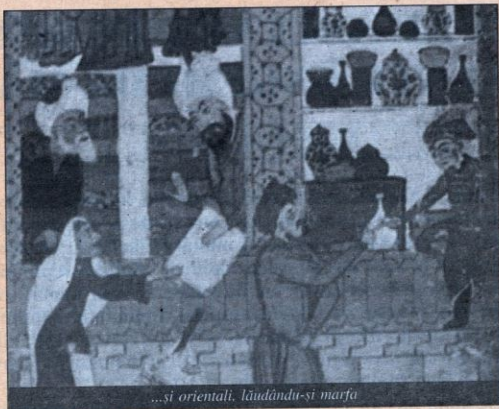
El nu și-a putut, desigur, închipui că epoca călătoriilor până la capătul lumii era tocmai pe punctul de a se încheia: prăbușirea Ilhanatului în 1335 și războaiele externe și interne ale Hoardei de Aur începând cu anul 1343 au distrus ireversibil marea creație a cinghizhanizilor, anume „pacea mongolă”, premisă a întreprinderii fără egal a Europei cu Asia.

Poate cea mai de seamă moștenire a acestei epoci a fost setea de nepotolită lăsată occidentalilor de a ieși din matcă în căutarea bogățiilor din îndepărtatele ținuturi asiatice: nici un risc, nici chiar pericolul de a-și pierde viața nu i-a mai putut împiedica să se aventureze în necunoscut. Aceasta constituie cea mai marcantă manifestare externă a redeșteptării Europei Occidentale din somnolența în care zăcuse de la sfârșitul Antichității.

inspirat de *Milionul* lui Marco Polo, pe care l-a conștientizat conștiințios. Fecunda sa eroare a dus la descoperirea unui nou continent și a dat posibilitatea Europei apusene să contracteze cu America o nouă „căsătorie”, incomparabil mai plină de roade, care nu numai că ducează și astăzi, dar îndrumă în măsură considerabilă destinele întregii lumi.

Vremea în care Marea Neagră a pulsant marele comerț a răurit decisiv și soarta românilor.

Dezvoltarea legăturilor negustorești ale Europei centrale și răsăritene cu bazinul pontic în secolul XIV au găsit în căile fluviale ale Dunării și Nistrului fâgășele lor naturale. Venitul frās din exploatarea comerțului de tranzit a contribuit decisiv la constituirea

...și orientali, lăudându-și marfa

Umbrela mongolă

În 1453, otomanii au cucerit Constantinopolul. Deja, Europa era asaltată de imaginea turcului crud, care amenința, ca o nouă ciumă, Creștinătatea. Traficul comercial a continuat o vreme, mai ales prin Egiptul rămas, până la 1516, sub stăpânirea mamelucă. Pentru Europa, o nouă aventură urma să înceapă.

Cristofor Columb și-a întocmit planurile de călătorie

și apoi la rapida consolidare a Țării Românești și a Moldovei. Din păcate, această zodie fericită, de mare deschidere economică, cu state puternice, conduse de domni măreți ca Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare, avea să fie de scurtă durată. Schimbarea comerțului euro-asiatic în comerț euro-atlantic a fost o mutație cu urmări pe care societatea românească le resimte din plin până în zilele noastre. ■

IANUARIE 1967. CORNELIU MĂNESCU - WILLY BRANDT

SAU CE SE ASCUNDE ÎN SPATELE UNEI STRÂNGERI DE MÂNĂ

NICOLAE M. NICOLAE

Pentru România și Republica Federală Germania, acordul privind înființarea și condițiile de funcționare a reprezentanțelor comerciale în cele două țări, încheiat la 17 octombrie 1963 – pe care l-am prezentat în numărul din iulie 1995 al revistei Magazin istoric – a reprezentat primul pas pe calea stabilirii relațiilor diplomatice. De altfel, prin acel document și prin scrisorile confidențiale ce i-au urmat, reprezentanțele comerciale beneficiau practic de toate drepturile diplomatice: imunitate, drepturi consulare, dreptul de a elibera pașapoarte și a acorda vize, cifru, protecția corespondenței, scutiri de taxe vamale și impozite pentru bunurile reprezentanțelor și membrilor acestora, vize diplomatice anuale.

Și totuși, cele două țări au stabilit relații diplomatice abia peste mai bine de trei ani, în ianuarie 1967. De ce atât de târziu? Încercăm să punem sub un con de lumină tocmai acest segment de timp, octombrie 1963 - ianuarie 1967, folosind documentele perioadei, aflate la Ministerul Român al Afacerilor Externe, pe care le-am consultat, prin amabilitatea conducerii Direcției Arhivelor din acest minister.

Anii 1963-1967 au fost dominați în Europa de problema reunificării celor două Germanii, guvernele lor având opinii diferite despre modalitatea în care urma a fi făcut acest pas. La 1 ianuarie 1966, în discursul său de Anul Nou, Walter Ulbricht, președintele Consiliului de Stat al R.D.G., propunea o confederație a celor două state, ceea ce însemna, practic, acceptarea ideii că existau două state cu sisteme social-politice diferite. În plus, R.D.G. urmărea

astfel să neutralizeze pretenția R.F.G. de a se considera unicul reprezentant al poporului german.

Câteva luni mai târziu, în iulie, A. Norden, din conducerea P.S.U.G., aducea corecții la poziția lui Ulbricht: nu mai insista pe formula confederației și vorbea despre un proces îndelungat al reunificării. Documentele atestă însă că U.R.S.S. considera confederația germană un mare pericol revanșard în Europa, ceea ce și explica modificarea de poziție a

R.D.G. Într-adevăr, între liderii sovietici și cei germani au existat diferențe de opinii în problemă. La 1 ianuarie 1967, în noul său discurs de Anul Nou, Ulbricht revenea: relansa ideea confederației, etichetată prompt de ambasadorul U.R.S.S. în R.F.G. ca „o soluție nerealistă”. Să nu uităm că din 1955 R.F.G. era membră NATO, că în 1956 intrasese serviciul militar obligatoriu și partidul comunist era interzis, iar în 1957 țara devenise membru fondator al Comunității Economice Europene.

Restricțiile - doctrinei Hallstein

Încă din 1964, România s-a arătat interesată de un tratat de pace intergerman, pe care îl considera foarte important pentru Europa. În mai 1965, guvernul R.F.G. a publicat o „carte albă”, în care afirma că reprezintă interesele întregului popor german și că divizarea țării fusese făcută expres la cererea sovietică. Exact un an mai târziu, Gerhard Schröder, ministrul de Externe al R.F.G., declara că stabilitatea relațiilor diplomatice dintre țara sa și România trebuia judecată prin prisma reunificării germane.

Statutul Landului Berlin era o altă problemă litigioasă între cele două Germanii: R.F.G. îl considera componentă a ei, R.D.G. - teritoriu independent, cu administrație proprie și sub controlul S.U.A., Marii Britanii și Franței. R.D.G. nu recunoștea valabile pașapoartele eliberate de autoritățile R.F.G. cetățenilor din Berlinul de Vest și aplica viza nu pe pașaport, ci pe foi volante. Respectând statu-quo-ul rezultat în urma războiului, guvernul României refuza să accepte *de jure* pretenția R.F.G., dar, din rațiuni pragmatice, era gata să îmbrățișeze soluții *de facto*, care ar fi satisfăcut parțial pretențiile politice ale R.F.G.

Mai exista o problemă care amăna o decizie rapidă privind relațiile diplomatice România-R.F.G.: doctrina Hallstein, în baza căreia guvernul R.F.G. nu întreținea relații diplomatice cu țările care recunoșteau existența ca stat și stabileau relații diplomatice cu R.D.G. Autoritățile R.D.G. interpretau relațiile drept o breșă în doctrina Hallstein și, sub acest aspect, ar fi putut încuraja o asemenea politică.

Tensiuni, refuzuri și reproșuri

După momentul 1963, România s-a aflat sub un tir continuu din partea autorităților est-germane: declarații, note de protest, întrebări. R.D.G. se temea de posibile lezări a intereselor sale politice.

Chiar în acel an, 1963, autoritățile est-germane și-au exprimat surprinderea că nu au fost consultate în privința acordului R.F.G.-România, privind stabilirea de reprezentanțe comerciale. Acest pas ascundea - scriau ziarele est-germane - interesul R.F.G. de a izola R.D.G.

Verbal, M.A.E. român informase, la cererea omologului est-german, despre conținutul acordului, dar ani în șir M.A.E. al R.D.G. a insistat să obțină o copie după acord, pretenție ferm refuzată de partea română. În 1964, M.A.E. est-german a cerut guvernului român să facă o declarație publică referitoare la problema Berlinului de Vest, solicitare pe care M.A.E. român a considerat-o „nejustificată și insolentă”.

Autoritățile R.D.G. au reclamat și alte „conflicte”: refuzul lui Chivu Stoica, în calitate de președinte al țării, în 1966, de a semna un comunicat comun la încheierea vizitei sale în R.D.G. sau supărarea est-germanilor pe ministrul de Externe Corneliu Mănescu, care

În timpul convorbirilor

afirmase, într-o publicație americană că guvernul Ludwig Erhard „nu este un guvern fascist”.

Evident, pe măsura amplificării zvonurilor privind stabilirea iminentă de relații diplomatice între România și R.F.G., sporea tensiunea în relațiile R.D.G. – România, deși ambele erau membre ale CAER (1950) și ale Tratatului de la Varșovia (1955).

În mai 1966, Bucureștiul a găzduit o expoziție industrială vest-germană, vernisată în prezența unui secretar de stat din M.A.E. vest-german, G. Lahr. Un nou prilej de nemulțumire din partea R.D.G. Uzând de ospitalitate, i se permisese lui Lahr să afirme că Berlinul de Vest aparținea R.F.G., motiv de nou reproș. Ambasadorul R.D.G. la București a înmănat lui Corneliu Mănescu un aide-memoire privind expoziția vest-germană. În 1965, între ministerele de Externe român și est-german s-au purtat discuții privind un acord de comerț și navigație. Ele s-au blocat însă, din cauza pretenției R.D.G. de a include în document și Berlinul de Vest. Est-germanii au fost foarte iritați de refuzul părții române.

Spre finele lui 1966, R.D.G. își contura ferm tendința de a da indicații celorlalte țări socialiste privind relațiile lor cu R.F.G. Ambasadei române din Berlin i se preciza că la baza relațiilor României cu R.F.G. trebuie să stea, obligatoriu, respectarea intereselor R.D.G. Mai mult, guvernul R.D.G. a propus o declarație comună a țărilor socialiste cu privire la relațiile lor diplomatice cu R.F.G. (al cărei conținut era și el propus), declarație pe care România – aflată într-o fază înaintată a tratativilor cu R.F.G. – a refuzat să o semneze.

Cancelarul Erhard: încă nu a venit momentul

În acei ani, unele partide vest-germane – între care Uniunea Creștin Socială, Frontul Democrat Popular, Partidul Socialist Popular – și-au exprimat disponibilitatea pentru relații diplomatice cu țările socialiste. În noiembrie

**Direcția
Arhivelor
Diplomatice
din M.A.E.
pregătește
un volum de
documente
privind perioada
stabilirii relațiilor
diplomatice
dintre România și
R.F.G.**

1966, într-o discuție cu ambasadorul U.R.S.S. la Berlin, Abrasimov, Willy Brandt, liderul P.S.D.G., ar fi spus acestuia: „Guvernul de la Bonn a fost incapabil să stabilească relații diplomatice cu România. Ce guvern poate fi acela care trimite în România un ministru al Economiei, face tapaj în presă, după care dă înapoi?”

Pentru R.F.G. tratativele cu România erau incomparabil mai ușoare decât cu Cehoslovacia și Polonia, unde existau probleme de frontiere.

În vara lui 1966 cancelarul Erhard declara, pe postul principal de televiziune, că R.F.G. nu avea obiecții privind stabilirea de relații diplomatice cu România, dar credea că încă nu a venit momentul, pentru ca, puțin mai târziu, într-un interviu acordat ziarului *New York Times*, să își exprime îndoiala că în perioada mandatului său se va întreprinde acest pas.

În 1966, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria și Polonia își deschideau și ele reprezentanțe comerciale la Bonn.

În același an, în decembrie, în urma alegerilor din R.F.G., s-a format așa-numita „mare coaliție”, în care a intrat și P.S.D.G. În guvernul condus de cancelarul Kurt Kiesinger, ministru de Externe devenea Willy Brandt. Din cauza agendei extrem de încărcate a lui Brandt, tratativele cu România păreau a se amâna. Tot în decembrie, reprezentantul M.A.E. vest-german, Naupert, l-a informat pe șeful reprezentanței comerciale române la Bonn, Mircea Năstase, că sovieticii și guvernul R.D.G. fac presiuni împotriva stabilirii relațiilor diplomatice cu România. Noul cancelar declara tot în acele zile că R.F.G. va continua și va extinde discuțiile cu țările socialiste privind stabilirea de relații diplomatice cu ele.

Care erau totuși piedicile în calea stabilirii relațiilor diplomatice româno-vest-germane? Două cereri ale părții germane, impuse de legislația internă a R.F.G.: a) România să recunoască în scris pretenția R.F.G. de a fi unicul reprezentant al poporului german, soluție ce ar fi atenuat

impactul asupra doctrinei Hallstein; aceasta ar fi condus la acceptarea de către România a tezei existenței unui singur stat german; b) România să recunoască de fapt apartenența Landului Berlin la R.F. Germania.

Conducerea României considera însă că acțiunile concrete trebuie să respecte principiile de bază ale politicii externe românești, și anume: a) dezvoltarea relațiilor cu toate țările, independent de orânduirea lor socială; b) pentru asigurarea unei păci durabile în Europa, țările trebuie să accepte realitatea existentă la finele celui de-al doilea război mondial, principiu extrem de important pentru securitatea României la acea vreme. Ca o consecință, partea română pleda pentru recunoașterea existenței a două state germane și un Land Berlin independent.

Pozițiile celor două părți erau așadar total opuse. Cu toate acestea, interesul pe termen lung al celor două țări impunea soluții diplomatice.

Die Welt informează

În paralel, M.A.E. român purta tratative cu autoritățile vest-germane privind încheierea unui acord cultural, ceea ce a sprijinit negocierile diplomatice. În septembrie 1966, partea germană a avansat o propunere extrem de curajoasă: să nu se încheie un tratat, ci cele două guverne să-și exprime acordul – printr-o poziție comună – privind stabilirea relațiilor diplomatice, iar în ce privește problemele litigioase, părțile – prin scrisori separate – să-și enunțe poziția lor oficială.

Partea română a acceptat propunerile germane, deși experiența precedentă arăta că se putea aștepta la unele abateri de la aceste înțelegeri. Astfel, cu toate că acordul din 1963 nu făcea o referire directă la Landul Berlin, în martie 1966, guvernul R.F.G. emite un decret prin care hotără că aria de aplicabilitate

a acordurilor de funcționare ale reprezentanțelor comerciale se extinde și asupra Berlinului de Vest. Între timp, toate țările socialiste își deschiseseră reprezentanțe comerciale în R.F.G. În consecință, pe legitimațiile eliberate membrilor reprezentanței române se prevedea că ele au valabilitate și pentru Landul Berlin.

Acceptând să primească aceste legitimații, printr-o scrisoare foarte diplomatică, adresată M.A.E. vest-german, Ministerul Afacerilor Externe din România făcea cunoscut următoarele: „M.A.E. român consideră că acordurile comerciale și de plăți nu au implicații cu privire la suveranitatea și jurisdicția statelor, dar dreptul de a acorda imunitate decurge direct din suveranitatea statelor”.

Partea germană era din nou înștiințată că pașapoartele vest-germane pentru cetățenii vest-berlinezi nu vor fi în continuare recunoscute în România, iar vizele pentru aceștia se vor da în continuare pe foi volante.

În ianuarie 1967, o delegație a M.A.E. vest-german sosea la București pentru a pregăti vizita ministrului de Externe Corneliu Mănescu la Bonn, ce urma a avea loc în februarie. Ea a solicitat ca tratativele să aibă un caracter strict secret. În paralel alte

doză delegații vest-germane s-au deplasat la Praga și Budapesta, în scopul oficializării relațiilor R.F.G. și cu aceste țări. Ziarul vest-german *Die Welt* informa că „Bonnul s-a pus de acord cu Bucureștiul” și, în continuare, „la 26 ianuarie, guvernul [vest-german – n. N.M.N.] urma să-și dea acordul formal pentru stabilirea relațiilor diplomatice, pe baza respectării tacite de către părți a punctelor de vedere proprii în problema germană”. Rute, șeful delegației germane, se arăta mulțumit, dar nu entuziasmat de rezultatul tratativelor de București.

La finele lunii ianuarie 1967, guvernul R.D.G.,

Walter Ulbricht, liderul R.D.G., țară nemulțumită de stabilirea relațiilor diplomatice între România și R.F.G.

sesizând faza foarte avansată a tratatelor dintre România și R.F. Germania, a propus să aibă loc în 7 februarie, la Berlin, o consfătuire a miniștrilor de Externe, din țările socialiste pentru a fi elaborată o poziție comună în problema relațiilor diplomatice cu R.F.G.

În memoriul remis guvernelor țărilor socialiste, inclusiv celui român, după ce se propunea amânarea, deocamdată, a tratatelor în curs, se prezenta următorul punctaj, care ar fi trebuit să fie adoptat de consfătuirea miniștrilor de Externe: a) după stabilirea relațiilor diplomatice fiecare țară să informeze în scris celelalte țări socialiste; b) țările în cauză ar urma să facă o declarație politică oficială, înainte de momentul stabilirii relațiilor diplomatice; c) zona de valabilitate să nu conțină și Berlinul de Vest; d) să nu fie cuprinse formulări ca cele conținute în acordul dintre U.R.S.S. și R.F.G. (*Magazin istoric*, nr. 2/1999).

Spre surprinderea autorităților vest-germane, autoritățile române hotărâsc să

devanseze vizita lui Corneliu Mănescu la Bonn. Și astfel, la sfârșitul lunii ianuarie 1967, cei doi miniștri de Externe, Mănescu și Brandt, printr-o singură strângere de mână au convenit, în numele guvernelor lor, ca între cele două țări să se stabilească relații diplomatice la rang de ambasadori extraordinari și plenipotențieri.

După stabilirea relațiilor diplomatice, guvernul R.F.G. a transmis tuturor ambasadelor de la Bonn o circulară, prin care făcea cunoscută decizia celor două guverne, reafirmând, și de această dată, dreptul R.F.G. de unic reprezentant al poporului german. Ambasada U.R.S.S. a respins primirea acestei note și, printr-o notă verbală, a reînnoit refuzul său de a accepta pretențiile vest-germane. Reacția negativă a U.R.S.S. a fost apreciată de guvernul de la Bonn drept inexplicabilă și o formă de solidarizare cu R.D.G. Într-un timp, M.A.E. vest-german a întreprins „cu succes” o serie de măsuri în lumea a treia, pentru a împiedica eventuala recunoaștere a R.D.G. de către țările respective. ■

Clio la Institutul Național de Informații

Când a început și când s-a terminat războiul rece? Care au fost caracteristicile regimului comunist din România? Dar și de ce s-a redus numărul de ore alocat studiului istoriei în școală; de ce s-a desființat catedra de istorie militară la Academia de Înalte Studii Militare? Iată câteva dintre întrebările puse în cadrul secțiunii *Istorie* a celei de a VI-a Sesiuni de comunicări științifice a Institutului Național de Informații, desfășurată în ziua de 24 martie, acest an.

Sesiunea a avut și un caracter festiv. În urmă cu zece ani se crea Serviciul Român de Informații. Și tot în acest an se vor împlini opt ani de la înființarea Institutului Național de Informații. Tema aleasă s-a intitulat *România – instituții și valori pentru mileniul trei*. Noutatea a constituit-o faptul că toate comunicările prezentate au fost tipărite anterior în volume – cel de la secțiunea *Istorie* avându-l coordonator pe conf. univ. dr. Cristian Troncota – participanții putând să se concentreze astfel asupra dezbatelor. Este o abordare modernă și care și-a dovedit pe deplin eficiența. Rămâne ca tradiția acestor întâlniri anuale să fie continuată.

Ecaterina (Cocuța) Conachi...

COCUȚA CONACHI. PRINCIPESĂ RUSPOLI

...și palatul familiei Ruspoli din Roma

MIHAI DIM. STURDZA

Fiica unică a marelui logofăt al Moldovei și poet, soră vitregă, după mamă, a lui Costache Negri și a Zulniei, soția viitorului caimacam unionist Vasile Sturdza, Ecaterina (Cocuța) Conachi aparținea unei familii care „se distingea printr-o mare și însuflețită iubire de neam și prin înflăcăratele-i convingeri unioniste“ (Radu Rosetti). Un motiv în plus ca însoțirea ei cu Nicolae Vogoride să nu aibă sorti de fericire, întrucât acestuia, numit caimacam de către sultanul turc în 1857, îi fusese promisă domnia Moldovei în caz că ar reuși să împiedice unirea cu Muntenia.

Rolul Ecaterinei în toilul luptelor pentru Unire este cunoscut. Căutând prin corespondența secretă schimbată de soțul ei cu rudele acestuia din Fanar, a găsit scrisorile dovedind amestecul Porții și falsificarea alegerilor din Moldova menite să formeze Divanul ad-hoc. Prin intermediul lui Costache Negri, scrisorile au ajuns în mâinile partidei unioniste care le-a comunicat ziarului L'Etoile d'Orient, editat la Bruxelles, creând un scandal diplomatic de proporții europene. Traduceri în limba română ale acestei corespondențe au fost răspândite și

în Moldova, sub titlul *Extrac de scrisori secrete* trimise caimacamului Moldovei de deosebite fețe politice. Aceste scrisori sunt traduse din Steoa Dunării, ce apare la Brucelă.

Franta, Rusia, Prusia și Sardinia au rupt relațiile diplomatice cu Poarta Otomană, obligând pe sultan să-l destituie pe marele vizir Reșid Pașa. Austria și Anglia, susținând Poarta, s-a ajuns la amenințări de război. Întrevederea de la Osborne între Napoleon III și regina Victoria s-a încheiat cu consimțământul reginei de a se anula alegerile făcute sub controlul lui Vogoride și de a se organiza altele. Rezultatul acestor noi alegeri a fost proclamarea, ca domn al Moldovei, a lui Alexandru Ioan Cuza (văr de al doilea cu Vogoride prin străbunicul lor Scanavi). Din acel moment, Ecaterina Conachi va trăi mai mult despărțită de soțul ei, care a murit în 1862, singur, într-un hotel din București, după ce cheltuisese cu politica și plăcerile o parte din averea dotală a soției sale. „avere uriașă“, după memorialistul Radu Rosetti, „avere de foarte mari proporții“, după biograful unuia din fiii italieni ai Ecaterinei.

Din vechii senatori ai Romei

Liberă și bogată, prințesa Vogoride, născută Conachi, voiajează prin Europa. La Paris îl vizitează pe ambasadorul Rusiei, contele Pavel Kiseleff, pe care îl cunoscuse când era foarte tânăr, în vremea când contele fusese reprezentantul țării în Principate și schimbase scrisori cu logofătul Costache Conachi. Kiseleff i-a dat Ecaterinei o scrisoare către fratele său Nicolai Kiseleff, ministru plenipotențiar al împăratului rus pe lângă Sfântul Scaun. Cu voia imperială, contele Nicolai Kiseleff se căsătorise cu o catolică de foarte mare neam, principesa văduvă Torlonia, născută principesa Francesca Ruspoli, descendentă după tată din vechii senatori ai Romei medievale, înrudită după mamă (născută Ratti) cu viitorul Papă Pius IX (Achille Ratti) și cu familiile marii aristocrații pontificale. Prin unchiul ei, prințul Camillo Ruspoli, căsătorit cu o descendentă spaniolă a lui Ludovic XIV al Franței, contesa Kiseleff se înrudea îndeaproape și cu familia regală a Spaniei.

Această principesă Ruspoli, soția lui don Cammilo Ruspoli, era Charlotte, fiica lui don Manuel Godoy, pe vremuri ofițer foarte sărac, dar foarte frumos, devenit amantul toarnatecei și foarte urâtei regine Marie-Louise a Spaniei, care l-a copleșit cu averi și onoruri, printre care și răsunătorul titlu de „Principe al Păcii”, motivat de negocierile duse de el cu Napoleon. Căsătorit de regină cu nepoata de frate a regelui Carlos IV, doña Louise-Marie Thérèse de Bòrbon, contesa de Chinchon, Godoy a avut cu

Marele logofăt Costache Conachi

soția sa, care îl detestase din prima clipă și care îl părăsi la prima ocazie, o singură fiică, Charlotte de Godoy y Bòrbon, sus-menționat principesă Camillo Ruspoli.

În casa ministrului Rusiei, Ecaterina Vogoride l-a cunoscut pe cumnatul acestuia, principele Emmanuele Ruspoli. Acompanied de faima averii ei dotale și ajutată desigur de deosebita inteligență moștenită de la tatăl ei, Cocuța, deși lipsită de frumusețe, a fost cerută în căsătorie de prințul roman. Suveranul pontif a aprobat mariajul cu condiția ca prințesa Vogoride, „di religione greca”, să treacă la catolicism, ceea ce s-a și întâmplat. De acum înainte, amintindu-și poate câteodată de conacul de la Țigănești, unde își petrecuse copilăria, noua principesă Ruspoli va trăi în palatul soțului ei, palat asemănător cu atâtea altele construite în Roma Renășterii, unde saloane și săli imense se succedau pe două etaje, reunite de scări

monumentale de marmură, încărcate cu zeci de statui antice, cu duzini de tablouri ale marilor maeștri ai picturii italiene și cu nenumărate mobile încrustate și tapiserii de preț, tavanele și pereții fiind împodobiți cu fresce.

Copii certăți după moartea mamei

Servită de un personal numeros, frecventând strălucitele recepții oferite de marea aristocrație și de corpul diplomatic acreditat pe lângă Sfântul Scaun, Cocuța se afla lângă soțul ei când acesta, om practic și ușor oportunist, a trecut de partea noului rege al Italiei unificate, după ce Vittorio-Emmanuele II, spre scandalul lumii catolice și al vechii nobilii „negre” (pontificale), a cucerit Statul papal și Cetatea eternă și l-a obligat pe suveranul pontif să se retragă în Cetatea Vaticanului. Recompensat de rege, cu un nou titlu, acela de principe de Poggio Suasa, care se adăuga celui al titlu și nume de familie – principe Ruspoli – don Emmanuele ocupă primul loc printre demnitarii noii capitale a Italiei, imediat după primul ministru, în noua sa calitate de primar („Sindaco”) al Romei. Talentele sale organizatorice sunt menționate de articolul ce-i este consacrat de Marea Enciclopedie Italiană (*Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti*), alături de caracterizarea oarecum surprinzătoare că era nu numai foarte capabil, dar și „foarte integru”.

După cei trei copii avuți cu cainacumul Vogoride, Cocuța mai naște alți patru din căsătoria cu Ruspoli, dar nu a

apucat să se bucure decât prea puțin timp de multiplele și zilnicele onoruri de care era înconjurat soțul ei. Într-adevăr, în pofida talentelor sale administrative, Ruspoli nu s-a ocupat nici el de asanarea mlaștinilor cu fântâni care de secole infectau populația din împrejurimile Romei cu mortalele febre palustre. La 22 februarie 1870, Cocuța Conachi cade la rândul ei victimă molimei. Plecată în grabă să consulte un medic reputat din Genova, a sosit prea târziu pentru a mai putea fi salvată și a murit de malarie, la câteva zile după ce dăduse naștere unei fetei, fiind în vârstă de nici patruzeci de ani.

Averea ei din România, restabilită de Ruspoli după abuzurile comise de Vogoride, trecu celor două grupuri ale copiii ei, fără ca moștenirea

să fi fost reglementată prin vreun testament. Procesele au început aproape imediat după înmormântarea de la Tigănești a Ecaterinei, care ceruse cu limbă de moarte să-și poată dormi somnul veșnic lângă rămășițele părinților ei, în pământ românesc. Oricum, datorită inamicității dintre Emanoil Vogoride și tatăl său vitreg Ruspoli, copiii Ecaterinei Conachi au rămas certați după moartea ei, nevizitându-se niciodată. Moșia Tigănești, conacul logofătului Conachi și palatul construit de Vogoride au fost vândute arendașului Tache Anastasiu, care la rândul său le-a lăsat prin testament Academiei Române, cu condiția să înființeze acolo o școală de agronomie. Anunțul de deces (faire-part) al îmbogățitului arendaș Tache Anastasiu nu menționează nici

una din rudele sale „plebe“, oferind în schimb o lungă listă a rudelor boierești ale familiei Conachi, ca și cum acestea ar fi fost neamurile lui Anastasiu.

Dintre cei șapte copii ai Ecaterinei Conachi, născuți în decurs de 23 ani, primii trei, ai caimacamului Vogoride, crescuseră în pensionate străine, au luat numele Vogoride-Conachi. Ceilalți patru, ai principelui Ruspoli, minori fiind la moartea mamei lor, și-au văzut interesele din România încredințate unor mari avocați bucureșteni. În afară de Mario, ei nu au venit niciodată în România și nu și-au frecventat vreodată fratele și surorile vitrege.

În finalul acestor pagini, iată o sumară evocare a celor șapte copii ai Ecaterinei Conachi.

Din căsătoria cu Nicolae Vogoride:

1935: primire în vila de la Sinaia a d-nei Také Ionescu, în cinstea contelui Volpi și a ficei acestuia, principesa Ruspoli, veniți în România pentru a încerca să salveze ceea ce mai rămăsese din succesiunea Conachi. Încercările lor au dat greș din cauza opoziției lui Titulescu față de regimul lui Mussolini. De la stânga la dreapta: ministrul plenipotențiar D. Buzdugan, Adina Take Ionescu, Ugo Sola (ministrul plenipotențiar al Italiei), prințesa Marina Ruspoli (născută Volpi), Ecaterina Titulescu și contele Volpi di Misurata (primar al Veneției)

1) *Emanoil Vogoride-Conachi* (1847-1935), când dat fără noroc, în 1878 și 1887, la tronul Bulgariei, în virtutea originii bulgare a Vogorizilor grecizați în Fanar. A fost soțul, într-o primă și nefericită căsătorie, al Olgăi, fiica Beizadelei Grigore Sturdza. S-a căsătorit apoi cu o franțuzoaică, Sophie de Puységur, văduva contelui german von Loë, care, fiind adversar politic al cancelarului Bismarck, fusese silit de acesta să părăsească Germania. Emanoil Vogoride-Conachi a murit la Paris, fără urmași și fără rude apropiate lângă el. Locuise în Rue d'Artois, nu departe de Champs Elysées; în casa sa se aflau portrete ale familiei Conachi, rișipite ulterior de rudele franceze ale soției sale.

2) *Maria Vogoride-Conachi* (1851-1931) a fost soția contelui de origine greacă, din Zante, Petre de Roma (Romas) (1831-1914), proprietar al moșiei Viziru din județul Brăila, moștenită de la prima sa soție, născută Ipsilanti.

3) *Lucia Vogoride-Conachi* (1855-1938) a fost căsătorită întâi cu Nicolae Rosetti-Roznoveanu (1842-1891), candidatul separatist din 1866 la tronul Moldovei, iar după moartea acestuia cu frunzașul conservator Dimitrie Greceanu (1860-1920), care a fost, printre altele, ministru al Justiției în guvernul generalului Averescu; a fost ucis în timpul atentatului cu bomba plasată la Senat de agentul comunist Max Goldstein în ziua de 4 decembrie 1920.

Din căsătoria cu don Emanuele Ruspoli:

4) *Eugenio Ruspoli*, născut la Tiğănești în 6 ianuarie 1866, a fost ucis de un elefant în Somalia, la 14 decembrie

1893. Geograf, plecase în Africa Orientală în fruntea unei misiuni de explorare. Fiind însoțit de un detașament militar, sub presiunea acestuia, conducătorii somalezi au semnat două convenții prin care se puneau sub protectoratul regelui Italiei. Eugenio Ruspoli a fost înmormântat în Somalia, cu o slujbă religioasă catolică, alături de monumentul sultanului musulman Lugh. Mai apoi, autoritățile italiene i-au împodobit mormântul cu o coloană de marmură, adusă din Italia. Eugenio Ruspoli este socotit, pe drept cuvânt, ca fiind unul din premegătorii operei de expansiune colonială a Italiei.

5) *Mario Ruspoli* (și nu Maria, așa cum din greșeală s-a scris pe mormântul mamei sale) s-a născut la Tiğănești la 16 octombrie 1867 și a murit la Florența la 16 ianuarie 1963. A fost ministru plenipotențiar al Italiei la Bruxelles și s-a căsătorit cu Palma de Talleyrand, nepoata faimosului ministru de Externe al lui Napoleon. Din numeroasa sa descendență, putem cita pe fiul său, Carlo-Maurizio Ruspoli, ginere al marelui industriaș Gioacchino Volpi, conte di Misurata, sprijinitor financiar al lui Mussolini; Gioacchino Volpi provenea dintr-o familie evreiască trecută la catolicism.

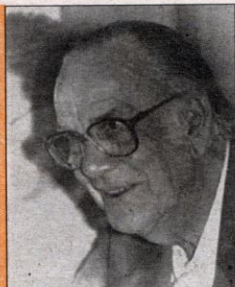
6) *Ecaterina Ruspoli* (1869-1915) a fost soția contelui francez Joseph-Albert de la Forest Divonne. Fiica lor – Claire de la Forest Divonne – s-a căsătorit cu un român, prințul Vladimir Mavrocordat, care, în calitatea sa de urmaș al lui Constantin Brâncoveanu, a fost unul dintre eforii Așezămintelor Brâncovenesti.

7) *Margherita Ruspoli* (1870-1971), doamnă de

onoare a reginei Italiei, a fost soția contelui Valfredo della Gherardesca, patrician din Florența, urmaș al străvechii familii feudale menționate de Dante. Într-adevăr, autorul *Divinei Comedii*, trecând prin „infern”, îl întâlnește acolo pe Ugolino della Gherardesca, înmormântat într-un turn împreună cu copiii săi, pe care, înnebunit de foame, îi devora.

După moartea Ecaterinei, prințul Ruspoli s-a recăsătorit, mai întâi cu o principesă Carracciolo, apoi, după decesul timpuriu al acesteia, cu o milionară americană, Josephine Curtiss. Cu a treia-soție a avut din nou copii, printre care *Vittoria*, căsătorită cu contele Roger de Dampierre, diplomat francez a cărui familie primise de la papă titlul pontifical de duce di San Lorenzo. Au avut doi copii: *Richard de Dampierre*, ambasador francez, căsătorit cu Maria Mercedes de Pedrosa y Sturdza, fiica lui don Luis de Pedrosa, conte de San Esteban de Cañongo, ministru plenipotențiar al Spaniei la Varșovia și Stockholm, și a Mariei Sturdza, nepoata de fiu a domnitorului moldovean Mihail Sturdza. Fiica lui Roger de Dampierre și a Victoriei Ruspoli – *Emmanuela de Dampierre* – a fost căsătorită cu don Jaime de Bôrbón, duce de Segovia, al doilea fiu al regelui Spaniei Alfonso XIII. Cei doi au divorțat la București, în 4 mai 1947, prin intermediul Consulatului român din Torino. Fiul lor, *Alfonso*, mort tânăr într-un accident de schi acum vreo 15 ani, a fost soțul Mariei Carmen, fiica marchizului de Villaverde și a singurei fiice a generalissimului Francisco Franco, șeful statului spaniol. ■

„Omul iubește pământul care l-a văzut născându-se: uneori acel pământ nu este frumos, dar întotdeauna este al lui. Omul iubește soarele și vântul și apa care l-au văzut născându-se și care uneori sunt ostile, dar întotdeauna sunt ale lui. (...) Omul iubește pământul mai mult pentru că e al lui decât pentru că e frumos, și îl apără cu vorba, cu capcana și cu arma și ucide și se lasă ucis pentru el“.

CAMILO JOSÉ CELA, MEMORIALISTUL

ANA VĂDEANU

Creația vechiului și bunului nostru prieten don Camilo José Cela, marchiz de Iria Flavia, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, aflat la venerabila vârstă de 84 ani, constituie o permanentă dovadă de dragoste față de Spania și spanioli. Este o critică acerbă la adresa ideologiei totalitariste, instaurate în acel spațiu de la marginea de apus a Europei de către generalul Francisco Franco Bahamonde.

Războiul civil, izbucnit în Spania la 18 iulie 1936 și denumit de Biserica spaniolă a vremii „cruciadă“, a marcat profund câteva generații. El ocupă un loc central în ultimul volum de Memorii al lui Camilo José Cela. În același timp, marele scriitor, dîși profund autobiografic, mînuiește cu delicatețe și vigoare floreta observației atente, retrăgându-se în umbră, pentru a lăsa prim-planul unor momente din viața altora, contemporani lui, care, în ultimă instanță, compun chipul acestui secol. Din datele aparent disperate pe care le spicuește Camilo José Cela din deceniul premergător războiului civil, se creionează un tablou viu al biografiei lumii acelei vremi.

Pe când apărea Amantul doamnei Chatterley...

Aflăm de la el că în 1927 domnișoarele poartă părul tuns *à la garçon* și ceafa bărbierită, își înroșesc buzele în formă de inimioară micuță, dansează charleston și tango și își trag pălăria până la urechi. Pentru combaterea bronșitei, astmului,

răcelii, gripei, tusei persistente, tuberculozei incipiente etc. oamenii folosesc sirop balsamic Juanse. Devine la modă mayonig-ul, care pe atunci se scria mah-jongg, un fel de domino poetic chinezesc. Plus Ultra, un hidro-avion Dornier de două motoare și foarte mică autonomie, pleacă din Palos și ajunge la Buenos Aires. Real Madrid, care se

îmbracă în alb, dar cu jambiere negre (Valencia a fost prima echipă al cărei echipament era complet alb), învinge cu 1 la 0 Societatea Regală de Gimnastică Spaniolă; golul a fost marcat de Santiago Bernabeu, fotbalistul al cărui nume îl poartă astăzi stadionul din Madrid.

Nita Naldi, arbitru al ele-ganței feminine, este o ade-

Autorul, în copilărie

vărată bijuterie în cabrioletul său Lincoln. Paulino Uzcudun este proclamat campion al Europei la greutate, învingându-l pe italianul Spala. Se naște în acel an, 1927, Marilyn Monroe și tot atunci avansează la gradul de general de brigadă colonelul de infanterie Francisco Franco Bahamonde, în vârstă de 34 ani.

Se stabilesc ajutoare pentru funcționarii care au între zece și douăzeci de copii și pentru muncitorii care au între opt și șaisprezece. Pe atunci familiile erau foarte numeroase. Noi eram șapte frați, plus doi care muriseră mititei. Moare Rudolf Valentino, bărbatul considerat cel mai frumos din lume. În Barcelona se deschide un spital pentru toxicomani. Ramón Valle-Inclán publică romanul *Tiranul Banderas*,

iar lui Kafka, aflat deja pe cealaltă lume, i se editează *Castelul*. Charles Lindbergh vine zburând de la New York la Paris, într-o avionetă. Se nasc Maurice Béjart, Olof Palme, Juliette Greco, Fidel Castro și Gina Lollobrigida. La Boston sunt executați, pe scaunul electric, Sacco și Vanzetti.

În 1928, „Spania avea 22 000 000 locuitori, ceva mai mult de jumătate decât are acum. La Cierva traversează Canalul Mânecii cu un autogir. Scriitorul Ramon Pérez de Ayala este ales academician. A murit după treizeci și ceva de ani, fără să-și fi găsit timp pentru a-și citi discursul de recepție. La Olimpiada de la Amsterdam, jockeyi spanioli Marqués de los Trujillos, Navarro Morenés și García Fernández câștigă medalia de aur la concursul de sărituri pe echipe. Mor María Guerrero și prozatorul Blasco Ibáñez, Unamuno părăsește catedra sa din Salamanca și se publică *Contrapunct* de Aldous Huxley, *Amantul doamnei Chatterley* de D.H. Lawrence, *Cântec de Jorge Guillén* și *Romancero gitano* de Lorca“.

...Dictatorul Primo de Rivera murea liniștit...

În 1929 moare regina regentă Maria Cristina, străbunica regelui – Juan Carlos. Se inaugurează Expoziția

ibero-americană de la Sevilla și Expoziția Internațională de la Barcelona. La Palatul Muzicii are loc premiera cu *Chanson de Paris*, de Maurice Chevalier, unul dintre primele filme sonore care ajung în Spania. Se transmite prin radio – lucru care nu se mai făcuse până atunci – premiera unei opere teatrale: drama *Rugurile din San Juan*, de

Împreună cu Pablo și Jacqueline Picasso

Juan Ignacio Luca de Tena, de la Teatrul Español. Pe Stadionul Metropolitan, Spania învinge Anglia cu 4-3, golurile fiind înscrise de Gaspar Rubio – centru înaintaș, Lazcano – extremă dreaptă, iar ultimele două de Goiburu – inter dreapta.

În 1930, Thomas Mann a primit Premiul Nobel. În Spania a căzut dictatura lui Miguel Primo de Rivera care, la 26 ianuarie, a publicat penultima sa notă oficioasă, în care declara că

se va supune de bunăvoie unei probe senzaționale și hotărâtoare: cei zece căpitani generali, șeful superior al forțelor din Maroc, cei trei căpitani generali ai departamentelor maritime și directorii jandarmeriei, carabinierilor și invalizilor să-i comunice în scris dacă mai merita încrederea lor. În caz contrar, la cinci minute după

ce vă afla, puterile șefului dictaturii și al guvernului vor fi înmânate Majestății Sale Regelui. La 29 ianuarie, don Miguel a publicat ultima sa notă oficioasă. Poate că Primo de Rivera este unicul dictator din istorie care a părăsit de bunăvoie puterea și s-a despărțit amiabil de țară. Câteva zile mai târziu, generalul a plecat spre Paris, iar în luna următoare a murit singur și liniștit, în camera sa din hotelul Port-Royal.

...Inundațiile făceau 250 de mii de morți în China...

În 1931 în Spania există deja două orașe care depășesc un milion de locuitori: Madrid și Barcelona. Mor scriitorul Gabriel Miró, pictorul Julio Romero de Torres și văduva lui Wagner. Mor, de asemenea, Conan Doyle, biograful lui Sherlock Holmes, și generalul Weyler, care făcuse războiul în Cuba și în Filipine. Lui Sinclair Lewis, autorul lui *Babbitt*, i se acordă Premiul Nobel pentru literatură. Este primul scriitor nord-american care-l primește. Spre sfârșitul lui 1931, Palacio Valdés publică *Guvernarea femeilor* și Graf Zeppelin zboară deasupra Atlanticului.

Se proclamă Republica. În Spania există 32 207 preoți și 103 974 călugări, mai puțini decât muncitorii șomeri. În Germania nu știu câți preoți și călugări or fi, dar are 5 000 000 de șomeri. Tatăl meu și câțiva prieteni de-ai săi consideră că Republica n-a fost adusă de republicani prin meritele și efortul lor, ci de monarhiști, prin neîndemânarea și ineptia lor, care au greșit cu Primo de Rivera, iar când au vrut să îndrepte

lucrurile cu Aznar era deja prea târziu.

Regele don Alfonso XIII pleacă din Spania cu multă demnitate. Se adoptă steagul tricolor ca însemn național și se acordă femeilor dreptul la vot. Republica numește șase ambasadori de notorietate intelectuală: Ricardo Baeza la Santiago de Chile, Américo Castro la Berlin, Pérez de Ayala la Londra, Madariaga la Washington, Álvarez de Vayo la Mexico și Zulueta la Vatican. În urma inundațiilor din regiunea Kuang Si din China mor 250 000 de persoane și alte 750 000 rămân fără adăpost. În Spania există o jumătate de milion de tuberculoși.

...La Olimpiada de la Los Angeles spaniolii nu câștigau nimic...

În zorii lui 1932, Ministerul Justiției din Spania publică un decret prin care

Alături de scriitorul britanic Robert Graves

dizolvă Ordinul iezuiților, statul confiscându-i toate averile și ordonând religioșilor ca în termen de zece zile să înceteze de a mai trăi în comunități. S-a ordonat, de asemenea, să se retragă toate crucifixele din școlile publice și să se suprimă predarea religiei în centrele oficiale de învățământ.

„Spania a încetat a mai fi catolică“, a ajuns să spună un politician, iar această frază, nu prea fericită, a fost petarda care a trezit și a dezmoșit o conștiință ce adormise puțin câte puțin. A fost una din multe și cele mai pompoase stângăcii ale republicii cafe, nu numai că n-au rezolvat nimic, dar au pus în funcțiune motoarele mersului înapoi al istoriei.

Mor marele politician francez Aristide Briand și marele pictor spaniol Ramón Casas. Se sinucide Santos Dumont, aviatorul brazilian cântat în cuplete. Oliveira Salazar, care era diacon sau subdiacon, fapt ce nu se obișnuiește să se spună, ajunge șeful guvernului în Portugalia. Hitler câștigă prin majoritate zdrobitoare alegerile în Germania, iar la Olimpiada de la Los Angeles spaniolii nu câștigă nici măcar o medalie. Adevărul este că aproape nu ne-am dus. Unamuno este ales membru al Academiei – moare patru ani mai târziu, fără să-și fi citit discursul – și se nasc dramaturgul Fernando Arrabal și Adolfo Suárez, care a știut ca nimeni altul să facă tranziția după moartea lui Franco.

În anul 1933 se inaugurează Facultatea de filosofie și litere din cadrul Orașului Universitar, o clădire modernă, funcțională și frumoasă. Hitler ajunge la Cancellaria Reichului după multe îndoieli și ezitări ale președintelui Hindenburg. Naziștii deschid la Dachau primul lor lagăr de concentrare, încep să-i persecute pe evrei și ard cărți în mijlocul piețelor publice; această semănare de vânt, în Spania și în afara ei, duce, cum este normal, la dezlănțuirea furtunii.

...Lumea era agresivă și dansa carioca

În 1934 au loc revoluția din Asturias și proclamarea Republicii Catalane, în cadrul Republicii Federale Spaniole. Hitler îi lichidează pe Ernst Röhm, Gregor Strasser și generalii von Schleicher și von Bredow, în ceea ce s-a numit Noaptea cuțitelor lungi. Moare Marie Curie, de două ori laureată a Premiului Nobel. Mor, de asemenea, Santiago Ramón y Cajal, laureat al Premiului Nobel, și sculptorul Pablo Gargallo. Trăim timpuri grele – suntem cu toții de acord –, iar lumea este nervoasă și agresivă în Spania și în afara ei. Pirandello primește Premiul Nobel pentru literatură.

În 1935, lumea dansează carioca și se delectează ascultând-o pe Raquel Meller cântând *El relicario*. În U.R.S.S. se aprobă o

lege conform căreia se poate aplica pedeapsa cu moartea copiilor în vârstă de 12 ani. Pio Baroja intră în Academie și este primit de doctorul Marañón, același care avea să mă primească și pe mine, 22 de ani mai târziu. În Medellín moare într-un accident de avion Carlos Gardel și nimeni nu va mai cânta tangourile ca el. Stahanov scoate mai mult cărbune decât oricine și devine eroul internațional al cultului muncii. În Germania se interzice jazz-ul. Are loc premiera cu *Nuntă însângerată* de Lorca. Opinia publică spaniolă se cutremură aflând de pungășiile „estraperlo“, ruleta pe care au inventat-o domnii Strauss și Perlo, doi pișcheri, iar Premiul Nobel nu se acordă în acel an.

1936 începe cu moartea lui Valle-Inclán, floare a literaturii spaniole și oglindă a cavalerilor galați. După două săptămâni moare și Rudyard Kipling. Era cu câteva luni mai mare decât el și cred că a fost cel mai tânăr laureat al Premiului Nobel pentru literatură. L-a primit în 1907, la vârsta de 42 de ani.

Apare romanul *Absalom, Absalom*, de William Faulkner, mor scriitorii Villaspesa, Eugenio Noel și Maxim Gorki. Sunt asasinati locotenentul Castillo și Calvo Sotelo și vine ziua în care începe cea rușină a războiului civil, în care toți conducătorii politici și sindicali, eclesiastici și militari spanioli și-au pierdut capul. Dumnezeu, ce s-a iscat! ■

UIOREL V. TILEA - TRIMIS EXTRAORDINAR

În ianuarie 1939, Viorel V. Tilea sosea la Londra. În numai două luni, Hitler invadea Cehoslovăcia, Germania obținea semnarea unui tratat economic cu clauze înrobitoare pentru România, iar Tilea avea să joace rolul vieții lui. S-a scris mult despre acest episod. Acum aflăm, din cea mai bună sursă, secretul „cazului Tilea”: cartea *Envoy Extraordinary, Memoirs of* a Romanian Diplomat, Viorel Virgil Tilea (Trimis extraordinar. Memoriile unui diplomat român, Viorel Virgil Tilea), apărută la Haggerston Press, în 1998, și îngrijită de doamna Ileana Troiano Tilea.

Telefonul

După intrarea trupelor germane în Cehoslovăcia și descoperirea unor afișe care îndemneau populația locală la supunere și respectarea noilor autorități, tipărite în limba... română, Viorel Tilea a intrat într-o puternică stare de agitație. A întreprins o serie de demersuri pentru a atrage atenția autorităților britanice asupra pericolului care amenința România.

În noaptea de 16 spre 17 martie a sosit la Londra o telegramă semnată de Grigore Gafencu, ministrul de Externe al României. El atrăgea atenția guvernului britanic asupra gravelor consecințe pentru statele central-europene în urma creării impresiei că singurul arbitru care decidea soarta lor era Hitler și a faptului că statele occidentale nu între-prindeau nimic pentru a contracara manevra.

A doua zi, 17 martie, la ora 6.00 dimineata, Viorel Tilea a primit un telefon din Paris. Conversația s-a purtat în limba română. Iată cum o descria Tilea:

— „Am venit special ca să îți transmit câteva informații... Îmi recunoști vocea?

— Da.

— Atunci te rog notează.

[Tilea a notat detaliile secrete ale cererilor germane].

— Știi ce ai de făcut, a încheiat cel care sunase și a închis.”

Tilea nu a primit nici un fel de instrucțiuni, totul fiind lăsat la hotărârea sa.

David contra Goliat

Imediat, Tilea a sunat-o pe Martha Bibescu. Prințesa i-a promis ajutor pentru a alerta curile oficiale.

Așa cum vom vedea, legitimitatea acțiunilor pe care Tilea le-a întreprins în continuare a fost puternic controversată. Cartea pe care o prezentăm ne aduce și o confirmare a telefonului primit și a conținutului conversației purtate. În 1957, biroul unui avocat din Washington, Jacques Wasserman, i-a trimis lui Tilea un chestionar al serviciului Imigrări și Naturalizări din Departamentul de Justiție al Statelor Unite, în numele clientului său Nicolae Malaxa, care dorea să devină cetățean american. Tilea era rugat să confirme că primise în martie 1939 un telefon de la Paris, din partea lui Adrian Dumitrescu, trimis de Malaxa pentru a-i comunica solicitările germane. Chestionarul era însoțit și de scrisoarea pe care Tilea o expediasă în 1946 lui

Malaxa la Paris, în care confirma că Malaxa îl însărcinase pe Adrian Dumitrescu să îl sune și să îi comunice condițiile impuse de Germania. Tilea îi cerea atunci acordul să facă public episodul, pe care îl ținuase ascuns pentru a nu-i primejdi viața lui Malaxa în timpul ocupației germane. Adrian Dumitrescu era managerul general al Întreprinderilor Malaxa.

Tilea a cerut o întrevedere cu Lordul Halifax, fixată pentru ora 16.00. Până atunci l-a sunat pe Joseph Kennedy – tatăl viitorului președinte –, ambasadorul S.U.A. la Londra, și i-a comunicat scopul vizitei la Foreign Office. Vroia să afle dacă Marea Britanie era hotărâtă să tragă o linie în jurul Iugoslaviei și a României, pe care Hitler să nu aibă voie să o depășească.

Într-o telegramă expediată ministrului britanic la București, la 17 martie, lordul Halifax îl informa pe Sir Reginald Hoare că Tilea a susținut că următoarea țintă a Germaniei era România. Ministrul român solicita ca guvernul Majestății Sale să dea o indicație precisă dacă avea să acționeze în cazul unei agresiuni germane. Tilea a sugerat drept soluție salvatoare realizarea unui bloc format din Polonia, România, Grecia, Turcia și Iugoslavia, cu sprijinul Marii Britanii. Lordul Halifax l-a informat că primul ministru britanic

urma să țină un discurs în aceea seară care – chiar dacă nu într-o formă atât de precisă, cum ceruse Tilea – avea să trimită o avertizare fără echivoc tuturor celor interesați. Pe lângă telegrama expediată la București, ministrul britanic de Externe a solicitat reprezentanților săi din Moscova, Ankara, Atena, Varșovia și Belgrad să comunice care era poziția guvernelor respective în cazul unei agresiuni germane contra României.

Invitat la Ambasada turcă, Viorel Tilea și-a cerut scuze pentru întârziere. I-a găsit acolo pe ambasadorul sovietic, Maiski, și pe ministrul Greciei. A urmat un dîneu cu Martha Bibescu, Sir Robert Vansittart și soția acestuia. Diplomatul britanic a insistat ca România să reziste presiunilor. După ce prințesa Bibescu a comparat situația României cu cea a lui David obligat să îl înfrunte pe Goliat, Vansittart a promis să discute cu ambasadorul Maiski.

Seara, Tilea a trimis două telegrame în țară. În prima informa despre întâlnirile avute. Relata că ambasadorul

turc îl asigurase de sprijinul țării sale. Toată lumea dorea să știe care urma să fie atitudinea Iugoslaviei, amenințată de naționalștii croați.

În cea de a doua telegramă, Tilea înșiruia personalitățile britanice pe care el și comandorul Dumitrescu le întâlneau. Le comunica „informația primită prin canale particulare” despre cererea delegației germane de reducere a dezvoltării industriale a României și dirijarea în exclusivitate a exporturilor către Germania, caz în care aceasta i-ar putea garanta frontierele. Tilea afirma că numeroși parlamentari britanici din rândul partidului de guvernământ îl asiguraseră de sprijinul lor pentru votarea garanțiilor securității frontierelor Poloniei, României și Iugoslaviei. Se arătasera indignați de atitudinea primului ministru britanic, Neville Chamberlain. „Toți cei pe care i-am întâlnit astăzi – eu și comandorul Dumitrescu – au spus că sunt siguri că dacă avem să ne împotrivim unui atac german, aveau să intre în război alături de noi. Ambasado-

rul Kennedy mi-a spus același lucru și chiar s-a oferit să vorbească la Washington pentru a sprijini în materiale de război”. Lord Halifax îi telefonase lui Tilea pentru a-i citi textul cuvântării pe care primul ministru urma să o rostească în aceea seară în orașul Birmingham. Se vorbea de fap-

Tilea (ultimul din stînga), într-o discuție cu un invitat, în vreme ce Hore-Belisha și Clement Attlee poartă o conversație aprinsă

tul că națiunea britanică nu putea ceda din nou, în cazul unei alte provocări.

Seara târziu, Tilea le-a împărtășit comandoului Dumitrescu și căpitanului Iliescu planul lui de a se adresa și presei britanice. Au redactat împreună o declarație pentru ziarele *The Times*, *Daily Telegraph* și *Daily Mail*.

A doua zi dimineața, *The Times* a publicat cererile adresate de negociatorul german Wohlthat autorităților de la București. Ziarul *Daily Telegraph* a folosit, în plus, și cuvintele „ultimatum economic“, precizând că el fusese respins de guvernul român.

La trei zile după ce trupele germane intraseră în Praga, două ziare britanice de primă mărime publicau știrea că Germania exercita presiuni asupra României. La Londra s-a înregistrat o emoție puternică, iar la Berlin o furie cumplită. Care a fost reacția Bucureștiului?

Cartea pe care o prezentăm cititorilor revistei *Magazin-istoric* aruncă o lumină nouă asupra multor aspecte controversate ale „cazului Tilea“. Nu este mai puțin adevărat că reflectă în bună măsură atitudinea anglofilă a trimisului Bucureștiului, cât și resentimentele lui față de ministrul de Externe Grigore Gafencu. Rămân încă multe semne de întrebare, zone neclare. Rămâne ca noi documente să le înlăture. Putem să ne întrebăm dacă Bucureștiul nu a ratat totuși, atunci, în martie 1939, un mare moment. Istoria nu se scrie cu ce ar fi fost dacă. Dar știind

În drum către Camera Comunelor, în ziua de 13 aprilie

acum mai bine ce s-a întâmplat la Londra, putem înțelege stupoarea pe care a produs-o în orașul de pe Tamisa reacția oficială a guvernului român.

Neîncrederea lui Sir Alexander

În aceeași zi în care presa britanică publica dezvăluirile de mai sus, Viorel Tilea era chemat la Foreign Office, de către Sir Alexander Cadogan. Iată cum a relatat diplomatul britanic întâlnirea lor. Cadogan i-a citit telegrama nr. 45, expediată de Sir Reginald Hoare, reprezentantul Marii Britanii la București. „I-am spus că ținând cont de declarația pe care ne-o făcuse cu o seară înainte secretarului de stat și mie în privința așa-numitului ultimatum german, negarea acestuia, venită din partea ministrului român al Afacerilor Străine, era destul de deconcertantă și l-am întrebat dacă putea să îmi ofere vreo expli-

cație suplimentară pentru această situație“. La rândul său, Tilea i-a citit o telegramă venită de la Gafencu, care îi cerea să dea o dezmințire categorică a existenței ultimatumului și îl informa că negocierile cu Germania erau conduse „în cadrul pe care îl cunoștea“. În continuare, Tilea „mi-a explicat că era convins că povestea ultimatumului era adevărată, dar a adăugat că germanii îl prezentaseră cu zece zile înaintea crizei cehoslovace, iar guvernul român îl refuzase pe loc. A spus că aflase despre el dintr-o sursă particulară, indicată, după mai multe întrebări, a fi directorul general al unui mare industrieș român, sosit special la Paris pentru a-i transmite știrea“. Tilea îi scrisese ministrului român al Economiei, pentru a-l ruga să facă în așa fel încât guvernul să reziste presiunilor. Ministrul îl sunase chiar în acea dimineață pentru a-i spune că discuțiile cu Germania continuau pe probleme de principiu, că nu intraseră în detalii și că spera să câștige timp.

Sir Alexander Cadogan a încercat să afle dacă Tilea primise vreo înștiințare oficială din partea guvernului său despre un ultimatum german. Tilea i-a răspuns că ministrul Economiei nu negase, în conversația telefonică din acea dimineață, existența ultimatumului. Cadogan a subliniat că nici nu a confirmat așa ceva. Dar nimic nu l-a putut clinti pe Tilea din convingerea că ultimatumul era o realitate. „El a spus că existau multe

curente contradictorii în România, dar că era convins că ultimatumul fusese înaintat și că fusese refuzat; teama lui era că s-ar fi putut ca refuzul să nu fie menținut". Tilea realiza efectul unor asemenea informații contradictorii asupra britanicilor, cât și poziția lui delicată. Nu atât cea față de autoritățile de la București, cât față de guvernul britanic. „Luându-și la revedere de la mine, a spus că demersurile lui pentru un împrumut acordat României nu fuseseră făcute cu informarea guvernului său. Se temea că în cazul unui refuz, acesta ar fi afectat guvernul român și ar fi avut efecte negative la București. În ansamblu, nu cred că întrevederea cu domnul Tilea mi-a sporit încrederea în el”.

Dilema celor două luntre

Nici Alexander Cadogan și nici o serie de istorici – între care A.J.P. Taylor, cunoscut specialist al războiului al doilea mondial – nu i-au acordat credit lui Tilea, considerând episodul telefonului primit o pură invenție. Ziarul german *Völkischer Beobachter* a vorbit chiar de o conspirație între Vansittart și Tilea.

La rândul său, Tilea nu putea face publice numele celor implicați. Atunci când s-a prezentat la lordul Halifax, el era convins că mesajul îi fusese transmis cu acordul lui Armand Călinescu și al lui Gafencu, în numele regelui, și că el acționa în numele guvernului, chiar dacă fără o înștiințare oficială, pentru a nu precipita o reacție vio-

lentă a Germaniei. Temându-se că guvernul britanic avea să reacționeze prea lent, a luat inițiativa de a informa și presa.

La 19 martie, Viorel Tilea a fost rechemat la București. Era o dovadă că Gafencu nu știuse de mesajul transmis de Adrian Dumitrescu. Se pare că ministrul de Externe a vrut să îl înlocuiască pe Tilea cu Raoul Bossy, dar regele s-a opus. În aceeași zi, Martha Bibescu a aflat de la Malcolm MacDonald, fiul fostului premier Ramsay MacDonald, că regele Carol II îi trimisese un mesaj de S.O.S. regelui Marii Britanii, George VI. Cum Armand Călinescu i-a dat telefon pentru a-i spune că totul era în regulă, Viorel Tilea nu s-a grăbit să se întoarcă la București.

În dimineața zilei de 21 martie, Tilea a expediat o telegramă cifrată către Ministerul de Externe român, cu mențiunea „Urgent în atenția Majestății Sale regele”. „La întâlnirea de ieri a cabinetului s-a decis, în principiu, că România trebuie să fie ajutată și lordul Halifax a fost autorizat să înceapă negocierii pentru formarea unui Pact Răsăritean de asistență mutuală. Halifax a decis să procedeze cu maximă viteză și a trimis ieri propunerea la Paris, Moscova și Varșovia, astfel încât să se dea mai întâi o declarație comună, cum că, în dorința de a menține pacea, sunt în favoarea garantării frontierelor și altor țări, care li se pot alătura. Aceasta este esența, nu am văzut încă textul. Urmează să se convoace o conferință a puterilor inte-

resate. Aici se manifestă un optimism ferm, mai ales că primele sondaje au avut rezultate favorabile”. Și adăuga: „În opinia mea, ar fi o gravă greșală dacă astăzi, când nu mai putem avea încredere în cuvintele Germaniei și când ne putem aștepta la orice din partea ei, nu am profita de sprijinul pe care Marea Britanie – și alții – sunt gata să ni-l ofere, nu numai în scris, dar și în mod practic. Noi nu mai putem urma astăzi o politică a perfectului echilibru, nu atunci când puterile occidentale au ajuns la o decizie. Să le ignorăm inițiativa ar însemna să ne predăm Germaniei cu toate consecințele inevitabile, așa cum am văzut că s-a întâmplat altor state. Crearea acestui pact între Est și Vest nu implică o atitudine agresivă față de Germania, ci realizarea unei puternice baze de pe care să se facă o ultimă încercare de a atinge compromisiu, pentru evitarea unui război”.

Este adevărat că pactul între Est și Vest nu s-a mai încheiat, Moscova preferând în final Pactul Molotov-Ribbentrop. Dar la fel de adevărat este că o poziție ambiguă era ultima soluție pe care trebuia Bucureștiul atunci să o adopte. O alianță presupune nu numai să obții garanții și beneficii din partea celui alt, ci să accepți să plătești și tu un preț. Ideea că poți să te așezi deodată în două luntre s-a dovedit, întotdeauna, falimentară. ■

(Va urma)

Adaptare de Dorin MATEI

Istorie politică interbelică

În ziua de
31 mai 1932,
Nicolae Iorga
a venit la
Palat cu
automobilul
Președinției
Consiliului
de Miniștri
și-a depus
demisia
și a plecat pe jos

Guvernul condus de Iuliu Maniu după ceremonia depunerii jurământului

IANUARIE 1933. MAIESTATEA SA CAMARILA INTRĂ ÎN SCENĂ

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

În aprilie 1931, regele Carol II „și-a văzut visul cu ochii”: avea un guvern „de uniune națională”, deasupra partidelor și chiar împotriva lor. Președinte al Consiliului de Miniștri era Nicolae Iorga, iar în fruntea Finanțelor Constantin Argetoianu, om politic cu o vastă experiență, în care regele își pusese mari speranțe. Dar guvernul n-a făcut față dificultăților economice și la 31 mai 1932, „în fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolvi deplin și imediat un guvern care nu se razimă pe un puternic partid”, N. Iorga și-a prezentat demisia. Gestul său a marcat sfârșitul unei experiențe, dar și al unei iluzii nutrite de Carol II. Regele și-a dat seama că, pentru a reuși în tentativa de a instala un guvern așa cum și-l dorea, avea nevoie de timp și răbdare, dar și de mult tact.

Regele a trebuit să revină la „regimul de partid”, acceptând un guvern național-tărănist, prezidat de Al. Vaida-Voevod. Constituit la 6 iunie 1932, noul cabinet a

organizat alegeri parlamentare pe care P.N.T. le-a câștigat, dar cu dificultate (doar 40,3% din totalul voturilor). În timpul campaniei electorale, Iuliu Maniu criticase energic

camarila regală, mai ales pe Elena Lupescu, precum și tendințele autoritare ale regelui. Totuși, după alegeri, Carol s-a decis să-i încredințeze mandatul lui Maniu. Acesta a refuzat, propunând

ca Vaida să rămână în continuare șef al guvernului, care s-a menținut până în octombrie 1932, când în urma unui conflict cu ministrul României la Londra, N. Titulescu, Vaida-Voevod a trebuit să demisioneze.

Regele a apelat din nou la Maniu; liderul P.N.Ț. a declarat că acceptă numai dacă suveranul îi dă „mână liberă” să conducă țara. Concret, a cerut ca orice funcționar să poată fi destituit, dacă prin activitatea sa contravenea liniei politice a guvernului; regele să-și reia relațiile de familie cu M.S. Elena, refăcându-și căsătoria; organizarea serbărilor înconoronării regelui și a reginei

Elena la Alba Iulia într-un termen cât mai scurt; respectarea de către „toți” (adică și de rege) a Constituției din 1923. Neavând altă soluție, Carol a acceptat, în prezența lui N. Titulescu și a lui Gh. Gh. Mironescu, toate condițiile puse de Maniu. Se repeta, așadar, situația din iunie 1930, dar de data aceasta, având și martori, fruntașul ardelean considera că îl va putea aduce pe rege în situația de a se ține de cuvânt.

Cabinetul Iuliu Maniu a înfrâmpinat însă multe dificultăți. După ce în prima guvernare național-țărăniștii promovaseră politica „porților deschise”, care agravase efectele crizei asupra economiei naționale, în noiembrie 1932 s-a trecut la „regimul contingentărilor”, ce viza protejarea produselor românești. În fapt, P.N.Ț. renunța la propria doctrină economică, apropiindu-se de cea liberală, cunoscută sub formula „prin noi înșine”.

Ialtă problemă a fost aceea a conversiunii datoriilor agricole, o foarte mare parte a țărănimii fiind în incapacitate de plată a datoriilor contractate la bănci și cămătari. Grigore Iunian – vicepreședinte al P.N.Ț. – preconiza o devalorizare controlată a leului, până ce țăraniile își plăteau datoriile, după care moneda națională să fie readusă la cursul normal. Negăsind sprijin în partid, Iunian s-a decis să-și creeze propria formațiune, pominde o virulentă campanie

împotriva P.N.Ț. Așa a luat naștere, la 20 noiembrie 1933, Partidul Țărănesc-Radical.

Deosebit de afectat a fost Maniu de presiunile exercitate de Comitetul financiar al Societății Națiunilor pentru ca România să achite integral și la termen datoriile externe; în acest scop, se cerea ca România să încheie un acord tehnico-financiar („Planul de la Geneva”), ceea ce însemna, în fapt, punerea economiei românești sub controlul capitalului străin.

În timp ce se confruntau asemenea dificultăți, Maniu a trebuit să se implice în rezolvarea diferendelor ivite între M.S. Elena și Carol II. Cu toate insistențele sale, relațiile lor se înrăutățeau și mai mult.

Chemați pe rând pentru consultări la rege, iată-i la plecare pe: I.G. Duca...

...Alexandru Vaida-Voevod...

La 17 februarie 1932, în timpul guvernului Iorga, se ajunsese la un acord, potrivit căruia M.S. Elena se obliga să nu stea mai mult de patru luni pe an în țară, putându-l lua pe Mihai încă două luni în străinătate, pentru a fi împreună șase luni.

După instalarea guvernului Maniu, principesa Elena a venit în țară fără acordul regelui, pretinzând refacerea înțelegerii din februarie 1932. Legalist din fire, Maniu a mediat o nouă înțelegere, semnată la 1 noiembrie 1932. De data aceasta, Elena putea să stea oricât dorea în țară, dar orice sosire sau plecare să fie aduse din timp la

cunoștința guvernului și a regelui, pentru a-și da acordul. După ce obținuse bani pentru cumpărarea unei vile la Florența (Italia), lista sa civilă a fost stabilită la 7 milioane, fiind plătită de Ministerul de Finanțe. Cu aprobarea guvernului și a regelui, Elena îl putea vedea pe Mihai „pe cât de des posibil“, atât în țară cât și în străinătate. Semnarea acestui acord a însemnat năruirea oricărei speranțe că regele își va reface căsătoria și o va alunga pe Lupeasca.

Camarila s-a simțit și ea încurajată și a trecut la lucru. După această cedare majoră a lui Maniu, ea a pus la cale o manevră menită să-l pună în dificultate pe șeful guvernului. La „întărire“ au fost împinși colonelul Gabriel Marinescu – prefectul Poliției Capitalei și generalul Constantin Dumitrescu – inspectorul general al Jandarmeriei (tatăl lui Puiu Dumitrescu, secretarul particular al regelui). Cu prilejul Anului Nou 1933, colonelul Gabriel Marinescu a transmis subordonaților săi o scrisoare de felicitare, prin care le mulțumea pentru activitatea depusă și dezmințea „zvonurile“ potrivit cărora va fi înlăturat din funcție, precizând că el fusese numit prin decret regal și numai prin decret regal putea fi înlocuit. La rândul său, generalul Dumitrescu le mulțumea jandarmilor pentru îndeplinirea cu succes a misiunilor, deși, aprecia el, au muncit în condiții grele, pe care el se străduise să le

amelioreze, dar fără rezultatul dorit.

Ministrul de Interne Ion Mihalache s-a simțit vizat: pe de o parte, colonelul Gabriel Marinescu se socotea mai presus de ministru, care nu îl putea înlocui, iar pe de altă parte generalul Dumitrescu îl acuza că nu a acționat pentru îmbunătățirea situației materiale a jandarmilor.

Carol și camarila sa au ales bine momentul atacului și persoana vizată. Criza economică își continua efectele devastatoare asupra populației, inclusiv a funcționarilor publici (cum erau și jandarmii sau polițiștii), iar guvernul era incapabil să ia vreo măsură pozitivă.

...Nicolae Titulescu și...

...dr. Nicolae Lupu

Ministrul Mihalache a discutat cu Iuliu Maniu, ajungând la concluzia că se înregistraseră două cazuri de insubordonare față de ministrul de Interne, cu consecințe grave pentru activitatea de menținere a ordinii și liniștii publice, într-o perioadă de grave conflicte sociale. La rândul său, Maniu aprecia că regele trebuia să-și respecte „angajamentul” luat cu câteva luni în urmă de a-i lăsa „mână liberă” în numirea și destituirea oricărui funcționar public. În consecință, la 8 ianuarie 1933, I. Mihalache a prezentat regelui un decret pentru destituirea lui Gabriel Marinescu și un altul prin care era destituit generalul Dumitrescu.

Regele s-a prefăcut că nu cunoaște motivele destituirii

și a cerut informații despre „gravele abateri” ale celor doi. Mihalache a stăruit asupra ideii de ordine și disciplină care trebuie să caracterizeze activitatea tuturor funcționarilor Ministerului de Interne, apreciind că nu se pot admite atacuri la adresa șefilor, cu atât mai mult nu putea admite ca autoritatea ministrului să fie pusă sub

semnul întrebării. Conform normelor legale, ministrul putea numi și destitui orice funcționar din subordine; a mai precizat că președintele Consiliului de Miniștri a fost de acord cu

După noi consultări cu Maniu, în aceeași zi de 8 ianuarie 1933, Ion Mihalache a depus regelui demisia sa. Oarecum surprinzător, regele a primit demisia, act ce semnifica sacrificarea mi-

nistrului care ceruse demiterea unor subordonați ai săi. Aflând, Maniu s-a decis să-l aducă pe rege „la rezon”, să-i impună respectarea Constituției, care nu

Primul ministru încercă să arbi rezecăsnicia familiei regale. Dar nici Carol II nici regina Elena nu doreau cu adevărat împăcarea

îngăduia regelui să se amestece în activitatea concretă de guvernare. Președintele P.N.T. și al Consiliului de Miniștri aprecia, că are toate atuurile pentru a-și impune voința: pe lângă prevederile Constituției (art. 87), socotea că se poate baza și pe unitatea de vederi a liderilor național-tărăniști, pe solidaritatea lor cu guvernul, precum și pe faptul că regele nu putea trece la dizolvarea parlamentului ales cu numai câteva luni în urmă. De asemenea, el considera că partidele din opoziție erau fie prea slabe, fie neagreate de rege (cazul Partidului Național Liberal) pentru a oferi o alternativă la guvernarea național-tărăniștii.

Socotind că sosise momentul unei confruntări decisive cu camarila și tendințele autoritare ale lui Carol II, la 12 ianuarie 1933, Iuliu Maniu a înaintat demisia întregului guvern, în

Colonelul Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, unul din „pionii” scosi la atac de camarila regală

semn de solidaritate cu ministrul de Interne.

Se confruntau public două personalități extrem de puternice, care nu se agreeau reciproc: Iuliu Maniu și Carol II. Aparent, Maniu îl făcuse

„mat“ pe suveran, care nu mai avea nici o mutare de făcut. Dar, în seara de 13 ianuarie, s-a aflat că suveranul telefonase lui Al. Vaida-Voevod la Cluj, unde acesta se afla

în tratament după o criză de rinichi. Și nu-l sunase pentru a-i ura sănătate, ci pentru a-l invita de urgență la Palat. Spre surprinderea lui Maniu și a celorlalți frunzași național-țărăniști, „fratele Alexandru“ a schimbat patul de acasă cu cel din vagonul de dormit și a doua zi dimineața a fost la București. A trecut mai întâi pe la Clubul P.N.T., unde Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu și alți lideri prezenți l-au „conjurat“ să nu dea vreun sfat regelui privind formarea guvernului, ci să susțină menținerea celui care abia își dăduse demisia.

Prezentându-se la Palat, Vaida a ascultat din gura lui Carol II că țara se afla în mare dificultate, că „țărăniul“ de Mihalache crease o criză artificială de guvern, că Iuliu Maniu, care-l urăște pe rege, abia a așteptat momentul pentru a-i forța mână și a-l face „prizonier“ politic. Carol a afirmat că dacă ar ceda în fața lui Maniu, nu ar mai avea

nici o autoritate și nici prestigiu în țară și străinătate. Abil, regele a zugrăvit un tablou sumbru al țării, care nu trebuia lăsată la „cheremul“ ambițiilor lui Maniu. El a exprimat aprecieri elogioase

la adresa lui Vaida-Voevod, care avea un „trecut istoric“, o mare experiență politică și era un patriot autentic; de aceea se mira că, încă din tinerețe, Vaida se lăsase do-

minat de Maniu, neputându-se emancipa nici acum când era în puterea vârstei, în ochii lumii apărând ca un fel de „locotenent“ al liderului de la Bădăcin.

Vaida a încercat să argumenteze că acționase numai în sensul ideilor sale politice, nu ca „auxiliar“ al lui Maniu, dar regele i-a cerut să dea o dovadă concretă și, pentru „binele țării“, să primească funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Fără să stea pe gânduri, Vaida a acceptat, promițând că în câteva ore va forma noul guvern.

Imediat ce a plecat de la Palat, Vaida a luat legătura cu miniștrii din guvernul demisionat, excepție făcând – așa cum era firesc – Ion Mihalache... Guvernul a depus jurământul în ziua de 14 ianuarie.

La 31 ianuarie 1933, Adunarea Deputaților a luat în dezbatere modul în

care fusese rezolvată ultima criză de guvern. Aproape toți vorbitorii au criticat amestecul camarilei regale în viața politică și modul în care a fost înlocuit guvernul condus de Iuliu Maniu. Vorbind în numele Partidului Social-Democrat, deputatul Lothar Rădăceanu aprecia că guvernul Maniu „a fost trântit de un prefect de poliție, pe care nu a putut să-l scoată din slujbă. Nu guvernul a avut, așadar, puterea de a numi și destitui funcționarii statului, ci o putere ocultă și iresponsabilă, despre care Constituțiunea nu glăsuiește nimic“. S-a creat „o situație nemaipomenit de rușinoasă și inadmisibilă pentru guvern, parlament și țară“, drept care a cerut intrarea

Charles Rist și Roger Auboin, experți Comitetului financiar al Societății Națiunilor, două prezente stăneniuitoare pentru guvernul român

imediată în viața constituțională normală.

Președintele Partidului Tărănesc, dr. N. Lupu, a apreciat că schimbarea guvernului Maniu era „în dezacord complet cu modul de conducere în monarhiile moderne constituționale” și încheia: „Să nu se tragă din culise schimbările de regimuri și de guvern. În practica constituțională, cel puțin în Anglia, nu doamna de oțoare și secretarul particular al regelui, dar chiar servitorii Palatului sunt numiți de guvern, cu asentimentul lui. Da! Nu-mi este indiferent cine stă în permanență cot la cot cu Măria Sa regele și joacă poker și-i spune azi una, mâine alta și poimâine alta; pentru că acela care stă în permanență îi sugerează mai multe decât mine, care vin numai de două ori pe an și-i spun o vorbă bună și dreaptă”. Dr. Lupu afirma că asemenea „forțe ascunse, asemenea cancere latente care stau în preajma tronului, este datoria dumneavoastră [a membrilor guvernului] și a noastră a tuturor să le extirpăm”. Nu a ezitat să-l atace în termeni foarte duri și pe Vaida-Voevod, pe care l-a caracterizat ca fiind un om politic lipsit de personalitate: „D-ta zici cum zice regele. Dacă regele zice că ești cămilă, zici și d-ta că ești cămilă; dacă regele zice că ești elefant, zici și d-ta că ești elefant”.

Anibal Teodorescu, în numele Partidului Poporului, a afirmat că în ultimul timp

aveau loc prefaceri politice „uluitoare”, la baza cărora stătea „o forță ocultă, pe care azi poporul nu o poate lămurii încă bine, dar care într-o zi se va dezvălui singură, care sfărâmă cu perseverență și

Maniu decide să-l aducă pe suveran „la rezon”, dar „fratele Alexandru” îl obligă să se retragă la Bădăcin. Totul „pentru binele țării”

fărămițează partide serioase, adică acele organisme ale vieții politice, prin care el a respirat în trecut și a luptat întotdeauna cu succes”.

Liderul principalului partid de opoziție, liberalul I.G. Duca, a evidențiat contradicțiile din sânul național-țărăniștilor, mai ales între Maniu și Vaida, declarând că nu putea accepta „să se introducă în viața politică a României sistemul guvernelor cu două politici și nici măcar cu două politici succesive, cu două politici concomitente”, deoarece prin aceasta se alimentează concepția potrivit căreia partidele politice erau inutile.

Mult mai tranșant a fost Octavian Goga, președintele Partidului Național-Agrar, care a arătat că toată criza a fost creată de Maniu, cerând național-țărăniștilor să iasă din echivoc: „Lămurii echivocul, scoateți mortul din casă [adică pe Maniu] și numai atunci vom vorbi și vom putea lucra înainte”.

Iuliu Maniu nu a participat la această ședință, pentru a clarifica problemele; conform obiceiului, plecase la Bădăcin. S-a mulțumit să declare unui ziar din Oradea: „Adevărată cauză a demisiei mele a fost nepotrivirea punctului meu de vedere cu cel al suveranului asupra felului de a asuma răspunderea guvernării. Punându-mi-se în vedere că voi avea mână liberă în guvernarea țării, am crezut că pot cere îndepărtarea unora dintre funcționari, în speță a comandantului Jandarmeriei și al Poliției Capitalei, în momentul când nu voi avea încredere în ei. Răspunderea guvernării căzând întreagă asupra mea, nu puteam admite ca funcționari înalt administrativi să nu depindă de mine și de guvern și ca alte persoane decât membrii guvernului să se bucure de încredere mai mare în fața suveranului”.

Așadar, la 14 ianuarie 1933, prin formarea guvernului Vaida, se oficializase amestecul camarilei regale în viața politică a României. În perioada ce a urmat, regele Carol II a dus o acțiune susținută de erodare a sistemului politic bazat pe partide, urmărind cu insistență instituirea unui regim monarhic autoritar. Guvernările ulterioare s-au dovedit tot mai tributare persoanei sale și au sfârșit prin actul de la 10 februarie 1938, care a inaugurat succesivele regimuri autoritare și dictatoriale ce au marcat viața țării mai bine de o jumătate de veac. ■

Vasili Mitrohin, la masa de lucru

Prioritățile fixate de Lenin pentru Inostrannii Otdel (INO; serviciul de informații externe din cadrul CEKA a purtat această denumire până în 1941) erau următoarele: a) identificarea, pe teritoriul fiecărui stat, a grupurilor contra-revoluționare care operau contra Republicii Federative Sovietice Socialiste Ruse; b) studiul atent al tuturor organizațiilor angajate în spionaj contra Rusiei sovietice; c) urmărirea evoluției politice și a situației economice a fiecărui stat; d) obținerea de material documentar despre toate aceste probleme.

Principală țintă a spionajului sovietic au devenit grupurile de emigranți alb-gardiști, mai ales cele din Berlin, Paris, Varșovia. De asemenea, la loc de frunte se aflau și organizațiile naționaliste ucrainene.

În iarna anului 1920 și primăvara lui 1921, ținuturile ucrainene s-au revoltat. După „pacificarea” brutală realizată de armata roșie și CEKA, grupuri numeroase s-au retras în Polonia și România, de unde au întreprins acțiuni peste graniță. Sarcina INO era să creeze false organizații de rezistență, care să stabilească legătura cu organizațiile similare de peste graniță, să le infiltreze, să atragă liderii emigrației în Rusia și, în final, să le neutralizeze.

O temă extrem de interesantă de cercetare ar oferi-o studiul comparativ al documentelor serviciului secret condus

ARHIVA MITROHIN

de Moruzov, și al celor ale serviciilor secrete franceze și britanice, cu cele ale INO. Deja, acest lucru se poate face într-o anumită măsură, pe baza cărții lui Mitrohin. Două concluzii se desprind: și de o parte și de alta a baricadei par a se fi înregistrat mai ales succesele. Și, în mod sigur, au existat câteva operații în care organizații din emigrație, prezentate în documentele lui Moruzov sau în cele occidentale drept infiltrații reușite, au fost, de fapt, penetrate de sovietici. După cum nu este exclus ca o serie de agenți să fi jucat dublu, să fi luat bani și dintr-o parte și din alta și să fi vândut informațiile în două locuri. O cercetare pe această temă merită să fie făcută și ea va fi cu atât mai lămuritoare cu cât vor intra în circuitul științific mai multe documente autentice din arhivele serviciilor implicate în lupta surdă dusă pe Nistru.

Vasili Mitrohin prezintă în cartea semnată împreună cu Christopher Andrew, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West (Arhiva Mitrohin. KGB în Europa și Occidentul)*, apărută anul trecut la Allen Lane, The Penguin Press, și a cărei prezentare am început-o în urmă cu două numere, o serie de succese obținute de INO în confruntarea cu mișcarea naționalistă ucraineană și cu grupurile alb-gardiști.

Christopher Andrew

Primii doi șefi ai INO – Iakov Kristoforovici Davtian (Davidov) și Solomon Grigorievici Moghilevski – nu au marcat în vreun fel istoria instituției. Abia Mihail Abramovici Trilisser, numit în 1922, a

reușit acest lucru. De altfel, prezența unui evreu în fruntea spionajului extern, ca și numărul mare de ofițeri de origine evreiască din această direcție nu aveau nimic spectaculos în sine. Era o orientare normală, în condițiile izolării externe la care era supusă Rusia sovietică. Prin legăturile ce se stabileau în diasporă, prin simpatia cu care aceasta putea privi teoria marxistă care combatea – formal – orice formă de soviniism, o asemenea orientare reprezenta soluția firească pentru problemele Rusiei. Abia Stalin, la sfârșitul anilor '30, avea să declanșeze un prim proces de epurare etnică în cadrul serviciului de informații externe, dar atunci poziția U.R.S.S. era cu totul alta.

Trilisser se alăturase mișcării revoluționare în 1901, când avea doar 18 ani. Asemenea lui Dzerjinski, petrecuse mulți ani în exil sau în închisorile regimului țarist. Se specializase în identificarea agenților Ohranei (siguranța țaristă) strecurăți în rândurile mișcării revoluționare. Se spunea despre el că fusese prins de albgardiști, spânzurat de un copac și salvat în ultima clipă de tovarășii săi.

În primăvara anului 1922, secția ucraineană a GPU (noul denumire a CEKA) primise informații că guvernul ucrainean

în exil al lui Simon Petliura crease un cartier general al mișcării de partizani, sub conducerea generalului Iurko Tutiunnik. Acesta urma să trimită emisarii în Ucraina pentru crearea unei mișcări de rezistență.

În perioada interbelică, pe Nistru s-a dus un război rece. Serviciul Secret de Informații, condus de Mihail Moruzov, a asigurat ofițerilor de gardă și călăuză pentru agenții infiltrați în U.R.S.S. de francezi și britanici. Aflăm acum, de la Mitrohin, că numărătoarea lui Moruzov a semănat uneori cu cea a lui Pristanda

GPU a pus la cale o operațiune menită să anihileze organizația lui Tutiunnik și să îl captureze pe acesta. Unul dintre emisarii speciali ai generalului, Zaiarnii, a fost capturat după trecerea frontierei și recrutat. Zaiarnii a fost trimis înapoi pentru a-l convinge pe Tutiunnik că se crease un Consiliu Militar Suprem. Tutiunnik a fost reticent să revină în Ucraina, dar în final a cedat presiunilor. La 26 iunie 1923, Tutiunnik, însoțit de gărzile de corp, a posisit într-un cătun îndepărtat de pe malul românesc al Nistrului. La ora 23.00 s-a aprins o lumină pe malul ucrainean, semn că drumul era liber. Tutiunnik și-a trimis mai întâi gărzile pe celălalt mal, ca să se asigure că nu era vorba de o capcană. Apoi, când a venit vremea să treacă el însuși, s-a adresat lui Piotr Stahov, alt apropiat al lui, recrutat și el de OGPU (denumirea serviciilor de securitate și spionaj sovietice între 1923-1934): „Piotr, noi doi ne cunoaștem de mult. Nu ne-am păcăli unul pe celălalt. Consiliul Militar Suprem este o ficțiune, nu-i așa?”. Primind asigurarea lui Piotr că

erau oameni de încredere, Tutiunnik s-a urcat în barcă și a trecut pe celălalt mal. După arestare, a fost convins să trimită scrisori către liderii naționaliști ucraineni în care afirma că lupta lor era una lipsită de speranță. A fost executat șase ani mai târziu.

În cadrul acțiunilor dirijate împotriva albgardiștilor, două au fost mai însemnate, potrivit documentelor aduse în Marea Britanie de Mitrohin. Ele au

purtat numele de cod „Sindicat” și „Încredere”. Prima l-a avut ca țintă pe Boris Savinkov, fost ministru adjunct al apărării, în guvernul provizoriu alungat de revoluția bolșevică. Savinkov era prețuit inclusiv de Winston Churchill, care spunea despre el că puțini alți oameni suferiseră atât pentru poporul rus. Numai că, după ce a fost atras în U.R.S.S., în iulie 1923, el a făcut o penibilă confesiune a „păcatelor” sale contrarevoluționare în cadrul unui proces public, în luna august. OGPU i-a strecurat un ofițer și în celulă, căruia Savinkov i-a povestit tot ce știa, fără să își dea seama cu cine stă de vorbă.

Operațiunea „Încredere” era dirijată împotriva organizației „Asociației Monarhiste din Rusia Centrală”, cât și împotriva marelui duce Nicolai Nicolaievici, vărul ultimului țar Nicolae II, și a generalului Aleksandr Kutepov, din „Uniunea serviciilor combinate ale rușilor (albi)” ambii aflați la Paris, Anturajul lui Kutepov a fost ușor penetrat de agenții OGPU. În noiembrie 1929, Kutepov declara plin de optimism că mișcarea anti-bolșe-

vică se răspânda în întreaga Rusie. Dar generalul s-a opus oricăror tentative de a fi readus în țară. Sarcina de a-l răpi a fost încredințată lui Iakov Isaakovici Serebrianski, șeful unității nou create, Administrația pentru operațiuni speciale, cunoscută cititorilor noștri din prezentarea cărții lui Sudoplatov, cel care a condus-o apoi vreme de mulți ani. Mai târziu, Serebrianski a devenit o problemă pentru istoricii oficiali ai KGB, care pretindeau, chiar și în 1993, că el n-ar fi fost ofițer, ci doar un colaborator folosit în unele cazuri. Documentele lui Mitrohin confirmă însă spusele lui Sudoplatov că Administrația era un serviciu paralel, orientat mai ales spre acțiunile de sabotaj și lichidare a adversarilor. Kutepov a fost răpit, dar a murit în urma dozei prea mari de cloroform, la care inima lui slăbită nu a rezistat.

De fapt, operațiunea „Încredere” devenise publică încă din 1927, creând mari și neplăcute probleme serviciilor de informații din Marea Britanie, Franța, Polonia, Finlanda și țările baltice, care aflau cu surprindere în ce măsură fuseseră păcălite de sovietici.

Treptat, accentul s-a deplasat spre obținerea de informații despre marile puteri occidentale. Sovieticii dispuneau de două avantaje majore: în vreme ce la Moscova se dezvolta

o adevărată obsesie pentru secret și securitate, în Occident măsurile de securitate au rămas încă multă vreme foarte slabe; iar partidele comuniste din țările europene sau extra-europene și „tovarășii lor de drum” au oferit o masă de recrutare.

americani în diverse alte capitale, care, reîntorși la sediul CIA, continuau să lucreze pentru spionajul sovietic.

La Roma, cu ajutorul unui membru al partidului comunist italian, rezidentura INO l-a recrutat, în 1924, pe Francesco

Constantini, al cărui nume de cod a fost „Duncan”. Deși un funcționar mărunț, el a reușit, profitând de lipsa celor mai elementare măsuri de securitate în cadrul ambasadelor britanice, să obțină documente extrem de

importante, inclusiv codul diplomatic britanic. Să notăm, în treacăt, că tot la Roma era copiat peste numai câțiva ani și cifrul atașatului militar român.

Împ de zece ani, Constantini a activat nestingherit, implicându-l la un moment dat și pe fratele său, Secondo. În ianuarie 1925, el le oferea sovieticilor cam 150 pagini de documente pe săptămână.

Valoarea lui Constantini era amplificată de paranoia care stăpânea la Moscova, unde se considera că Marea Britanie se afla în spatele unui vast complot al forțelor reacționare mondiale, menit să distrugă U.R.S.S. Iată ce instrucțiuni primea în acei ani rezidentura din Roma: „Anglia este, în clipa de față, forța organizatorică a unui atac probabil contra U.R.S.S. în viitorul apropiat. Un cordon [de state] permanent ostile este

Doi frați italieni au zburdat în voie printre cele mai secrete documente ale Ambasadei Marii Britanii la Roma. Dar nu toate rapoartele sustrate de aceștia puteau fi prezentate lui Stalin. Cele în care liderii politici occidentali își spuneau deschis părerea despre noul țar de la Kremlin erau ferite de ochii acestuia

Se pare că primul succes major a fost înregistrat de INO la Roma, împotriva serviciilor britanice de informații. O tactică dezvoltată ulterior de KGB. Așa cum povestea un alt ofițer de informații sovietic, Oleg Kalughin, cele mai mari succese le-au înregistrat împotriva CIA nu la Washington sau New York, unde supravegherea FBI era prea strictă, ci prin recrutarea unor ofițeri

Mihail Trilisser (în medalion) depune jurământul pe drapelul CEKA

format contra noastră la Vest. În Est, în Persia, Afganistan și China observăm un tablou similar... Sarcina dumneavoastră (și trebuie să o considerați o prioritate) este să furnizați materiale documentare și informații de la agenții care să dezvăluie detaliile planului englez". Așadar, nu rezidenturile informau Centrul, ci acesta prestabilirea conținutului informațiilor pe care urma să le primească.

Constantini, care acționa doar de dragul banilor, lucra în paralel și pentru italieni, lucru suspectat de sovietici începând din 1928. Dar ei au continuat să îl considere una dintre sursele lor de maximă importanță. Maksim Litvinov, care devenise deja o figură dominantă în cadrul diplomației sovietice la sfârșitul anilor '20, considera informațiile furnizate de Duncan „de mare folos pentru mine”. Mai târziu, Abram Aronovici Slutski, ajuns în fruntea INO în 1934, l-a mutat pe Constantini din legătura rezidenței de la Roma în cea a uneia dintre figurile legendare ale „ilegalilor” (cetățeni sovietici care acționau în străinătate sub identități false, de preferință a țării în care funcționau), Moisei Marcovici Akselrod. Acesta fusese membru al ramurii rusești a organizației sioniste socialiste Poale Zion, apoi, după dizolvarea ei, se alăturase bolșevicilor. Era un lingvist talentat și un om de mare cultură. Lucra la Roma cu un pașaport austriac. Akselrod era atât de încântat de materialul furnizat de Constantini, încât ajunsese să se întâlnească cu el aproape în fiecare zi. Centrul

l-a atenționat că era un risc prea mare. Dar iată câteva dintre documentele furnizate de Duncan în anul 1935 (101 dintre ele fuseseră judecate suficient de importante pentru a-i fi prezentate direct lui Stalin): dosă-

Informațiile furnizate de serviciile secrete sovietice i-au alimentat lui Stalin temerile că Occidentul – în primul rând Marea Britanie – căutau să îndrepte agresivitatea Germaniei lui Hitler către U.R.S.S.

rul Foreign Office privind discuțiile dintre Sir John Simon, ministrul britanic de Externe, Anthony Eden și Hitler, purtate la Berlin; cel al convorbirilor dintre Eden și Litvinov, comisarul sovietic pentru Afacerile Externe, la Moscova; dintre Eden și Beck, ministrul de Externe polonez, la Varșovia, dintre Eden și Beneš, ministrul de Externe cehoslovac, la Praga, și dintre Eden și Mussolini, la Roma.

Între documentele obținute prin Constantini, dar reprezentate lui Stalin, se număra și relatarea lui Eden privind întâlnirea cu Stalin la Moscova, în martie 1935. Era primul contact direct al unui membru dintr-un guvern occidental cu liderul de la Kremlin. Explicația cea mai probabilă este că Slutski s-a temut să îi comunice lui Stalin că Eden îl considera „un om cu puternice trăsături orientale de caracter, cu o siguranță și un control de nezdruncat, a cărui curtenie nu poate, în nici un caz, să ne ascundă cruzimea lui”. Sau faptul că Eden îl considera „mult mai plăcut impresionat de punctul de vedere german decât domnul Litvinov”.

Ambasadorul britanic la Moscova, viconte Chilton,

raporta, plin de optimism, că în urma vizitei lui Eden, „guvernul sovietic pare să fi scăpat de sprietoarea care le bântuie mințile, cum că noi încurajăm Germania contra planurilor sovietice pentru securitate în Est”. Într-un comunicat difuzat la încheierea discuțiilor de la Moscova, Anthony Eden saluta sprijinul exprimat de Uniunea Sovietică pentru principiul

securității colective, formulat în urma intrării ei în urmă cu un an în Liga Națiunilor. Dar Stalin afla probabil din documentele Foreign Office-ului la care avea acces datorită lui Constantini că Eden nu era înclinat să implice Uniunea Sovietică în vreun aranjament colectiv de securitate menit să fină în frâu Germania lui Hitler.

Pentru o minte suspicioasă cum era cea a lui Stalin, o asemenea ezitare era o dovadă suficient de puternică a unui complot britanic menit să îndrepte agresiunea germană spre Est. Dezvăluirile Arhivei Mitrohin – pe care le vom continua în numărul următor – ne ajută să înțelegem mai bine cum s-a ajuns la pactul Ribbentrop-Molotov, din august 1939 și, implicit, la cel de-al doilea război mondial. Pentru că, nu trebuie să uităm acest lucru nici o clipă, într-un stat totalitar, în care deciziile depind de voința unui singur om, toate fantomele și obsesiile lui se regăsesc în politica de stat și afectează, de multe ori, viețile a milioane de oameni, uneori chiar soarta unor națiuni întregi. ■

(Va urma)

Prezentare de Dorin MATEI

SPIONII KGB, CU DESTINELE ȘI MOBILURILE LOR

Scritorul britanic John Le Carré (dreapta) și omologul său, Mihail Liubimov

În Rusia – și nu numai – a devenit un fel de modă reciclarea spionilor în scriitori. Or, literatura este un spațiu primitiv și încăpător, în care foștii agenți ai serviciilor secrete pot transpune adevăruri disimulate, protejați de refugiul în ficțiune. „Se spionează pretutindeni, totul și dintotdeauna”, afirmă rusul Mihail Liubimov, care a lucrat mulți ani la Copenhaga și Londra sub acoperire, ca diplomat, de fapt, ca agent KGB. Astăzi la Moscova el este un autor de succes de romane, în care folosește copios experiența acumulată.

NIKOLAI MOROZOV
(corespondent ITAR-TASS în România)

Spionii pe care-i iubesc și pe care îi detest (titlul unui volum care îi aparține) așază, ca într-un pachet de joc de cărți, biografii și destine de spioni, intrați în KGB din felurite motive: în numele unei idei mărețe, pentru gloria personală, pentru bani... „N-o să-ți vină să crezi cât de mulți oameni se ocupă cu procurarea informațiilor”, mărturisește unul dintre eroii acestei „enciclopedii de spionaj”, apărute în 1998. Mulți dintre ei au urât sincer fascismul și au crezut în utopia marxistă. La un moment dat, U.R.S.S. chiar părea unica țară ce putea

stăvili marea forță acumulată de Germania lui Hitler.

Pentru 100 de dolari

Bani, ambiții nesatisfăcute, femeii, „atrofierea dragostei față de propria țară”, cum îi spune Liubimov, multe defecte și slăbiciuni pot intra în joc în cariera unui spion. Pe unii i-a mânat simpla dorință de senzații tari. „Am cunoscut întâmplător la Moscova o tânără încântătoare și i-am plătit doar 100 de dolari, relatează un agent. M-a plimbat cu mașina ei, am locuit în apartamentul ei,

am mâncat cu ea șașlik (frigărui de berbec), icre... Era, în plus și căpitan KGB. Unde mai poți găsi atâtea plăceri contra 100 de dolari doar?”

Pe stadion și în librării

„Multe am văzut în viața mea în materie de spionaj”, scrie Liubimov.

Cine ar fi bănuat că o sursă importantă de informații secrete pentru spioni o pot constitui coșurile și gropile de gunoi din apropierea unităților militare? Așa a obținut NATO documente ultrasecrete

despre blindajul unui nou tanc sovietic. Spionii occidentali au manifestat un interes deosebit pentru toaletele trupelor sovietice din Germania, unde fiind mare criză de hârtie igienică, soldații o înlocuiau cu documente secrete.

La Moscova, unde există o sumedenie de intrări nesupravegheate, fără interfon și portar, se pot plasa în liniște pe caloriferele din hol dispozitive magnetice cu microfilme sau cu dolari. Librăriile din oraș, cu acces liber la raft, sunt un loc ideal pentru întâlnirile spionilor. KGB le ține în permanență sub observație, pentru că în îngheșuiala lor spionii occidentali pot cumpăra materiale secrete.

Pentru Mihail Liubimov, tehnica racolării nu mai are

necunoscute. Un spion deștept nu va intra niciodată într-o polemică politică. El va invita „obiectivul” la o partidă de fotbal, pasiunea pentru Maradona apropiindu-i pe cei doi în cel mai firesc mod posibil. Prima cină cu viitorul agent... datele personale, câteva aspecte din viața sa de familie... „Ar fi bine să nu mai afle nimeni despre întâlnirile noastre”, va preciza la un moment dat, delicat, spionul, în raport formulând însă sec: „Am convenit să nu afișăm contactul”.

Un prag psihologic este momentul când cel racolat își dă seama în ce a intrat. După aceea îi pot fi predate deja legile conspirativității și ale „legăturilor mentale”. Cu oricâtă amabilitate ar fi tratat agentul, el este pe fond disprețuit, pentru că în

ultimă instanță este un trădător. Unii agenți însă sunt în stare să țină veritabile lecții de marxism racolatorului din KGB. „Nu judecați viața în Occident după magazine, îl instructa un general britanic pe un ofițer sovietic. Uitați-vă cum trăiesc muncitorii. La noi domnește legea junglei. Cel mai cumplit este însă că în Anglia nu se poate întâmpla nimic neprevăzut, viața este etern planificată. Nici nu vă închipuiți ce plictiseală este să știi că mâine dimineață, fix la ora 8.00, ți se aduc laptele, ziarul și că nici o revoluție nu ar putea schimba ceva”.

Serviciile speciale sunt astăzi foarte căutate, nu-și mai ademenesc victimele, ci trebuie să țină piept posibیلilor voluntari. De pildă, la una dintre întâlnirile cu cititorii, un tânăr ziarist s-a apropiat de Liubimov și l-a întrebat cum să facă să plece din țară pe linie de spionaj, pentru că ziarul la care lucra n-avea bani să-l trimită.

După destrămarea U.R.S.S., Rusia nu a declarat niciunde că nu își va continua activitatea de spionaj. Ce, americanii nu spionează? întrebă retoric Liubimov. Cui alocă Congresul cele 30 miliarde de dolari anual? Țări prietene există, nu și servicii de spionaj prietene. Demascarea spioni-

Tarabe cu cărți, loc prielnic de întâlnire a spionilor

lor nu ar trebui însă – recomandă el – să influențeze relațiile între state.

Mihail Liubimov nu crede în victoria Occidentului în războiul rece. Opinia lui este că la prăbușirea sistemului totalitar a contribuit nu atât cursa înarmărilor, cât apărarea drepturilor omului. Epuizată de atât de lungă așteptare a libertății, Moscova singură s-a dezarmat, odată cu perestroika. Occidentul i-a învârtit pe degete pe naivii reformatori ruși. După schimbarea regimului din Rusia, s-a uitat repede „noua gândire” a lui Gorbaciov. Legile dure ale „Realpolitik” și-au reintrat în drepturi:

Naivitate exploataată?

Nu înțelege Mihail Liubimov nici de ce un democrat de azi nu poate fi și un patriot, de ce se consideră că pentru a sluji democrația rusă trebuie să devii neapărat agent al spionajului occidental. Toți transfugii în cor se autointitulează apoi și luptători împotriva totalitarismului și nici unul trădător de patrie, subiect la fel de neînțeles și de neacceptat pentru Mihail Liubimov.

Dezagregarea atât de rapidă și neașteptată a U.R.S.S., care a luat prin surprindere până și serviciile secrete, a fost determinată – afirmă autorul – de cauze profund interne. Atotputernicia KGB pare a fi fost o legendă, foarte mult umflată în toți acești ani. De ce? Pentru ca, în luptă cu el, Congresul S.U.A. să aloce bani. Pentru ca, pe fondul tensiunilor internaționale, atât de mulți oameni să dispună de mijloace de existență...

Să-l credem pe Mihail Liubimov? De ce-am face-o? Indiscutabil că revelațiile sale au aprobarea „organelor”. Care „organe” încearcă să prezinte un KGB „cu față umană”. De ce n-ar ascunde părăsirea Europei de Est de către Rusia, desființarea Tratatului de la Varșovia, destrămarea U.R.S.S. un plan diabolic de slăbire a vigilenței Occidentului? Nu întâmplător tocmai despre aceasta prevenea unul dintre personajele cărții lui Liubimov, locotenent-colonelul Golițin, trecut de partea CIA în 1961, despre care autorul vorbește în capitolul „Războiul schizofrenicilor”.

N. Hohlov,
alias Stanislav Levandovski

Spioni cu destine total diferite, oameni speciali și contradictorii, gata oricând să-și riște viața, să-și dea sângele pentru o idee sau pentru bani...

În 1945, Nikolai Hohlov, o glorie a spionajului sovietic, aterizează la București și se stabilește în oraș sub numele de Stanislav Levandovski, cetățean polonez. Deși știa numai câteva fraze în polonă. Pentru acoperire, deschide un magazin de piese de schimb radio și așteaptă misiuni. La pensiunea „Victoria”, de pe strada Academiei, cekistul cunoaște o româncă, Emilia. Are o legătură amoroasă cu ea și, în aprilie 1946, cei doi se căsătoresc. Levandovski solicită chiar cetățenia română. Deși bani îi vin de

la Moscova cu regularitate, el suferă de inactivitate. În 1949 își părăsește România – oricum ea nu știa cine era polonezul ei – și se întoarce în patrie.

La absolvirea Facultății de filologie a Universității de Stat din Moscova, veselul aventurier este trimis în Austria, cu misiunea de a intra în legalitate și de a studia situația. Hohlov cheltuie mulți bani, face scandaluri în restaurante, se implică în afaceri. Speră astfel să fie concediat. S-a plictisit de „organă”. În plus, află că tatăl său a fost trimis în lagăr, pentru niște vorbe imprudente despre Stalin. Conducerea se limitează însă la o simplă sancțiune. Atunci încolțește în mintea lui planul de dezertare. În februarie 1954 primește misiunea de a-l lichida pe Grigori Okolovici, liderul Uniunii Populare Muncitorești, organizație anticomunistă din Frankfurt. Strângând în mână un pistol silențios cu cartușe otrăvite, sub forma unui pachet de „Camel”, Hohlov bate la ușa apartamentului „victimă”. O roagă... să-l ajute să fugă în Occident.

În prezent, fostul agent sovietic ține prelegeri la universitățile americane și scrie cartea *În numele conștiinței*. Sentința de

condamnare la moarte în contumacie, pronunțată de tribunalul sovietic, a fost anulată. În 1992, în vârstă de 70 de ani, Hohlov apare fulgurant la Moscova.

Locotenentul Grig

... În 1953, la Roma dispare în mod misterios ambasadorul Costa-Ricai, decanul corpului diplomatic, cel care nu o dată a sărutat mâna Papei Pius XII și a vorbit de la tribuna Adunării Generale a O.N.U. Cam în aceeași perioadă, pe strada Pescia-naia din Moscova, lângă metroul „Sokol”, se stabilește Iosif Grigulevici, comunist și ateist, cu o frumoasă soție mexicană și o fetiță, care a călătorit pe ruta Roma-Viena-Moscova, într-un coș de rufe.

Cunoscut în NKVD sub numele de „Grig”, spionul s-a născut în 1913, la Vilnius. Încă din liceu a fost atras de ideile comuniste. În 1932, Grigulevici, pe atunci student la Universitatea din Vilnius, a fost arestat pentru activitate antistatală. După aproape doi ani de închisoare, a emigrat: inițial la Paris, apoi la Buenos Aires.

În 1936 Grig e în Spania. Luptă împotriva fasciștilor, participă la înfruntările cu troțkistii, lucrează ca trans-

lator la Congresul scriitorilor. La Madrid, Grigulevici îl întâlnește pe Ilia Ehrenburg și Ernest Hemingway. Se presupune că aici și-a legat viața de NKVD. În 1940, împreună cu viitorul pictor-monumentalist Siqueiros, participă în Mexic la atacul armat asupra vilei lui Troțki. În Argentina organizează, în timpul războiului, un grup antifascist care amplasa bombe pe navele cu materii prime strategice pentru Germania. În Chile reușește să primească un pașaport costarican. Îi ajută pe insurgenții din această țară să organizeze lovitura de stat. După victorie, noile autorități îi propun lui Grig un post de ministru, dar talentatul intelectual acceptă „numai” rangul de ambasador în Italia.

Revenit la Moscova, scrie zeci de monografii științifice despre Spania și America Latină, devenind o glorie a Institutului de Etnografie și membru-correspondent al Academiei de Științe. Încă de când trăia, fotografia lui Grigulevici era expusă în camera de onoare de la Iasenevo. Ce grad avea? „Nu știu, a răspuns fiica lui Grig. Locotenent, probabil”. ■

Versiune românească
Mioara NANU

Reunind provinciile aflate până atunci sub stăpâniri străine, România devenea, în urma primului război mondial, un stat cu o suprafață de 295 049 km² (față de 137 000 înainte de 1918) și o populație de 15 541 424 locuitori în 1920 (față de circa 7,25 milioane în 1916), de fapt, cel mai mare stat din sud-estul Europei. Era rezultatul vitejiei soldatului român și al unei diplomații pragmatice, realiste, tenace și, într-o oarecare măsură, intransigentă.

Incursiunea profesorului Davier în perioada zbuciumată a primei conflagrații mondiale a ajuns la al patrulea episod și ultimul.

23 mai 1919: trupele române defilează prin Oradea

1880-1920. SINUOZITĂȚILE RELATIILOR FRANCO-ROMÂNE

Dr. ALEXANDRE DAVIER (Franța)

Într-un raport adresat Ministerului de Război francez de generalul H.M. Berthelot, aflat la comandamentul armatei aliate de la Dunăre, scria: „Starea de spirit a populației și a armatei române este una de exaltare și ar fi suficient să trecem Dunărea pentru a aprinde butoiul cu pulbere”. La rândul său, Brătianu miza pe sprijinul trupelor anglo-franceze de pe frontul oriental, aflate sub comanda lui Franchet d'Espérey.

De comun acord cu Saint-Aulaire, Berthelot a sugerat lansarea proclamației către români, în numele regelui Ferdinand, prin care erau chemați la arme, după ce trupele franceze aveau să treacă Dunărea. În același timp, generalul semnala într-un raport starea de epuizare a populației și lipsurile de tot felul. „Este cazul să facem un gest uman important pentru ea [România] și nu vom pierde nimic, dimpotrivă. Influența noastră

în această țară este deja superioară față de tot ceea ce ne-am fi putut imagina. Vom avea acolo o colonie care ne va reda însutit ceea ce am făcut pentru ea. Deja, resursele de petrol pot plăti în bună măsură ceea ce îi dăm”.

Prestigiul de care se bucura Franța în România, la încheierea războiului, era imens. La 7 decembrie 1918, Clubul „Tinerimea” din București, care excludea, prin statut, prezența străinilor, i-a primit pe

Saint-Aulaire și pe ofițerii misiunii lui Berthelot, pentru a dovedi că francezii nu erau străini la București.

Cum se culegeau informațiile?

În 1921, la ceremonia de încoronare de la Alba Iulia a suveranilor României Mari, Saint-Aulaire nu a putut participa. Franța a fost reprezentată de mareșalul Foch, ca ambasador extraordinar. În clipa în care arhiepiscopul primat se pregătea să pună coroana pe creștetul regelui, ministrul de Externe și marele mareșal al Curții Regale l-au luat pe Foch de câte un braț și l-au condus lângă altar. De acolo, de la doi pași de suverani, a asistat reprezentantul Franței la ceremonia sacră a încoronării. Titulescu, ministrul României la Londra, i-a spus mai târziu lui Saint-Aulaire: „Nici unul dintre ambasadori nu s-a mirat de preeminență acordată mareșalului Foch, nu în calitatea sa de fost generalisim al armatelor aliate, ci ca o încarnare a Franței”.

Înainte de război, Bucureștii mișunau de spioni, care, în afara rețelilor, supuneau personalul Legației Franței la fel și fel de tentative de intimidare. Până și ministrul Franței primea scrisori anonime de amenințare cu moartea, dacă România ar fi renunțat la neutralitate. Cel mai eficient în contracararea spionajului german a fost un vechi membru al „Biroului 2”. El a descoperit un tunel ce

traversa strada pe care se afla Legația Germaniei și care i-ar fi permis să ajungă la firele telefonice ale Centralei Legației Franței. Căpitanul Carlier fusese trimis în România cu mult timp înaintea lui Saint-Aulaire, pentru a evalua mijloacele ei militare și, dacă era posibil, și pe cele ale inamicului. După intrarea României în război, căpitanul Carlier trebuia să conducă „Biroul 2” român.

Președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu, un om de stat foarte secretos, într-o țară mai puțin secretoasă, a apreciat competența de excepție a căpitanului francez. I-a acordat o încredere pe care o refuza propriilor sale servicii secrete, i-a ușurat sarcina și a făcut din el unul dintre rarii lui confidenți.

Pentru a putea cuantifica importanța acestui gest, să amintim că vechea școală de diplomatie interzicea diplomaților francezi să obțină informații altfel decât pe cale oficială. Or, căpitanul Carlier avea statut de atașat militar. Paul Cambon, ambasadorul Franței la Londra, îi dăduse un avertisment atașatului său naval, când acesta din urmă încercase să culegă informații în afara căii oficiale.

După război, în aproape toate țările Europei și cu precădere în Franța s-a înregistrat o frenetică activitate diplomatică românească. La Paris era foarte frecventă schimbarea personalului diplomatic, între ministerele Afacerilor Externe română și franceză existând o reală colaborare.

Arhivele diplomatice de la Quai d'Orsay pe anii 1918-1930, pe care le-am consultat, stau mărturie pentru afirmația mea.

Germanofilii - acasă!

Mai întâi s-a procedat sistematic la rechemarea personalului germanofil din toate reprezentanțele românești din Europa, de exemplu, consulul României la Ialova, Dumitru Mincu. Când a izbucnit războiul, el s-a manifestat ca un germanofil înverșunat. Prin ministrul lor la Iași, francezii au cerut rechemarea consulului, ca și înlocuirea însărcinatului cu afaceri română la Stockholm, considerat prea antantofob.

Colonelul Roussel, președintele Comisiei de căutare a prizonierilor români în Germania, era cunoscut ca un germanofil convins. S-a cerut să-i fie supravegheate și monitorizate intrigile.

Candidaților la diferite posturi în Legația română la Paris li se făcea întotdeauna un portret „robot”, trasat de Quai d'Orsay: locotenent-colonelul Ion Antonescu, viitorul mareșal, era considerat extrem de muncitor, om de mare valoare militară. Din punctul de vedere românesc, totul îl recomanda a-și îndeplini cu succes funcțiile. Antonescu era însă socotit foarte plin de el însuși și de țara lui. Era șovin și xenofob. În unele cazuri, guvernul român apela la bunele oficii ale Franței, pentru a restabili un contact direct cu o țară dușmană.

Mareșalul Foch

Palatul regal (clădirea veche) din București

Regele Ferdinand și regina Maria

El solicita adesea informații prin intermediul agenților diplomatici francezi. Un exemplu: s-au cerut consulului Franței la Harbin (China) informații despre mica colonie română ce locuia acolo, compoziția, originea, în fine, cât interes prezenta. Unii ambasadori români francofili au primit directive de la colegul lor român din Paris, care era în legătură permanentă cu Quai d'Orsay. Acesta din urmă era adesea solicitat să-și dea acordul la numirea străinilor ce urma a reprezenta România, de pildă, un german, Bronberg, consul la Buenos Aires.

Quai d'Orsayul își exprima, de asemenea, pă-

rerea privind numirea miniștrilor români în străinătate: de pildă, în 1920 la Praga a devenit titular colonelul baron Stârcea, un aghiotant al regelui, bucovinean de origine. Ministrul Franței în România își spunea părerea în fața ministrului francez al Afacerilor Externe, în 1925, cu privire la persoana d-lui Filidon, numit la Praga: „Este un om cu relații și de cultură franceză. Știe să descâlcească o situație. Nu trebuie să i se pretindă însă a avea inițiativă”.

Totuși, când prințul Dimitrie Ghika îi cere opinia „amicală” ministrului Franței la București asupra oportu-

nității de a transforma Legația României la Paris în ambasadă, răspunsul e negativ. De fapt, valoarea Micii Antante, din care făcea parte România, constă în egalitatea teoretică domnind între cele trei coparticipante și asigurând liniștea în Europa. Or, Franța nu avea ambasadă în nici una dintre aceste țări: Cehoslovacia, România, Serbia.

Franța a oferit cu generozitate resursele intelectuale care i se cereau. În 1919 revenirea la regat a provinciilor din est, Transilvania, Bucovina, Basarabia, marcate de cultura germanomaghiară sau de incultura rusească, punea o problemă

de unificare, începând de la programele școlare, care propagau spiritul latin între populațiile acestor teritorii.

O asemenea sarcină depășea mijloacele universităților de la București și Iași. Formați prin metodele învățământului francez și adesea de către profesori francezi, eminenții profesori români – al căror număr nu răspundea însă noilor solicitări – erau primii care reclamau „întăriri” din partea Franței, pentru a integra intelectual România, așa cum se integrase ea din punct de vedere militar.

Fratele președintelui Republicii

Fără nici o presiune din partea Franței, guvernul român a adresat ministrului Franței o cerere în acest sens. Greutatea nu consta în a stârni cereri de ajutor, ci de a le limita la posibilitățile Universității din Paris și de a obține ca guvernul francez să dea satisfacție acestor solicitări în toată măsura posibilităților sale.

St-Aulaire l-a însărcinat pe Robert de Flers, asistat de un om de știință tânăr, membru al comisiei militare, să stabilească – în acord cu ministrul român al Instrucțiunii Publice – un program de cooperare intelectuală și să-l facă să ajungă la Paris, unde relațiile sale parlamentare i-ar fi permis să obțină ajutorul oficial. Acest proiect reprezenta cel mai sigur mijloc de a întări și extinde influența morală și intelectuală a Franței în

Europa Orientală. România reprezenta o excelentă bază, pentru că își dublase teritoriul și, grație politicii sale demografice, își sporise populația.

Pentru a conduce această misiune, Robert de Flers l-a propus pe d-l Edouard Herriot, care avea atât competența universitară și influența parlamentarului, cât și elocvență și strălucire personală. Din cauza unor aspecte legate de majoritatea guvernamentală, din care Edouard Herriot nu făcea parte, el nu a fost aprobat. Misiunea a fost totuși formată, în așa fel încât să fie cât se poate de eficientă. Condusă de Lucien Poincaré, rector al Academiei din Paris și frate al președintelui Republicii, ea număra printre membrii săi personalități de prim rang.

Guvernul român a dublat fără să stea pe gânduri numărul de ore destinate predării limbii franceze, apoi a făcut-o obligatorie în toate școlile primare și secundare. Conform unei convenții franco-române, un prim contingent de profesori francezi și de lectori detașați pe lângă catedrele de franceză ale tuturor universităților – atât din provinciile noi, cât și din Vechiul Regat – a sosit în România, unde a fost primit frater. Astăzi mulți dintre ei își dorm somnul de veci în pământ românesc.

Nu e ușor să faci bilanțul global al unei perioade atât de fertile în evenimente și atât de zbuciumate. Trebuie considerate aspectele esențiale ale situației.

1) România era considerată avanpost al Europei împotriva expansiunii bolșevice. Semnarea Tratatului de pace cu Germania nu-i satisfăcea pe deplin pe naționaliștii din Franța și Clemenceau, sub presiunea lor, trebuia să întărească securitatea Franței, găsind alianțe la Est.

Credința lui Foch

O declarație a lui Foch, din 25 martie 1919, a fost hotărâtoare pentru cauza românească. Răspunzând unei întrebări a lui Lloyd George, care se interesa dacă merită mizat pe Ucraina și rusul alb Denikin sau pe antibolșevismul românesc, Foch a afirmat: „Nu acord armatei lui Denikin o mare importanță, pentru că armatele nu există prin ele însele. În spatele lor trebuie să se afle un guvern, o legislație, o țară organizată... De aceea, vă spun: bazați-vă pe România, pentru că aici aveți nu numai o armată, ci și un guvern și un popor”. Statul major francez a ales în 1919 România ca avanpost împotriva expansiunii bolșevice. Lobby-urile pariziene au construit cu partenerii lor români o Românie – oglindă a Franței sau receptacul al intereselor franceze.

2) Care este locul României între Orient și Occident? A devenit România Mare o democrație în stil occidental? Alegând România ca element esențial al cordonului sanitar antibolșevic, oamenii de stat francezi credeau uneori că partenerii lor din estul Europei le sunt asemănători

și că le împărtășeau recomandările și principiile democrației occidentale, iluzii născătoare de neînțelegeri. Se pare, la primul contact cu ei, că românii erau asemenea cu noi. Înfățișarea era aceeași. Se vorbea peste tot franțuzește.

Pe de altă parte, alăturând argumente care mergeau de la dreptul popoarelor de la dispune de ele însele – acel drept pe care îl invocau patrioții din Basarabia și Transilvania – până la dreptul istoric ce avea să se impună la revenirea Basarabiei și Transilvaniei, România producea un discurs ideologic conform celui instrumentat de Franța lui Clemenceau.

Această adevărată la un fel de normalitate occidentală neglija specificul unei tradiții. Din punct de vedere al dreptului, Constituția

românească, în textul său din 1923, realiza sinteza dintre apartenența de Occident și moștenirea orientală și bizantină, contestând, pe de o parte, clauzele tratatului cu Austria, în privința împărțirii Banatului între sârbi și români și, pe de altă parte, protestând împotriva respingerii de către americani a unirii Basarabiei cu România, pentru care Brătianu se sprijinea pe principiile occidentale ale realizărilor cucerite pe teren.

3) Protecția intereselor economice și păstrarea suveranității naționale. „Dacă România ar putea intra liber pe piața mondială cu produsele sale, ar putea să-și recupereze pierderile...”, scria un observator francez în 1919.

Bogăția României constituia atunci pentru ea o

slăbiciune, oferind un mijloc de șantaj oamenilor de afaceri americani, mai ales domnului Hoover, viitor președinte al Statelor Unite, pe atunci director al Aprovizionării pentru Europa, care o subordona pe cea a României unor concesiuni industriale, în profitul unui grup de finanțiști americani, sub amenințarea pierderii „sprijinului Americii la conferință”.

Guvernul a decis să practice confiscări în sectoarele intereselor petroliere germane și austro-ungare.

O politică internă occidentală în formă, dar tradițională în fond, adăugându-se fragilității structurale a României Mari... ■

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

ÎNTÂLNIRE CU MAICA ALEXANDRA

(Urmare din p. 28)

Dar căile Domnului sunt necunoscute și legăturile între oameni se fac și ele după voia Lui. După câțiva ani, pe când îmi petreceam vacanțele la mănăstirea Văratec ca invitată a dragei mele prietene, Valeria Sadoveanu, în casa măicuței Benedicta Braga, vine un ordin cu totul surprinzător de la Patriarhia Română. La cererea Maicii Alexandra, care ajunsese în Pennsylvania și dorea să întemeieze mica sa mănăstire, pe care a numit-o (ce coincidență minunată!) Noul Văratec, Patriarhia a desemnat pe maica Benedicta Braga, una din cele mai distinse monahii ale Văratecului, posesoare a două titluri universitare, specialistă în muzică psaltică, spre a-i fi de ajutor Maicii Alexandra.

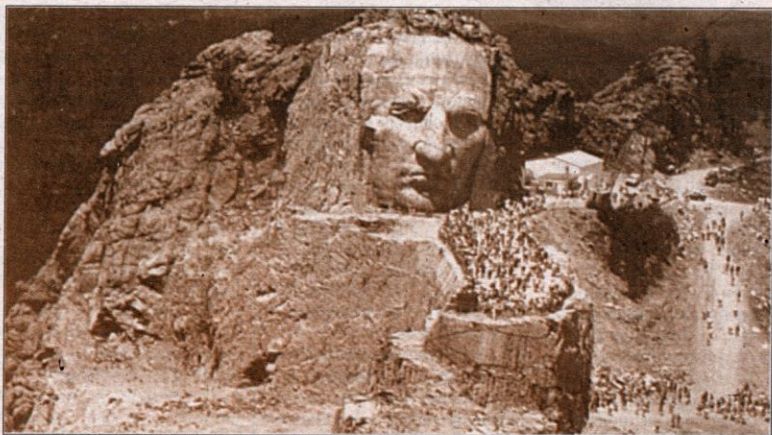
Și măicuța noastră a plecat, însoțită de două ucenice, Apolinaria și Gabriela, îndurerată de a-și părăsi chinovia, dar purtată și de noua misiune duhovnicească ce o aștepta. Pe deasupra, avea să-și întâlnească și fratele, părintele Roman Braga, o personalitate

extraordinară, care trecuse prin închisori, prin ororile Piteștilor, fusese torturat incredibil, dar își păstrase neatinsă credința și bunătatea. Fusese trimis pe continentul american de Patriarhul Justinian, care dorea să-l ferească de alte suferințe posibile. Și iată că cei doi frați aveau să se revadă după anii grei prin inițiativa Maicii Alexandra, care nici nu știa povestea vieții lor, dar fusese instrumentul voinței divine.

A trecut timp de atunci. Draga noastră Valeria Sadoveanu nu mai este, am rămas eu în locul ei în casa măicuței Benedicta, condusă acum de maica Eufrosina Jescu, fosta sa ucenică. „Maica Alexandra” a trecut la cele veșnice, după ce a avut bucuria de a-și vedea fiul, pe Ștefan, revenit la sănătate. Iar maica Benedicta și părintele Roman au întemeiat și o altă mănăstire ortodoxă, la Rives Junction, în Michigan.

Am stat neîntrerupt în legătură cu dânsii, ba părintele Roman ne-a și vizitat, făcându-ne, regretatului meu soț și mie, o impresie de neșters. Avem de altfel o făgăduință că va trece pe acasă (la Văratec) și în primăvara aceasta, prilej de mare bucurie duhovnicească pentru noi.

Să fi fost oare întâlnirea cu „Maica Alexandra” la originea acestor legături și fapte de viață? Cine știe! Căile Domnului rămân ascunse minților noastre neputincioase. ■

KORCZAK ZIOLKOWSKI, POVESTITORUL ÎN PIATRĂ AL LUI GEORGE ENESCU

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Vizitatorul care ajunge în îndepărtata Dakotă de Sud, atras de capul colosal al căpeteniei indiene Crazy Horse, cioplit într-un munte de granit din Black Hills, este uimit să descopere în muzeul din preajmă un reușit bust al marelui muzician român George Enescu. Autorul și colecționarul a fost Korczak Ziolkowski (1908-1982), cel care și-a consacrat întreaga viață unei idei – sculptarea unui munte – și i-a plăcut să-și spună „povestitor în piatră“

De la lemn și piatră...

Korczak Ziolkowski și-a câștigat o binemerită faimă prin impunătorul său proiect de a realiza un monument dintr-o întreagă culme muntoasă prin care să omagieze memoria unuia din cei mai iluștri conducători ai indienilor Sioux, Crazy Horse, strateg și luptător viteaz.

Născut la Boston pe 6 septembrie 1908, într-o familie de origine nobilă poloneză, Korczak rămâne orfan de ambii părinți la vârsta de un an. Are o copilărie grea, sub tutela unor irlandezi mărginiți. La 16 ani, îndeplinind diverse munci (vânzător într-un

magazin, călcător de pantaloni într-o croitorie, copiator la șapirograf și plasator la cinematograful), reușește să-și achite taxele școlare la o instituție de învățământ superior cu profil tehnic, Ridge Technical School, pe care o absolvă în 1927. Se angajează la șantierul naval din Boston, unde petrece 6 ani, avansând de la simplu dulgher la creator de modele și sculptor în lemn. Din acest moment tânărul își descoperă vocația de plastician și începe, întâi cu timiditate, apoi tot mai sigur pe sine, să investigheze posibilitățile de expresie ale diverselor esențe lemnoase. Încurajat de persoane influente, în special de judecătorul Frederick Pickering

Korczak
Ziolkowski

Cabot, care îl prezintă sculptorului Jan Kirchmayer, tânărul fără studii de specialitate se aventurează spre marea artă. În 1928 modelează un cap al lui Michelangelo. Nu încercase încă să cioplească piatra, dar în 1932, la moartea judecătorului Cabot, protectorul său, cumpără un bloc de marmură și realizează

un inspirat portret al acestuia, mult lăudat de apropiații defunctului și, în consecință, plasat la loc de cinste, într-un local public.

Sculptorul Gutzon Borglum (1871-1941), autorul impozantelor portrete ale președinților Washington, Jefferson, Lincoln și Roosevelt, săpate în stâncă la Mount Rushmore (Dakota de Sud), îl ia pe Ziolkowski ca asistent al său. Întâlnirea celor doi a avut urmări benefice peste timp, pentru că acolo a deprins Ziolkowski metodele de a transpune macheta unei sculpturi pe un perete de munte ce urma a fi cioplit.

... la muzică și ...

Însurat cu o violonistă provenită dintr-o veche familie din Connecticut, Ziolkowski s-a stabilit în orașul West Hartford și curând își va câștiga o bună reputație cu sculpturile sale. Mariajul îl apropie de muzică și, în răstimp de câțiva ani, a realizat mai multe portrete de muzicieni: Ignacy Paderewski (1935), Artur Schnabel (1936), George Enescu (1937-1938), mâinile dirijorului Leopold Stokowski.

Elaborarea portretului lui George Enescu a cunoscut două variante, sculptorul executând mai întâi o lucrare în ghips care a fost expusă, timp de zece zile, în ianuarie 1937, într-o vitrină a firmei Steinway, după care a fost mutată la Carnegie Hall, unde

muzicianul urma să dirijeze Orchestra Filarmonică din New York.

Sculptorul îl cunoscuse pe Enescu prin intermediul soției sale, Dorothy Ziolkowska, șefa departamentului muzical al Universității Oxford, fostă studentă a maestrului atât la Paris, de-a lungul a

Bustul lui Enescu
executat de
Ziolkowski

trei cursuri de vară, cât și la Cambridge, unde muzicianul român predase în 1928-1929. În 1937 Enescu a efectuat un turneu peste Ocean, în cursul căruia a concertat ca solist și a dirijat orchestre în mai multe orașe americane și canadiene: New York, Pittsburgh, Detroit, Minneapolis, Toronto, Montreal, Quebec. În prima metropolă, Enescu și-a impresionat auditorii apărând atât în calitate de instrumentist (la pian și vioară împreună cu elevul său Yehudi Menuhin), cât și ca dirijor și compozitor.

... înapoi la piatră

În primăvara anului următor, Enescu s-a aflat din nou în turneu în Statele Unite. Cu ocazia unui concert pe care maestrul avea să-l dea pe 7 aprilie 1938 în cadrul Clubului Muzical din Hartford, localitatea de rezidență a lui Ziolkowski, acesta a expus bustul, realizat de astă dată în marmură de Carrara, în foaierul sălii de audiții, Bushnell Memorial, atât spre satisfacția concetățenilor, cât și a prestigiosului oaspete. Fotografia artistului alături de opera sa a fost publicată în ziarul local, *The Hartford Times*.

În toamna lui 1938, Comitetul de organizare a participării României la Expoziția Universală, ce avea să se desfășoare la New York în anul următor, a fost contactat de Korczak Ziolkowski, pentru a oferi bustul

spre expunere în pavilionul țării noastre. Prin raportul nr. 77/a din data de 3 septembrie 1938, profesorul Dimitrie Gusti, comisarul general al României pentru Expoziția Universală, era informat de către Andrei Popovici, consulul general român la New York și comisar general adjunct, asupra acestei oferte și a avantajelor ei: „.... Am onoarea a raporta Excelenței Voastre ca un sculptor american cu numele Korczak Ziolkowski ne-a oferit spre expunere, în pavilionul nostru, bustul de marmură al d-lui George Enescu – executat în curând de D-sa – a cărui fotografie o trimit în alăturare. Precum Excelența Voastră va binevoi a observa din alăturata fotografie, bustul este o operă de artă de valoare. Precum sunt informat, a plăcut foarte mult d-lui Enescu. Soția d-lui Ziolkowski a fost eleva d-sale. D-l Enescu, după numeroasele sale concerte, date de-a lungul și latul acestei țări, este apreciat și gustat tot atât de mult aici ca în Europa și cred că ar fi un tribut ce datorăm geniului său dacă un colț al Expoziției va fi rezervat operelor sale. Aici ar putea figura eventual și bustul executat de d-l Ziolkowski“.

Se creă astfel o situație unică: un plastician american expunea în pavilionul unei țări străine. La acea dată, Ziolkowski nu avea de unde să știe că și o altă lucrare a sa – portretul monumental al lui Paderewski – va figura într-un alt pavilion străin, acela al Poloniei. Aceste două lucrări și premiul obținut l-au impus însă pe artist în conștiința americană și internațională.

La intrarea Statelor Unite ale Americii în războiul mondial, Ziolkowski cere să meargă voluntar. În iunie 1944, participă la debarcarea aliată pe plaja Omaha și este rănit. În timpul spitalizării, pentru a-și ocupa timpul cu o activitate plăcută, cioplește în lemn un bust monumental (2,44 m) al generalului Charles de Gaulle care, în prezent, se află la muzeul din Rouen.

După război, lăsat la vatră, dă curs unei propuneri din 1939 venită din partea căpeteniei indienilor Sioux, Henry Standing Bear, locuitor al rezervației Pine Ridge din Dakota de Sud, care îi sugera să realizeze, într-un pisc de munte, statuia unui erou al nației sale, Crazy Horse.

Din acel moment viața lui Korczak Ziolkowski a fost dedicată exclusiv acestui monument. Ambițiosul proiect l-a început ca un tânăr suplu, l-a continuat ca artist matur, iar când a ajuns un bătrân corpulent, cu barbă patriarhală, înconjurat de dragostea celei de-a doua soții și a celor zece copii, nu reușe decât să degroșeze viitorul monument în granitul muntelui. După trecerea lui la cele veșnice, în 1982, în urma unui atac de cord, energica Ruth Ziolkowski a dus mai departe planul soțului, sub îndrumarea sa luând, practic, contur grandiosul monument. Chipul lui Crazy Horse – început la 3 iunie 1948, prin prima detonare a unui colț de stâncă – a fost finisat în iunie 1998, la împlinirea a 50 de ani de la inițierea lucrărilor... ■

„DOSARELE ISTORIEI“

nr. 6(46), 200, care va apărea pe 10 iunie, vă propune un grupaj de articole, documente și fotografii inedite sau rare despre:

DE LA EXTAZ LA AGONIE: ROMÂNIA 1920-1940

Din cuprins:

- Legitimitatea istorică a statului național unitar român
- Marea Unire din 1918: consacrarea internațională
 - România și Tratatul de la Trianon
 - Spionajul în slujba revizionismului maghiar
- Granițe în pericol: serviciile secrete românești și factorii de decizie ai statului român
- 1940: Tragedie, umilință, speranță (a doua răpire a Basarabiei; Dictatul de la Viena; cedarea Cadrilaterului)
 - România între dictat și tratat (1940-1947)

TESTAMENTE MEDIEVALE

„Deși pe noi, zău, mare supărare ne-a ajuns. Am luat de suflet și l-am crescut până acum pe un nepot al soției mele, care a stat la mama lui

numai o săptămână după naștere. Și, acum, când credeam mai tare că ne va fi sprijin și razim la bătrânețe, Dumnezeu l-a chemat la sine din această lume de păcate. E adevărat că moartea lui ne-a pricinuit o durere foarte mare, dar fiindcă e voia lui Dumnezeu și nu a întâmplării, ni stămpărăm întristarea cu mângâiere creștinească”.

Astfel deplângea Matei Basarab, într-o scrisoare din 1652, către Francisc Bethlem

de Körösd, moartea fiului său adoptiv, Mateias.

Câteva decenii mai târziu, la începutul secolului XVIII, Ștefan

Brâncoveanu își exprima durerea la pierderea soției sale, Bălașa, în vârstă de 15 ani: „Nu puțin dar ne-am mahnit, nu puțin ne-am amărât, ci grea tânguire, necurmăte lacrimi și neconținute sus-

pine am avut și avem pentru această grea și nenorocită întâmplare, căci iată, la mare pedeapsă au rămas viața noastră, atâta cât îmbunare nu putem afla, ci lacrimi cu oftări apururea vârsăm”.

Pe drumul ultim... (frescă bulgară din secolul XVIII)

Dr. VIOLETA BARBU

Să ne oprim, în cele ce urmează, asupra unei probleme mai puțin abordate până acum privind despărțirea de această lume în Evul Mediu românesc: *testamentul* sau *diata*. Este un document de un tip special, care reflectă mentalitatea epocii și raporturile sociale în evoluția lor.

Am întreprins o cercetare a mai multor testamente scrise în Țara Românească între 1600 și 1830, între care și patru condicii păstrate la Biblioteca Academiei Române, datând din anii 1809-1830.

Cronologic, se pot demarca patru perioade în evoluția diatelor. Între 1600 și 1670, acest tip de document este foarte rar întâlnit: circa cinci pe an, emitenți

fiind, în principal, persoane din boierimea de mijloc. Între 1670 și 1720, se constată dominarea elitei boierești: creșterea numărului acestui tip de documente se datorează, în bună măsură, panicii produse de ciuma din 1719 și tipizării testamentelor prin introducerea formularelor tipărite de mitropolitul Antim Ivireanul.

Între 1720 și 1780 asistăm la o diminuare a numărului testamentelor, pentru că în deceniile următoare să înregistrăm sporirea lor considerabilă.

Ca și pricinile de divorț, testamentele erau întărite și autentificate de episcopi sau mitropoliți. În mare majoritate, redactarea lor era motivată de boală grea, îndelungată și de bătrânețe.

Câteva exemple sunt edificatoare în acest sens. Ioan pitar pentru fiica sa, Alexandra: „lăsat-am această scrisoare la slăbiciunea mea“ (20 decembrie 1645); Sima căminar, pentru soție, Maria: „tâmplându-mi-se mie vreme de boală grea, adică la vreme de moarte“ (5 iunie 1661); Maria, fata cronicarului Radu Greceanu: „căzând la multă boală și ajungând la slăbiciune“ (27 martie 1726).

La sfânta mănăstire

O altă grupă o formează diatele alcătuite în momente de cumpănă. În primul deceniu al seco-

lului XVII, un Negre, scăpat din robia tătarilor „tăiat și plin de viermi“, își lasă ocina fratelui său, Nedea, „pentru că l-au căutat și l-au spălat“. Jupâneasa Ilina, aflată în pribegie la Brașov, în urmă răscoalei seimenilor, lasă diată, la 28 iunie 1655, fiilor ei vitregi, care au „îngrijit-o în pribegie în absența celui de-al doilea soț, mai bine decât dacă ar fi fost născuți din oasele ei“.

La 1681, în preajma plecării în pelerinaj la Ierusalim, Elina Cantacuzino își împarte averea „fiind dumeaei bătrână și slabă și călătoria departe, temându-se de moarte și de multe primejdii“.

La 30 iulie 1673, marele vornic Neagoe Săcuianu, aflat cu oștile la Hotin, simțindu-se în primejdie de moarte, scrie: „dă vreme ce moartea stă înaintea în tot ceasul, trebuie să avem două griji: o griji de suflet, să-l ferim de păcat, a doua să tocim pe urmă cum se va ține cel ce rămâne“.

În 1719, Safta, soția stolnicului Constantin Cantacuzino, își întocmește testament speriată de ciumă, „această boală grea, trimeasă de Dumnezeu asupra norodului“. Matei Crețulescu se jeluiește în testamentul său astfel: „cu robii, cu flămânzii, călcări de oști, secetei păgubiitoare, pribegii, ci peste toate acestea, cu îngrozirea ciumei suntem izgoniți din loc în loc“.

O categorie de teste, specifice mai cu seamă celei de-a doua jumătăți a secolului

*„Și la noi odată/
va veni să bată.../
Noi să nu țipăm/
să nu ne mișcăm/
Dacă stăm cuminte/
poate nu ne simte“
(Eugen Ionesco)*

XVII, sunt cele în beneficiul mănăstirilor, în schimbul asistenței. Iane, postelnic, își lasă averea călugărilor de la mănăstirea Cămpulung: „Acest zapis al meu l-am făcut o vreme de prestăvenia mea cu limbă sloboadă și cu toată firea, ca să fie de vecie, că vădând eu, după scădenia și după slăbiciunea mea, am plecat capul la sfânta mănăstire și la slăbiciunea mea întru toată pohta de bucate și băutură“ (31 octombrie 1648).

Să știe ce-i moșia

O dată de răscruce în cristalizarea discursului testamen-

tar este anul 1714, când mitropolitul Antim Ivireanul tipărește *Capetele de poruncă către preoți*. Între alte reglementări, el impune opt reguli de întocmire a diatei, atașându-le un model („izvod“). Se urmărea stăvilirea judecăților și gâlcevilor între moștenitori. Astfel, referindu-se la contestarea testamentului Elinei Cantacuzino de către membrii marelui clan boieresc, patriarhul Dosoftei al Ierusalimului deplângea faptul că în Valahia nu se pot face diate după „cvenita precizie“, că se obișnuiește a se scrie fără martori, doar în prezența duhovnicului.

Unul dintre îndemnurile lui Antim privea luciditatea testatorului, care trebuia să aibă mințile întregi, „nu schimbate“, cum a fost cazul lui Constantin Bărcănescu, al cărui testament din 1778 a fost contestat de rude, care au

utilizat chiar această expresie. În februarie 1779, Șerban Merișescu a fost surprins de moarte în timp ce-și dicta testamentul: „au și început să facă diată și au scris până la un loc și coprinzându-l ceasul morții sau înțors cu fața către perete, și au zis celui ce scria diata și celor ce se aflau în casă «faceți ce știți» și și-au dat sfârșitul“.

Antim este categoric împotriva testamentelor de dezmoștenire, recomandând să despară orice resentiment față de rude. Erau

Procesiuni funerare, zugrăvite de Năstase Negrule, în manuscrisul Alexandria, „în Iași, la veliat 1790, april 1“

des-
tuli de
frecven
cazurile în
care testatorul
favoriza pe cei
care îl îngrijiau
până la moarte, în de-
trimentul altor rude.

Astfel, Maria, fiica
lui Stăicu din Bu-

cov, își dezmoștenește
fiica, Frumina, și gine-
rele, Nedelco, pentru
că „bat și o măscă-
resc și nici o cinste
n-are de la dansul la
n-are de bătrânețe”
(1 noiembrie 1634). O

altă Maria, Balăceanu,
lasă la 20 aprilie 1797
uriasa avere strănsă
de înaintași ei, în mare
parte, bisericii, în de-
trimentul singurei sale
surori, Ilinca, pentru că
„dumneaei n-au cres-
cut aicea în țară, să ste

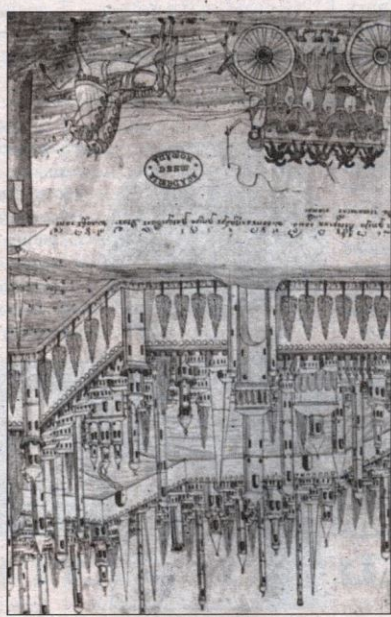
ce e moșia”.

În 1815, Iuliu Con-
stantin, feciorul pos-
tului lui Ștefan, se ridică prin
testamentul tatălui blestemul
părintesc pentru că, fiind rî-
pit, prăpădise averea soției,
copiii. El primește o sumă de
bani lăsată în mîna eptropi-
lor încă din timpul vieții pă-
rințului său, ca să „nu mai pre-
tendă desecșu” „ceva după
moartea acestuia.

Oglinda și patru scaune

Semnificative pentru men-
talitatea epocii la care ne re-
ferim, îndoseobi pentru se-
colul XVII, sunt și precu-
pările celor care lă-
sau diate pentru po-
menirea lor după
negustor
însăși, își

cheltuiie aproape toată averea
„pentru pogorbanie [înmor-
mantare] frumoașă”. Constan-
tin, fiul lui Maxim, împarte cu
precizie sumele cvenite în-
mormantării și apoi parasa-
selor de 3, 20, 40 de zile, 6 luni,
1 an, 2 ani, 3 ani.
În 1797, Maria Văcărescu
dorește să i se așeze peste si-
cni covor de catifea cu ciu-
cirt de aur, iar paharnicul
Sandu Bucănescu 10 coji de
„beacosaș” (stiofă) roșie, cu
flori și galoane brodate cu
fir de aur iar împieșur cu
tinte. La 1819, Ilinca, soția
postelnicului Gheorghe,
femeie scătăată, se mulțu-
mește cu 11 coji de panză, o
rochie de stambă cu care să
fie îngropată și, pentru „obiș-
nuta plănsore” plătută,
disune să se vîndă ultimele
lucuri din casă: oglinda și
patru scaune.

covoare, „ceacă (punșă) împo-
dobită și brîtăni de argint, doc-
torul Spirache – caleșca cu
telegari și hamuri, negustorul
Ilanache sluger își donează toată
moșia părințului de la Greoi.
Teniaia perpetuării memoriei
de la 1 an la 7 ani, la una sau mai
multe biserică, exerciți o atracție
mai puternică decât dorința ca
aceste rugăciuni de pomemire să
nșureze povara păcatelor de care
s-a încercat suflului.

Societatea românească pare
astfel, cel puțin în această
afacere publică, produ-
cătoare de imagini,
cătore de aparențe, confort-
mate unui gust
public, mîme-
model. ■

atenție
era acor-
data sărînda-
relor (pome-
nirea la liturgie).
Din testamentul (în
52 de file) negus-
tului craiovean Ioan
Băluță aflăm că obi-
ceai larg răspîdit
era ca pentru pomoniți
să fie cheltuită a treia
parte din avutul celui
decedat, numită și
„partea suflului”.

Prin diversitate și
durată sărîndare erau
și cele diferențiate so-
cial. Oamenii simpli,
ca Balasa lui Negoită,
nu puteau plăti decât
„două, la țărăna” (la în-
mormantare). Buzinca,
mare sluger, în schimb,
rezervă a patra parte
din valoarea vitelor, oi-
lor și porciilor pe care i
avea; monahia Maria
disponea să i se vîndă
covoare, „ceacă (punșă) împo-
dobită și brîtăni de argint, doc-
torul Spirache – caleșca cu
telegari și hamuri, negustorul
Ilanache sluger își donează toată
moșia părințului de la Greoi.

mai puternică decât dorința ca
aceste rugăciuni de pomemire să
nșureze povara păcatelor de care
s-a încercat suflului.

Societatea românească pare
astfel, cel puțin în această
afacere publică, produ-
cătoare de imagini,
cătore de aparențe, confort-
mate unui gust
public, mîme-
model. ■

CAROL I LA

În numărul din luna ianuarie a acestui an, am publicat două articole – o contribuție a unui cercetător bulgar și o amintire a unui copil pe atunci, refugiat din sudul Dunării – despre Cadrilater. Amândouă priveau anul 1940.

TURTUCAIA

Colaboratorul nostru, domnul profesor ION DUMITRIU-SNAGOV, ne-a oferit spre publicare un fragment din amintirile arhiepiscopului romano-catolic de București, R. Netzhhammer (Magazin istoric, nr. 5/2000). El privește anii de început ai stăpânirii românești în Cadrilater.

...În nici un an regele nu m-a onorat cu atâtea ore de conversație ca în decursul anului 1913. Acest an era desigur unul din cei mai grei ai vieții sale și avea o oarecare teamă de el. „Sunt mai presus de toate neroziile care se pun în legătură cu cifra 13 – mi-a zis odată –, dar acest an 13 prea aduce multe nenorociri”. E drept că pentru rege era un succes neașteptat de repede, pace și glorie, dar toate aceste daruri au trebuit să fie mai întâi cucerite prin săptămâni de muncă, griji, temeri și neliniște...

Rodul păcii pentru Regatul român era încorporarea întinsului pătrat care se mărginește la sud cu vechea

Dobroge și care fu botezat Cadrilater...

Bucuria regelui pentru succesele dobândite și pentru noua situațiune se manifestă bineînțeles și în conversațiile ce avură loc la mine, după ieșirea lui din biserică. Despre provincia nou dobândită am vorbit mai ales duminică în 10 Mai 1914. Cu o săptămână înainte făcusem tocmai o mică excursiune în Dobrogea nouă, favorizată de vreme, însoțit de diaconul catedralei, Iacob Ciamurov, care cunoaște și limba bulgară... Am lăudat pozițiunea plăcută, sănătoasă și bogată în vederi a Ecrenei, unde ne suiserăm până în vârful muntelui, acoperit cu ruine antice; n-am omis nici Caverna, expusă la vânt și înconjurată de o vale lungă și adâncă, în care cresc cele mai delicioase fructe meridionale. Apoi veni rândul orașului

Bazargie și sătulețului catolic Ani-Alife-Kolfa, cu bravi săi coloniști germani, cărora regina Eleonora din Bulgaria le donase un frumos altar pentru biserica parohială. Am descris apoi fertilitatea pământului arabil și cultivarea sa ideală, care permite încă, după străvechiul obicei, să rămână anual o treime paragină.

Regele s-a interesat mult și de hoteluri și dacă drumurile sunt de umblat. Desigur că n-avea idei prea bune despre hotelurile noului ținut, dar l-au mirat povestirile întâmplărilor mele respective din Balci, Silistra și Turtucaia; și nu atinsesem decât un singur punct: chestiunea spălăturii. La Balci totul era așa de scârbos de murdar încât furăm siliți să ne spălăm la fântână, în aer liber. L-am liniștit însă pe rege observând că exteriorul hotelului nu lăsa nimic de dorit,

În imagini: vederi din Turtucaia (montaj de imagini publicate de *Gazeta ilustrată*, an II, nr. 34, din 3 august 1913, sub titlul *Un colț al țării noi*).

că odaia noastră avea și un balcon spre mare și că firma era: Hotel Regele Carol I. Atât regele cât și prințul [Ferdinand] râdeau cu poftă...

Îi plăcea regelui Carol să fie distrat prin astfel de istorioare și episoade. Dar expresiunea feței sale deveni deodată serioasă când începu să povestesc cum într-un mare restaurant din Balic am auzit lumea judecând poliția și pe ofițeri, în ce mod vorbeau sătenii despre noua administrație, ce comparații se făcuseră între altădată și acum, ce păreri curioase despre viitor exprimau unii țărani bulgari, stând de vorbă cu însoțitorul meu și cum preotul ortodox din Kütschii-Kainardscha, cu prilejul unei vizite în casa

parohială, ne-a vorbit de introducerea limbii române în școală și în biserică, exprimându-și fără înconjur dorința ca bulgarii să-și trimită copiii să învețe în vechea patrie, Bulgaria. Aceste păreri și aceste dispozițiuni sufletești din noua provincie se puteau înțelege ușor, căci ele se ivesc pretutindeni unde se schimbă stăpânirea.

Regele era în acea zi cu atât mai dispus să afle câte ceva din Cadrilater, pentru că era gata să întreprindă a doua zi o călătorie pe Dunăre, vizitând cu acest prilej pentru prima dată orașele nou dobândite Turtucaia și Silistra. L-am putut asigura pe monarh că locuitorii din Turtucaia, oraș așezat pe un mal răpos, se

pregătesc în mod febril pentru vizita regală. Când am fost acolo, strada principală fu așternută cu pietriș și un puternic vântuc de [trunchiuri de] arbori trecea peste masele de piatră; soldații frecua și spălau cazarma lor și pe cheiul Dunării zăcea pe jos scheletul unui gigantic pavilion sau arc de triumf. Multă lume stătea în jurul lemnăriei. Dulgherii puneau mâna și alți lucrători țineau frânghii în mână; atunci răsună deodată comanda: „Ia să trageți [toți] odată!”

Din gazete am aflat mai târziu că primirea în Turtucaia a fost grandioasă și mai pe urmă mi-a povestit însuși regele ce impresie bună i-a lăsat noua provincie. ■

Aflat la București pentru a-levoca pe prietenul său Marin Sorescu și a dona câteva scrisori ale acestuia Muzeului Literaturii Române, Excelența Sa a răspuns la ancheta revistei noastre.

– Secolul XX a fost secolul marilor contradicții. Au existat, desigur, elemente pozitive. Mai ales pe plan social, al drepturilor omului, al inegalităților sociale au fost făcute eforturi serioase. Dar, în același timp, au existat și orori pe care nu le-am uitat încă, masacre teribile, nu numai în timpul războiului, ci și apoi, în Iugoslavia, ca și în Africa. Lumea pare să nu reușească să se elibereze de un anume mit al violenței.

Și trebuie să spun că toate descoperirile tehnologice – extraordinare –, care au caracterizat acest secol au bulversat un anume echilibru psihologic al omului, care, probabil, nu era încă

Două secole în câteva rânduri

Ambasador PASQUALE ANTONIO BALDOCCI,
președintele Institutului pentru studii de previziune
și cercetări internaționale (Italia)

gata să primească o asemenea bogăție tehnologică. Atunci, reacția a fost uneori o confuzie, care a dus chiar la orori.

Cât despre secolul XXI sperăm să nu devină un secol al a-

servirii omului de către tehnologie, sperăm ca omul să reușească să-și afirme personalitatea și să folosească tot ceea ce tehnologia poate să ofere – adică instrumente de un interes enorm pentru eliberarea omului și a societății, pentru progres. Dar aceste instrumente pot fi folosite rău, mai ales, li se pot delega funcții pe care doar omul, sufletul și mintea sa pot să le îndeplinească. Riscăm să delegăm totul mașinilor. Ce vom deveni noi atunci? Ne vom atrofia – acesta este marele risc pe care nu trebuie să-l înfruntăm.

A consemnat Florentina DOLGHIN

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

- **Gheorghe Carageani – STUDII AROMÂNE** (cuvânt înainte de Nicolae-Șerban Tanașoca).

Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, 293 pp.

- **Gheorghe Bichicean – ADUNĂRI DE STĂRI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. CONGRESURILE GENERALE ÎN TRANSILVANIA VOIEVODALĂ.**

Casa de Presă și Editura Tribuna, Sibiu, 1998, 406 pp.

- **STUDII ȘI DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA COMUNITĂȚII ALBANEZE DIN ROMÂNIA** (prefață, selecție și adnotări Gelcu Sefedin Maksutovici), vol. I.

Uniunea Culturală a Albanezilor din România, București, 2000, 351 pp.

- **Mihai Beniuc – SUB PATRU DICTATURI. MEMORII (1940-1975).** (Ediție îngrijită de Ion Cristoiu și Mircea Suciu, Prefață de Ion Cristoiu).

Editura „Ion Cristoiu” S.A., București, 1999, 412 pp.

- **Paul Sfetcu – 13 ANI ÎN ANTICAMERA LUI DEJ** (selecție, introducere și note Lavinia Betea).

Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, 335 pp.

- **Anna Eva Budura – ȚARA SIMBOLURILOR. DE LA CONFUCIUS LA MAO ZEDONG**

Editura Paideia, București, 1999, 300 pp.

- **Florentin Popescu – O ISTORIE ANECDOTICĂ A LITERATURII ROMÂNE**, vol. I-II.

Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1999, vol. I – 319 pp.; vol. II – 303 pp.

- **STALIN CENZURAT/ NECENZURAT** (studiu introductiv, text adnotat și anexe documentare de Gh. Buzatu și Mircea Chiritoiu).

Editura „Ion Cristoiu” S.A., București, 1999, 333 pp.

- **MOTORIZAREA ȘI MECANIZAREA ARMATEI ROMÂNE** (lucrare elaborată de un colectiv de specialiști militari și civili și redactată de ing. Chiriac Vasiliu).

Editura Transport Rutier, București, 2000, 254 pp.

- **Gheorghe Sbărnă – PARLAMENTUL ȘI POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1919-1940.**

Editura Sylvi, București, 2000, 359 pp.

- **Gheorghe Gaston Marin – ÎN SERVICIUL ROMÂNIEI LUI GHEORGHIU-DEJ.**

Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, 247 pp.

- **Constantin I. Năvârlie – ÎNTRE ABANDON ȘI CRUCIFICARE. ROMÂNIA 1944-1946** (vol. I-II).

Editura de Sud, Craiova, 2000, 224 pp. (vol. I), 275 pp. (vol. II).

CU TRĂSURA PRIN VEACURI...

„Cel puțin cu treizeci de ani în urmă, boierii aveau obiceiul să meargă unii la alții și să se ducă la Curte călări și numai soțiile celor mai bogați mergeau cu trăsura. Din vremea aceea, moda de a merge cu trăsura s-a întins atât de mult și acum a ajuns atât de răspândită, încât nimeni, de orice sex ar fi și care are o condiție [socială] oarecare, nu dorește să iasă pe poarta casei sale decât în trăsura, chiar pe vremea cea mai frumoasă.

Boierii socotesc că s-ar înjosi, dacă ar folosi picioarele lor și ei lasă poporului îndeletnicirea vulgară de a merge pe jos. De aici rezultă că utilitățile late de șase sau opt metri sunt totdeauna fixate de trăsuri și bieților pietoni li se întâmplă adesea accidente.

Trăsura cea mai folosită este caleașca germană și boierii au introdus moda de a și le împodobi pe cele de care se folosesc în chipul cel mai bătător la ochi. Și cum ei se uită mai puțin la frumusețea cailor, a harnașamentului și a vestimentelor vizitivilor, întâlnești adesea pe uliță o trăsura lucind sub podoaba aurăriei sale, trasă de două mărtoage nenorocite și mânată de un Țigan zdrențăros“.

Astfel înregistra William Wilkinson, consulul englez în București în 1814-1818, imaginea orașului împânzit de trăsuri.

Dar de când a intrat acest mijloc de transport în folosință publică în Țările Române?

PAVEL MIRCEA FLOREA

Supărarea logofătului Năsturel

Documentele nu ne-o spun cu precizie. Până spre sfârșitul secolului XV nu sunt menționate decât felurite tipuri de care, destinate cu precădere transportului de mărfuri. Carele erau folosite și pentru deplasarea persoanelor, nu numai în Țările Române, ci pe întreg continentul european.

În Europa au existat în secolele anterioare vehicule pe care le-am putea numi, generic, trăsuri. Erau însă puține și numărul lor mic era determinat de o serie de prevederi restrictive. Astfel, regele Franței,

Filip cel Frumos, a interzis, în 1294, folosirea trăsuri de către alte persoane decât familia regală.

Apariția capetelor încoronate în trăsuri somptuoase impresiona. Așa cum a fost intrarea în Paris, în 1388, a Isabellei (Isabeau) de Bavaria (*Magazin istoric*, nr. 7/1999), făcută într-o căreță împodobită cu stofe bogate și picturi. Isabela va fi prima care a avut, la Paris, o trăsura cu suspensia pe lanțuri, piesă care a rămas unicat până în 1457.

Nu peste mult timp, întâlnim referiri la astfel de mijloace de transport și la noi. Astfel, în 1482, Vlad Călugărul (1481, 1482-1495) solicita brașovenilor „un leagăn

[trăsură] bun“ pentru care era dispus să plătească oricât: „și care-i va fi prețul să-mi dați de știre“.

Câteva decenii mai târziu, Vlad Înecatul (1530-1532) își trimitea sluga sa, Neag, tot la Brașov spre a-i cumpăra „un leagăn, sau de nu va găsi să-i tocmească unul la maistor“. O comandă similară va face și Mircea Ciobanul (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559) care, nerăbdător, roagă pe magistrații brașoveni să stăruiască pe lângă meșteri pentru ca leagănul comandat să fie cât mai grabnic făcut.

Din relatările unor călători străini aflăm că în Țările Române erau folosite variate tipuri de trăsură cu denumiri felurite – leagăn, rădvan, cocie, caretă. Franco Sivori, însoțitorul italian al lui Petru Cereel (1583-1585), relatând despre fuga domnitorului în Transilvania consemnează că, spre a-l urma, s-a folosit de „o trăsură sprintenă, trasă de patru cai“, pregătindu-și și „o caretă bună, trasă de alți patru cai...“, mai punând să fie mânați odată cu mine alți șase cai“.

Aceste „leagăne“ erau destul de scumpe: la sfârșitul secolului XVI o astfel de trăsură de Brașov valora 4 000 de aspri. Prețurile mari erau determinate atât de manopera costisitoare, cât și de materialele scumpe folosite, cum era trăsura „zugrăvită și aurită“, pe care Matei

Basarab i-a trimis-o lui Asan Aga din Giurgiu, sau „trăsura îmbrăcată cu postav ales de culoare roșie“, pregătită tot pentru un agă de Constantin

Cu droșca

Pe podul Târgului de Afară [Calea Moșilor], de dimineață începuse a se îndesa caleștile spre a merge la moși, unde sunt mii de care și prăvălii cu felurimi de lucruri spre vânzare; toți țărani mănca și bea cu lăutari, țărani sârbi se deosebea de rumâni cu muzica națională a cimpoiului, locuitorii din mahalalele capitalei să deosebea printr-un port mai modest, femeile toate era îmbrăcate curat și modest, ce înfățișa o privire regulată; bărbații cei copți tot mai avea o căutătură romană, tinerii mahalagii era îmbrăcați mai frumos, silindu-se a-și ochi câte o fetiță de consfințita căsătorie.

În căruțe se vedea unele ce voiesc a se numi cocoane, care era foarte supărate că n-au luat bietul bărbat droșcă d-a merge la moși, ba am și auzit zicând către bietul bărbat:

– Mojicule, te-ai învățat să umbli cu

Șerban.

La toate, se adăugau și taxele vamale.

Datorită prețului lor mare, aceste „leagăne“ erau întreținute cu grijă și transmise de la o generație la alta. Dumitru, marele stolnic al lui Matei Basarab, lăsa moștenire soției sale „leagănul cu 6 telegari“, Ivan, pitarul, testează fiicei sale „o cucie cu șase telegari“, iar Arsenie Șoimul, soției sale, „caretă cu 6 telegari și cuhnia [rădvanul] cu alți 6 telegari“. Pentru a le proteja de jaful oștilor străine, adeseori, ele erau îngropate.

Cum se călătorea în secolul XIX...

Chiar dacă erau considerate articole de lux, folosirea lor era destul de răspândită, Paul de Alep notând că în alaiurile de nuntă din Țara Românească

la moși

căruța la târg!

Bietul bărbat răspunde:

- Soro dragă, mie nu-mi dă mâna să dau la birjă un galben pentru o plimbare.

Soția îi răspunde:

- Să nu te fi înșurat!

- Soro, să-mi și dea mâna a cumpăra droșcă, tot n-aș cumpăra, că mi-ar fi rușine să umblu cu droșca.

- Dar cum umblă alții, ce n-au starea ta?

Bărbatu:

- Lasă-i să umble, că va veni vremea să umble la bătrânețe pe jos.

Ce vrednică de laudă ar fi această propunere a acestui cinstit bărbat dacă s-ar avantarisi și ceilalți bărbați, ce au o stare de mijloc, conglăsurii lui și a-și întrebuința banii numai la lucrurile ce le sunt de neapărată trebuință, potrivite stării lor.

~ (Cantor de avis și comers, mai 1840)

„mireasa și tinerele fete urcă în trăsuri și urmate de lăutari se plimbă prin felurite mahalale ale orașului“, iar „mirele cu tovarășii lui urmează în trăsuri mireasa“.

Exista, de asemenea, obiceiul plimbării cu trăsura în zilele de sărbătoare. Astfel, Anton Maria del Chiaro consemnează: „Jupănesele obișnuiesc să umble prin oraș în carete cu doi cai și aceștia au atârnat pe piept un fel de pieptar de stofă, lat de un braț, de culoare verde sau azuriu, dar nu roșie, dat fiind că această culoare este lăsată pe seama numai a familiei domnului. Vizitiul nu șade pe capră, în față, ca la noi, ci călare pe calul

din stânga. În trăsură (când nu e făcută după moda nemțească) nu sunt jilțuri sau altceva pentru a șede, dar acestea se înlocuiesc ușor așezând covoare și perne mari acoperite cu catifea sau altă stofă“.

Și, totuși, se pare că nu chiar toți marii boieri dispuneau de astfel de mijloace de deplasare. De pildă, Udriște Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab, logofăt și sfetnic de taină al domnitorului. Iată relatarea unui incident petrecut cu prilejul vizitei unor oaspeți polonezi la Năsturel:

„Când Ciswiecki era să plece de la banchet, a venit să-l ia un rădvan cu șase cai, dar logofătul s-a supărat foarte tare, spunând: Dacă am poftit pe cineva la mine, voi găsi cu ce să-l trimit înapoi. Deci rădvanul a plecat și el a poruncit să se aducă atâția cai câți invitați erau. Astfel au pornit cu toții și câțiva din oamenii noștri mergeau pe jos“.

Vremea vine, vremea trece

Și Constantin Brâncoveanu era pasionat de trăsuri, comandându-i lui Gheorghe caretașul din Brașov una în 1700, alta în 1708, și o alta, în 1709, *Condica* vistieriei consemnând și alte comenzi de acest fel, fiind trimise unor personalități influente de la Poarta Otomană.

Trăsurile erau importate de la Viena, Sibiu sau Brașov. Spre sfârșitul secolului

XVIII, acest comerț era efectuat de negustorul austriac Festetitz. În 1786, comerciantul german Jenne, aflat la București, consemnează: „În magazinele lui [Festetitz] se află vreo 40 de calește, de la 1 800 la 2 000 de florini bucata, precum și un număr mare de trăsuri din cele mai frumoase. Prin aceasta el a introdus în țară gustul atât de răspândit al caleștilor, în așa fel că nu numai că boierii toți și-au cumpărat asemenea trăsuri, dar și se iau la întrecere în această privință“.

Totuși trăsurile de lux erau doar pentru domn. Iată o întâmplare semnificativă relatată de Dimitrie Papazoglu.

„Într-o duminică după prânz, în anul 1816, doamna lui Caragea, stând la o fereastră, vede o caleașcă nouă cu o pereche de țelegari frumoși aduși de la Viena, în care se aflau două cucoane necunoscute. Văzând doamna că acele persoane necunoscute nu sunt din clasele boierești, trimite după caleașcă pe bașciohodar [cel care îngrijea garderoba domnului], care le ajunge și le aduce în curtea palatului“. Erau soțiile a doi cojocari bogați, Dediu și Ciocină. Au fost „date jos din caleașcă și trimise acasă pe jos să-și vadă de copii“.

A doua zi Caragea i-a chemat pe negustori la Curte, dojenindu-i: „Ce sunteți voi, bre... Baroni, prinți, ori negustori, cu capitalul vostru băgat în mărfuri? Apoi mâine, când vi se va trage polița din Viena sau din Moscova și nu veți avea să-i faceți față o să vindeți oare caleașca și caii și hainele jupănelor voastre, care au întrecut pe ale doamnei mele, ca să plătiți datoriile? Cât ați dat, bre, pe cai și caleașcă?“

Negustorii spun: „10 pungi de bani care fac 5 000 lei“. Caragea a dat banii și a oprit vehiculul.

Tot în 1816, un alt călător, Ludwig von Sturmer, nota că în București trăsurile fac „parte din primele necesități de trai, toată lumea călătorește pe sus, numai poporul de rând umblă pe jos. Chiar și sluga de casă

boierească trebuie să-și aibă echipajul ei“.

În fine, să mai consemnăm și faptul că marea majoritate a populației călătorea dintr-o localitate în alta cu căruța poștei. În 1585, François de Pavie o descria astfel: „Fiecare din noi și-a cumpărat, la prețul total de doi sau trei scuzi cel mult, o trăsuriică, trasă de un cal, așa cum se fac în această țară, atât de joasă și de ușoară, încât într-un loc primejdios se poate trece ușor «ridicând-o» pe umeri. În ea nu poate încăpea decât o singură persoană cu saltea și merindele sale“.

După aproape două secole și jumătate, căruța poștei arăta astfel, potrivit mai sus-amintitului consul englez Wilkinson: „Un soi de căruță, care aduce destul de bine cu acelea care, în loc de loitre au un fel de zăbrele. Este sprijinită pe patru roți mici, cu cuișe din lemn, și cu totul nu ajunge să fie mai înaltă decât o roabă. Căruța aceasta este umplută cu paie, iar călătorul trebuie să se așeze și să stea drept în mijlocul ei, cu picioarele bătute în paie“.

Același vehicul apare și într-un roman, *Le Keroutza*, scris de Stanislas Bellanger: „O cutie fără capac, așezată pe patru roți, construită cu toporul, și pe două osii de lemn. În toată această construcție nu intră un singur cui“.

La începutul secolului XX, apar și la noi primele automobile. Se confirma astfel ceea ce prevedea Saint-Marc Girardin (1801-1873), proclamat cetățean de onoare al României în 1867: „Trăsura indică faptul că ești un om normal... Trebuie să ai o trăsură, uneori chiar două... Aici lumea are două sau trei calești... Mi s-a părut că trăsura este amenințată ca atâtea alte lucruri ce țin de o veche ordine socială. În loc să mai fie pardosite cu lemn, străzile sunt pavate. Vă dați seama că în momentul în care străzile vor fi accesibile, trăsurile nu vor mai fi atât de necesare și, chiar dacă vanitatea unora ar fi suficient de mare pentru a nu renunța la ele, este o lege de care nu vor scăpa: aceea că toate decad și dispar.“ ■

ROLLS-ROYCE

SIMBOLUL BRITANIC AL ELEGANȚEI

La ce ne gândim atunci când pronunțăm cuvintele Rolls-Royce? În primul rând, Rolls-Royce înseamnă Marea Britanie, așa cum Ferrari, Renault sau Mercedes înseamnă Italia, Franța sau Germania. În al doilea rând, pentru amatorii de automobile – și nu numai pentru ei – Rolls-Royce reprezintă întruchiparea automobilului de lux. Radiatorul în formă de templu grec, cei doi „R” din monogramă, forma caroseriei, toate au devenit sinonime cu succesul. Rolls-Royce a depășit domeniul tehnicii automobilistice pentru a intra în istorie. A sedus mari personaje ale secolului: Țarul Nicolae II, Lenin, Churchill, Hitler, Charlie Chaplin, Elvis Presley, membrii formației Beatles. În 1998, anunțul privind vânzarea companiei a surprins opinia publică de pretutindeni. Să fie adevărat că unul dintre cele mai cunoscute simboluri britanice va fi vândut?

MANUEL STĂNESCU

Cel mai bun automobil din lume

Inițial, inginerul și inventatorul Henry Royce a construit un automobil care a stârnit interesul lui Charles Steward Rolls, un aviator pasionat de mecanică, membru al unei bogate familii aristocrate. Tânărul milionar Rolls era un admirator al automobilelor franceze și regreta că în Anglia înalta societate era nevoită să apeleze la importuri. El a fost încântat de automobilul construit de Henry, care, după un stagiu într-o uzină mecanică, a înființat la Manchester, împreună cu un partener, Royce Ltd (Limited).

Noua mașină a avut un succes neașteptat, iar Rolls

și Royce s-au hotărât să colaboreze. Împreună au prezentat trei modele ale unei mașini la salonul auto de la Paris, deschis în decembrie 1904. Noua lor societate, fondată la 15 martie 1906, a fost cotate la bursă în decembrie, având un capital de 200 000 lire sterline. Pentru că atelierul din Manchester era prea mic pentru proiectele celor doi, toată infrastructura a fost transferată la Derby în 1907. În același an, compania a lansat modelul „Silver Ghost” (Stafia de argint) considerată „cea mai bună mașină cu 6 cilindri din lume”. Prețul: 395 lire. „Noul Rolls-Royce a fost prezentat... acest automobil este așteptat de toți cei care își doresc o mașină... Zgomotul motorului de sub

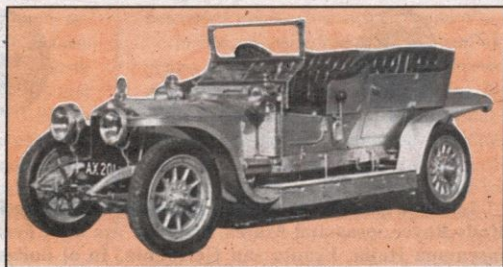
capotă se aseamănă cu cel al unei mașini de cusut silențioase”, scria în 1907 publicația *Autocar*.

În paralel cu producția de automobile, Royce a proiectat modelul unui avion, concretizat în trei prototipuri, „Hawk”, „Falcon” și „Eagle”. Ultimul model, produs în 1914, a devenit primul dintr-un șir de motoare ce aveau să echipeze numeroase avioane britanice, militare și civile. La sfârșitul primului război mondial, Rolls-Royce avea în stare de funcționare un total de aproximativ 2 milioane cai putere, numai în motoare de aviație. În iunie 1919, Sir John Alcock a reușit prima traversare fără escală a Atlanticului, la bordul unui bombardier „Vimy”, echipat cu un mo-

tor Rolls-Royce „Eagle VII“, cu o capacitate de 360 cai putere. Însă Sir John Alcock va rămâne un anonim pentru posteritate. Gloria îi va reveni lui Ch. Lindbergh, care în 1927 va efectua un zbor fără escală de la New York la Paris. În timpul celui de-al doilea război mondial, celebrele avioane de vânătoare „Spitfire“ și temutele bombardiere „Lancaster“ au folosit motoarele Rolls-Royce. Mai târziu, motoarele cu reacție ale companiei au fost utilizate de avioanele de vânătoare „Comet“ (Cometa).

Seria celui mai bun automobil din lume a fost continuată de „Twenty“, lansat în 1922 și menținut în producție până în 1929. Începând cu 1925, Rolls-Royce a lansat probabil cea mai cunoscută serie de automobile, „Phantom“ (Fantoma), care a devenit, din 1949, mașina oficială a multor lideri politici din întreaga lume.

De ce mașinile Rolls-Royce s-au bucurat de un

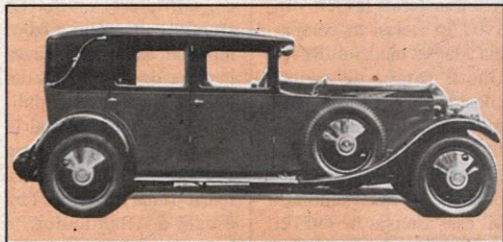
Modelul „Silver Ghost“, 1907

asemenea succes? Să-l ascultăm pe lordul Montagu, unul dintre veteranii posesori ai unui Rolls-Royce: „Miticul Rolls-Royce nu s-a născut dintr-o tehnică amănunțită, nici ca urmare a muncii manuale, deoarece în epocă marea majoritate a automobilelor erau asamblate de mână. Succesul lor nu se leagă nici de estetică; până în 1949, când s-a lansat modelul «Silver Down», Rolls-Royce nu avea o caroserie de uzină”. Încercând să ofere o explicație, lordul Montagu se referă la propria sa mașină, un „Phantom I“, „livrată tatălui meu în 1925 și care a servit drept can-

tină mobilă în timpul celui de-al doilea război mondial, înainte de a-și termina cariera 30 de ani mai târziu, remorcând o mașină de tuns iarba pe un teren de sport“.

De-a lungul anilor, singura achiziție de marcă a companiei Rolls-Royce a fost Bentley Motors Ltd. (fondată în 1920 de W.O. Bentley), cumpărată în noiembrie 1931. Cu timpul, designul și caracteristicile tehnice ale mașinii Bentley au devenit identice cu ale modelelor Rolls-Royce, cu excepția unor detalii minore.

Pentru compania Rolls-Royce, sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 au însemnat intrarea într-o perioadă de declin ce pare să nu se mai sfârșească. Problemele au început după ce Rolls-Royce a încheiat un contract cu firma „Lockheed“, constructoare de avioane. Managementul companiei Rolls-Royce a făcut o serie de erori, încercând să urmeze un program de producție

Modelul „Phantom I“

confuz și subestimând costurile de dezvoltare ale proiectului. Declarată falimentare în 1971, Rolls-Royce și Lockheed au fost salvate de intervențiile guvernelor britanic și american.

Reacția guvernului a fost considerată cât se poate de firească: Rolls-Royce devenise de mult un simbol pentru Marea Britanie. Nici un cetățean al Regatului Unit nu ar fi acceptat o atitudine pasivă a autorităților, pentru că dispariția Rolls-Royce era de neimaginat. Intrată în faliment la 1 februarie 1971, compania a fost practic împărțită în două. „Rolls-Royce Limited“, cuprinzând infrastructura producției de motoare de aviație, a devenit o corporație aflată în proprietatea guvernului și sub controlul NEB (National Enterprise Board) – Consiliul întreprinderilor naționale. În 1980 Rolls-Royce Motor Holdings Limited a fuzionat cu „Vickers Ltd“,

fiind transformată în societate pe acțiuni un an mai târziu. În 1987, guvernul britanic a „privatizat“ „Rolls-Royce Limited“, vânzând acțiunile companiei unor investitori particulari.

Falimentul unui simbol

Deși serios afectată de aceste transformări, Rolls-Royce a continuat să rămână simbolul luxului și eleganței în producția de automobile.

În ultimul deceniu al secolului XX, producția de automobile s-a dezvoltat vertiginos, noile standarde tehnologice și competiția acerbă punând serioase probleme multor companii cu renume. Aflată într-o ascensiune evidentă, industria germană de automobile nu a ezitat să pătrundă pe piețe inaccesibile cu câțiva ani în urmă, ca Marea Britanie. Mercedes, Volkswagen și BMW s-au întrecut în o-

ferte care mai de care mai tentante pentru Rolls-Royce. Privind retrospectiv, putem spune că firma bavareză BMW a câștigat competiția. După achiziționarea în 1994 a Rover-ului, ultimul mare constructor de automobile independent (pe care firma germană l-a vândut, în cursul acestui an, companiei americane Ford), în 1998 ultimul model Rolls-Royce a ieșit pe piață echipat cu un motor BMW. Colaborarea dovedindu-se eficientă, cele două companii au hotărât apropierea. Cumpărând 10% din acțiunile producătorului britanic, BMW a devenit primul acționar industrial al Rolls-Royce, până în 2003, la preluarea integrală a companiei. În primele luni ale anului 2000 un nou zvon răsucesce cuțitul în rană; după 2003 producția de Rolls-Royce va fi transferată în Germania. Deși neconfirmat oficial un purtător de cuvânt al companiei britanice a recunoscut că nimic nu ar putea să împiedice transferul producției de limuzine Rolls în Germania, dacă aceasta va fi dorința BMW.

E greu de anticipat care va fi viitorul acestui automobil în mileniul următor. Pentru secolul XX, Rolls-Royce a însemnat mai mult decât o companie constructoare de automobile și alte accesorii tehnice; a însemnat un stil de viață, iar acum e un strop de istorie. ■

Linie elegantă și design sportiv: modelul decapotabil „Lorniche“

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Parcurgem, stimați cititori, alte pagini de ziare din anul 1950. Sunt relatări, consemnări, comentarii ș.a. care, atunci, încercau să contureze imaginea unei „realități de tip nou“.

După cum am mai precizat, rubrica noastră încearcă să prezinte cititorului de *acum* ceea ce putea întâlni *atunci*, în presă cititorul din urmă cu cinci decenii. Nu facem, de aceea, analiză istorică – este rostul altora –, dar nici nu putem ignora fapte pe care gazetele din urmă cu 50 de ani le consemnau în adevărul lor.

Pentru că, să nu uităm, pe lângă viața de zi cu zi, a celor liberi, a existat în acea vreme și o altă viață, în suferințe și chinuri, a celor care s-au opus regimului comunist. Mulți dintre ei – între care oameni politici din vechiul regim, istorici, literați, personalități din lumea artelor ș.a. – ispășeau grele pedepse în temnițele sau pe șantierele comuniste de muncă forțată.

Un astfel de șantier a fost Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde au murit zeci și zeci de condamnați politici.

o lucrare cu adevărat măreață, care cere eforturi deosebite; construirea de porturi fluviale și maritime, deschiderea de tranșee imense prin dislocarea a milioane de metri cubi de pământ și stânci masive, construirea de ecluze și porți de siguranță sunt, în cea mai mare parte, prin caracterul și proporțiile lor, lucrări încă neîntâlnite în țara noastră“.

Nu se cuvine uitat faptul că, în timp ce viața „din afară“ își urma cursul ei, în mine, în ocne, pe șantiere (inclusiv Canalul Dunăre-Marea Neagră) o cu totul altă lume se chinuia să existe. Mă refer, în primul rând, la ziariștii, la istoricii, la scriitorii de atunci.

Despre drama lor omenească, vorbește prozatorul Petru Dumitriu, într-un dialog cu acad. Eugen Simion.

„Eu – spune Petru Dumitriu – am intrat buzna în realismul socialist și m-am ars cumplit fiindcă gândeam așa: «domnule, Canalul Dunăre-Marea Neagră – ce lucru măreț!». Idiot, în realitate, fiindcă Dunărea se varsă singură în Marea Neagră. Ce Dumnezeu îi trebuia un canal? Deci de la început imbecilitatea, țicneala comunistă

era vizibilă. Dar, mă rog, era o mare lucrare. Mă duc pe teren. Văd lucrări, excavatoare, muncă, pământ răvășit. Mă utor la București la redacție (eram redactor la *Viața românească*) și trântesc prima parte dintr-un roman care se va petrece la Canal. Și iar mă întorc

La un an de la pornirea lucrărilor Canalului, presa evocă ditirambic acest eveniment. „Construirea acestei mari artere de transport – scrie Gheorghe Hossu, director general al lucrărilor Canalului, în *Scânteia* din 25 mai – este

Biblioteca Centrală Universitară

la Canal. Am făcut naveta de câteva ori ca să mă documentez, bineînțeles. Și a doua sau a treia oară văd sârma ghimpată și colibele sau corturile, nu știu ce erau, dar se vedeau. Apăruse deja o parte, dacă nu chiar două, din acest roman care încă nu era terminat. Ce te faci, Petru Dumitriu, îl continui până la capăt sau îl întrerupi, și cum justifici întreruperea? Țasta-i *păcatul* vieții mele. Punct. N-am comis niciodată un păcat mai mare decât ăsta. Ei, bine: l-am făcut. L-am făcut, dar l-am plătit cu 33 de ani de exil, l-am plătit cu nefericire, l-am plătit cu rușine, l-am plătit cu dușmănia și reprobația și dezaprobarea victimelor”.

Reținem din cronica politică a acestor luni. La festivitățile prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai – Ziua internațională a muncii – sunt prezente la București, invitate de Confederația Generală a Muncii, delegații din U.R.S.S., Polonia, Italia, Ungaria, Albania, Ucraina etc. Au loc lucrările celei de-a 7-a sesiuni ordinare a Marii Adunări Naționale (29-30 mai), în cadrul căreia se adoptă legea Codului Muncii. Între 14 și 16 iunie se desfășoară Congresul Uniunii Femeilor Democrate din România.

Cântă și lucrează cu dragoste femeile în gospodăria colectivă, titrează *Scânteia* din 14 mai, evidențiind (propagandistic, desigur) eforturile acestora de a se adapta noilor realități din țară.

Actualul Palat al Ministerului Industriei și Comerțului (construit în 1937 după planurile arh. Duiliu Marcu)

și de colectare a cerealelor.

Un punct de atracție pentru bucu-reșteni: parcul Cișmigiu, „o adevărată oază de verdeață și răcoare”, scrie Ștefan Tita în *Viața Capitalei* din 23 mai.

Prin grija edililor orașului, parcul a fost reamenajat. Astfel, „podul, al cărui parapet fusese avariat de bombardament, a fost reparat”.

Pe alei „s-a presărat din belșug pietriș și nisip proaspăt, iar scaunele strălucesc toate de vopsea nouă”. Odinioară, pentru ocu-

parea unor astfel de scaune se percepea o taxă. Acum se pot utiliza „fără plată”. Numărul lor s-a înmulțit și ele au fost răspândite pe tot întinsul grădinii.

S-a deschis – continuă autorul – și pavilionul cu ape minerale, unde cei suferinzi își pot urma tratamentul de care au nevoie. În afară de restaurantul Buturuga, mai sunt și numeroase pavilioane ale Societății Alimentara, cu băuturi răcoritoare”.

Parcul Herăstrău, colțul copiilor

Nu departe de Buturuga, „este un colț în care sunt adăpostiți câțiva zeci de porumbei”.

Porumbei sunt, și acum, în acel loc. Urmașii, poate, ai celor din urmă cu cinci decenii...

Aniversare în lumea presei. Știință și tehnică împlinește un an de apariție. „Publicată de C.C. al Uniunii Tineretului Muncitor, revista – scrie *Contemporanul* din 9 iunie –, a reprezentat un pas important în domeniul publicațiilor pentru tineret...

Prezentată într-o formă grafică excelentă, într-un stil vivi și atractiv, *Știință și tehnică pentru tineret* este încă una din publicațiile care contribuie cu succes la ridicarea nivelului tehnic și științific al tineretului”.

Să consemnăm, colegial, faptul că *Știință și tehnică* apare și astăzi.

Se inaugurează noul post de radio-emisie București 1, pe 150 kw, în prezența președintelui Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza, a secretarului C.C. al P.M.R., Iosif Chișinevski, a ambasadorului U.R.S.S., S.I. Kavtaradze, a președintelui Comitetului de Radiodifuziune și Radioficare de pe lângă Consiliul de Miniștri, Matei Socor, a altor oficialități, între care N. Voiculescu, președintele Comitetului Provizoriu al Capitalei.

Guvernul, arată dr. Petru Groza, „a luat măsuri pentru dezvoltarea radiodifuziunii și rețelei de radioficare, printre care și aceea de construire a Casei Radiofoniei, care,

alături de Casa Scânteii, va fi un factor dintre cei mai importanți de educare a maselor și de răspândire a culturii”.

Și tot din domeniul radiofoniei. Pe traseul București–Constanța se pune în circulație, la 5 mai, primul tren din țara noastră înzestrat cu un post de radio-ficare.

Felurite. În sala Centrôcoop, din Calea Victoriei, se deschide expoziția gazetelor de perete din ministere.

În cartierul Grivița („orașul”, scrie *Viața Capitalei*) „pe locul unde altădată era o bodegă și o grădină de vară”, se amenajează un parc „cu peste 1 500 locuri”. Cu prilejul inaugurării, are loc un festival artistic dat de o unitate militară și se proiectează filmul sovietic *Fiica marinarului*.

La Uzinele „Solex”, pentru prima oară în țara noastră, se prepară bismut în stare pură.

Editura „Cultură Fizică și Sport” organizează un concurs pe tema *Sportivii în lupta pentru pace*; premiul I este în valoare de 20 000 lei (un ziar costa 4 lei).

La magazinul „Fero-metal” din B-dul 1848 nr. 35 se instituie un „caiet de sugestii și reclamații”.

Pe strada V. Conta, înțreprinderea Sovromconstrucția ridică, după metoda sovietică, „schela stahano-vistă” (care înlocuiește vechiul sistem „schela capră”) la edificiile Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport și Institutul de Petrol și Gaze. Pe „porțile Sovromtractor din Brașov” – scrie *Scânteia* – iese la 4 000-lea tractor de

fabricație românească (primul a fost realizat în 1946).

Există și o viață subterană a Capitalei – aceea a speculanților, a traficantilor – despre care presa scrie cu parcimonie, pentru a nu umbri imaginea de ansamblu, optimistă, pe care o dă asupra societății.

Și totuși din când în când, apar și astfel de relații, precum aceea din *Viața Capitalei*, din 30 mai, privind descoperirea „unor traficanți care făceau afaceri cu cartele de alimente și îmbrăcăminte”.

Alte delictе sunt înregistrate de *Adevărul*: un grup de escroci, prezentându-se drept reprezentanți ai Agenției de presă „Elets Press”, a păcălit Societatea de transport RATA cu 100 mii lei; fabricant clandestin de săpun; evaziuni fiscale de tot felul; condamnat pentru că a tăiat clandestin un vițel; transport de vin (125 litri) fără forme legale etc. etc.

Cultural. În cadrul Muzeului de Artă al R.P.R. (din fostul Palat Regal de pe Calea Victoriei) se deschide Galeria Națională de Pictură și Sculptură care, notează Eugen Schileru în *Viața Capitalei* din 3 iunie, „restabilește adevărul asupra trecutului”.

„Un mare eveniment cultural” apreciază *Scân-teia* din 20 mai: „Pentru prima oară în țara noastră se găsesc strânse la un loc cele mai valoroase opere ale plasticii românești, de la

Pasajul Șelari

(la Teatrul Armatei), *Al II-lea Spectacol* (la Teatrul de estradă, Alhambra, cu Maria Tănase, Titi Botez, Ion Luican, Petre Gusti ș.a.), *Cetatea de foc*, de M. Davidoglu (la Teatrul Național).

Rubrica *Colțul cetățeanului*, din *Viața Capitalei*, consemnează, între altele: s-a deschis o bibliotecă „în imobilul situat la întretăierea Căii Văcărești cu str. Epureanu”, cu cca. 10 000 volume.

În Popești-Leordeni se inaugurează un dispensar veterinar. La „Colțul Roșu” de la Comcereal se citesc poezii de M. Eminescu. În cadrul magazinului „I.C.S. Textila-Bărăției” se constituie o brigadă de 18 salariați „model pentru o mai bună organizare a muncii și o mai rapidă servire a cumpărătorilor”.

În str. Viitor se deschide o creșă, iar în Apărătorii Patriei un teren de sport. ■

**Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ**

Bulevardul 6 Martie (fost și redevinit Regina Elisabeta)

MIHAI VITEAZUL (1593-1601)

TĂTĂL LUI MIHAI		AICI I-A ÎNVINS PE TURCI ÎN AUGUST 1595		FUNCȚIE DETINUTĂ DE MIHAI				VICTORIE OBTINUTĂ ÎN 1598
BĂTUȚI DE MIHAI LA STĂNEȘTI		MIEZ DE OTEL!		DARE				L-A ALUNGAT DIN MOLDOVA
				LIMBA SLAVĂ			BLUZE POPULARE	
							PLANTĂ TEXTILĂ	
PRIVITOARE LA PĂMÂNT								
ÎN CORTI								
		ÎN GUȘĂ!			ADUCE PLOAIA			
		ÎN TRIB!			PECETE!			
SLUGĂ						ÎN CAPELĂ!		
CONTINENT MARE						ÎN ORAȘ!		
				METAL CENUȘIU				
				ÎN CERC!				
A PUNE STĂPÂNIRE		ÎN TRENI!			NUME TURCESC			
		SIMBOLUL MONARHIEI			ÎN CIURI!			
						DÂNSA		
						ÎNCHEIATĂ CU TURCII ÎN 1598		
FRUCTUL BRADULUI				ÎN CUPĂ!			COLORAT ÎN ROȘU	
PUS LA ADĂPOST				TIBERIU BREDICEANU				
					MAȘINĂ DE TEREN			
					PAHARNIC DIN "APUS DE SOARE"			
ÎN BLOC!			LOCUL UNDE MIHAI A FOST ÎNVINS DE POLONI					
NUMĂRĂTOARE CU BILE			ÎN ACID!					
				POLONII CU CARE S-A BĂTUT MIHAI				
				ÎN URBE!				
ACT ÎNFĂPTUIT DE MIHAI ÎN 1600						ÎN VILĂ!		
SINGULARĂ								
			L-A ÎNVINS PE MIHAI LA MIRĂSLĂU (1600)					

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

POȘTA BLITZ- CONCURSULUI

Din Odoreu, jud. Satu Mare, dl. PAVEL CODREANU: Dragă Magazin istoric, sistemul de concurs e bun, dar cel cu întrebări mai variate, mai de amploare, e mai „incitant” și-l aștept cu nerăbdare de fiecare dată.

Un tânăr prieten, DAN ZBUGHEA, de 16 ani, din Sebeș, jud. Alba, ne scrie: Vreau să-mi exprim pe această cale nemulțumirea față de întârzierea cu care sosește revista la noi în oraș. Suntem în data de 23 martie și doar astăzi am reușit să mi-o procur. Dacă și scrisoarea va ajunge cu aceeași întârziere, nu-mi prea văd sorți de izbândă.

Nu știu cine se face vinovat de această întârziere, este aproape sfârșitul lunii, dar vă rog să revizuiți puțin, la expedierea către centrele de distribuție.

În ultimul timp, primim tot mai multe semnalări de acest fel. Facem demersurile necesare la difuzorii noștri și la Poșta Română pentru remedierea acestor neajunsuri.

Iată și părerea d-lui locotenent-colonel veteran dr. ing. ȘTEFAN STANCOVEANU, din București: Îmi pare bine că ați urmat sfaturile cititorilor de a organiza concursuri în fiecare lună.

DL. COSMIN TEOFIL IONESCULESCU este student la Facultatea de drept „Titu Maiorescu”, din București, și consideră că această formă de concurs este o idee foarte bună, care cred că va îngroșa rândurile cititorilor de istorie. Sper că și în numerele viitoare vor fi lansate astfel de concursuri.

„AM APLAUDAT-O ȘI EU...”

Din Șimleu Silvaniei, primim de la dl. PAUL MAGHIAR, abonatul nostru din 1968: Vă rog frumos s-o felicitați pe distinsa doamnă Maria Roșca pentru frumosul articol despre Maria Tănase, apărut în Magazin istoric, nr. 3/2000, în numele cititorilor din frumosul dar liniștitul oraș de la poalele Măguri – Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Noi am mai citit și alte lucrări de valoare apărute de sub pana d-nei Roșca (cartea Dr. Elie Miron-Cristea, Imn înălțat bucuriei în loc de prefața la Poezii de Karol Wojtyła etc.). Pe Maria Tănase am aplaudat-o și eu, pe viu în 1958.

Am transmis doamnei Roșca aceste calde aprecieri.

NU-MI VENEĂ SĂ CRED...

Participând la Blitz-concursul din luna martie a.c., dl. NICOLAE-VLADIMIR DUMITRAȘ, din satul Flămânzi, jud. Botoșani – absolvent de liceu în 1999 – își însoțește răspunsurile și de o scrisoare în care ne mărturisește un of, care, din păcate, nu-i doar al d-sale: primește cu întârziere abonamentul.

Fiind șomer, căci am căzut în toamnă la facultate, nu-mi pot permite să dau 40-50 000 lei pe un drum dus-întors la oraș spre a-mi procura numărul pe care l-am plătit o dată prin abonament și pe care Poșta nu e în stare să-l distribuie. Am aflat citind Magazinul... că și altor abonați li s-a întâmplat la fel și nu-mi venea să cred până acum, când mi se întâmplă și mie.

Regret că v-am spus acest lucru, dar poate veți încerca la Poșta să atrageți atenția asupra incidentelor de acest fel și sper să aveți succes.

Semnalăm – și în cadrul acestei rubrici – celor în drept astfel de neplăceri pricinuite abonatorilor noștri.

O facem pentru că, în urma demersurilor de până acum, problemele s-au rezolvat, totuși.

400 NUMERE

Numărul din luna iulie al revistei noastre, apărute în aprilie 1967, va fi cel de-al 400-lea. Ne-au felicitat deja unii cititori, scriindu-ne, cu mândrie, că sunt posesorii unor colecții complete Magazin istoric.

Le mulțumim pentru felicitări și urări.

Așteptăm, stimați cititori, să ne scrieți ce vă place, ce nu vă place, ce ați dori să mai citiți, cum se difuzează revista în localitatea dvs., orice considerați că ne poate ajuta să vă oferim, lună de lună, Magazinul istoric pe care îl doriți. Vă așteptăm!

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE CODREANU, București, str. Vasile Alecsandri, nr. 6, et. I, ap. 4, oferă colecția completă.

CORNELIU PANAFESCU, București, str. Ștefan Mihalea, nr. 13, bl. PM 93, ap. 10, oferă colecția completă.

ION PETRESCU, Ploiești, str. Rudului, nr. 43, oferă numere disparate din 1967-1999.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 iulie a.c. răspunsul la întrebare (cu mențiunea Pentru concurs) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista Magazin istoric.

Concursul nu are talon.

În ce lună și în ce an au fost reluate relațiile diplomatice dintre România și Republica Federală Germania?

Răspunsul corect la Blitz... concursul din luna aprilie 2000:

a) – salonul Cerchez

Premiul de un abonament pe un an la revista Magazin istoric a fost câștigat de domnul Marcel Pasișov, din Blaj.

CONTENTS (Romanian History) I. Nistor Books for Bessarabia • D. Preda, M. Bucur The Vatican does not recognize the Vienna Dictate • C.A. Racovitza, M. Pânzaru A Family from Bukovina: Flondor • D.N. Chelaru, R.D. Chelaru, O. Dascăl Nichita Smochină: talking with Lenin • L.D. Grigorescu, M. Ștefan June 1946. The Speech delivered in Cluj by L. Pătrășcanu • T.A. Pokvailova The Soviets and the American Influence in Romania (1947) • Z. Dumitrescu-Buşulenga Meeting with Mother Alexandra (Princess Ileana) • P. Otu 1965. Once more about the Soviet Spying in Romania • N.M. Nicolae The Establishment of Diplomatic Relations between Romania and the Federal Republic of Germany • M.D. Sturdza Princess Ecaterina Conachi and Her Struggle for Union • A.S. Ionescu George Enescu carved in South Dakota • V.V. Tilea Envoy Extraordinary (V) • I. Scurtu 1918-1940. The Way Governments were formed (VI) • A. Davier The French-Romanian Relations (1880-1920; IV) • V. Barbu Medieval Testaments • P.M. Florea The History of the Carriage • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Nistor Livres pour la Bessarabie • D. Preda, M. Bucur Le Vatican ne reconnaît pas le Diktat de Vienne • C.A. Racovitza, M. Pânzaru La famille Flondor de Bucovine • D.N. Chelaru, R.D. Chelaru, O. Dascăl Nichita Smochină en tête-à-tête avec Lenin • L.D. Grigorescu, M. Ștefan Juin 1946. Le discours de L. Pătrășcanu tenu à Cluj • T.A. Pokvailova Les Soviétiques et l'influence américaine en Roumanie (1947) • Z. Dumitrescu-Buşulenga Rencontre avec Mère Alexandra (La Princesse Ileana) • P. Otu 1965. De nouveau sur l'agence soviétique en Roumanie • N.M. Nicolae L'établissement des relations diplomatiques entre Roumanie et la République Fédérale d'Allemagne • M.D. Sturdza La Princesse Ecaterina Conachi et sa lutte pour l'Union des Principautés • A.S. Ionescu George Enescu sculpté en Dakote du Sud • V.V. Tilea Envoyé extraordinaire (V) • I. Scurtu 1918-1940. Comment les gouvernements se formaient-ils? (VI) • A. Davier Les relations franco-roumaines (1880-1920; IV) • V. Barbu Des testaments médiévaux • P.M. Florea L'histoire du fiacre • I. Lăcustă En Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) И. Нистор Книги для Бессарабии • Д. Предэ, М. Букур Ватикан не признает Венский Диктат • К.А. Раковица, М. Пынзару Род Флондор из Буковины • Д.Н. Челару, Р.Д. Челару, О. Даскал Никита Смокинъ беседует с Лениным • Л.Д. Григореску, М. Штефан Июнь 1946 г. Речь Пэтрэшкану в Клуже • Т.А. Поковайлова Совет и американское влияние в Румынии (1947 г.) • З. Думитреску-Бушунга Встреча с Сестрой Александрой (принцесса Ильяна) • П. Оту 1965 г. Снова о советской агентуре в Румынии • Н.М. Николае Установление дипломатических отношений между Румынией и ФРГ • М.Д. Стурдза Принцесса Екатерина Коняки и ее борьба за объединение • А.С. Ионеску Джордж Енеску – скульптура в Южной Дакоте • В.В. Тилеа – чрезвычайный посланник (V) • И. Скурту 1918-1940 гг. Как создавались правительства (VI) • А. Давье Французско-румынские отношения (1880-1920 гг.; IV) • В. Барбу Записки средневековые • П.М. Флора Из истории пролетки • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Nistor Bücher für Bessarabien • D. Preda, M. Bucur Der Vatikan hat den Wiener-Diktat nicht anerkannt • C.A. Racovitza, M. Pânzaru Die burgenländische Familie Flondor • D.N. Chelaru, R.D. Chelaru, O. Dascăl Nichita Smochină sprach mit Lenin • L.D. Grigorescu, M. Ștefan Juni 1946. Pătrășcanu Rede in Cluj • T.A. Pokvailova Die Sowjete und der amerikanischer Einfluss in Rumänien (1947) • Z. Dumitrescu-Buşulenga Begegnung mit Mutter Alexandra (Prinzessin Ileana) • P. Otu 1965. Noch einmal über die sowjetische Agentur in Rumänien • N.M. Nicolae Die Festlegung der Beziehungen zwischen Rumänien und die Bundesrepublik Deutschland • M.D. Sturdza Die Prinzessin Ecaterina Conachi und ihr Kampf für die Vereinigung • A.S. Ionescu George Enescus Bildsäule in Süd-Dakota • V.V. Tilea Sonderbeauftragter (V) • I. Scurtu 1918-1940. Wie sich die Regierungen bildeten? (VI) • A. Davier Die französisch-rumänischen Beziehungen (1880-1920; IV) • V. Barbu Mittelalterliche Testamente • P.M. Florea Aus der Geschichte des Wagens • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. Nistor Libros para Besarabia • D. Preda, M. Bucur El Vaticano no reconoce el Diktat de Viena • C.A. Racovitza, M. Pânzaru La Familia Flondor de Bucovina • D.N. Chelaru, R.D. Chelaru, O. Dascăl Nichita Smochină hablando con Lenin • L.D. Grigorescu, M. Ștefan Junio 1946. El discurso pronunciado en Cluj por L. Pătrășcanu • T.A. Pokvailova Los soviéticos y la influencia norteamericana en Rumanía (1947) • Z. Dumitrescu-Buşulenga Encuentro con la Madre Alexandra (la Princesa Ileana) • P. Otu 1965. Otra vez sobre la agencia soviética en Rumanía • N.M. Nicolae Rumanía establece relaciones diplomáticas con la R.F.A. • M.D. Sturdza La princesa Ecaterina Conachi y su lucha por la unión • A.S. Ionescu La figura de George Enescu esculpida en Dakota del Sur • V.V. Tilea Enviado extraordinario (V) • I. Scurtu 1918-1940. Cómo se formaban los gobiernos (VI) • A. Davier Las relaciones rumano-francesas (1880-1920; IV) • V. Barbu Testamentos medievales • P.M. Florea De la historia de los coches a caballo • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11195 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

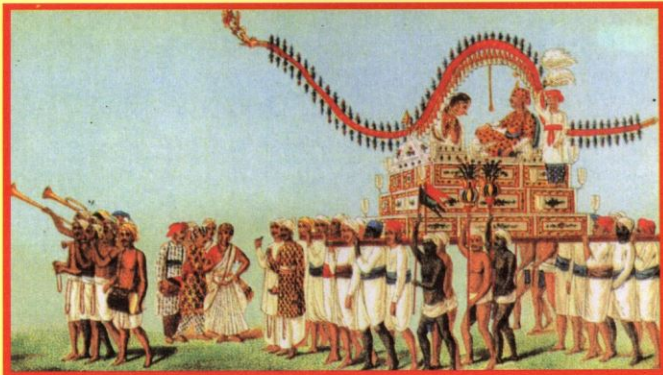
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

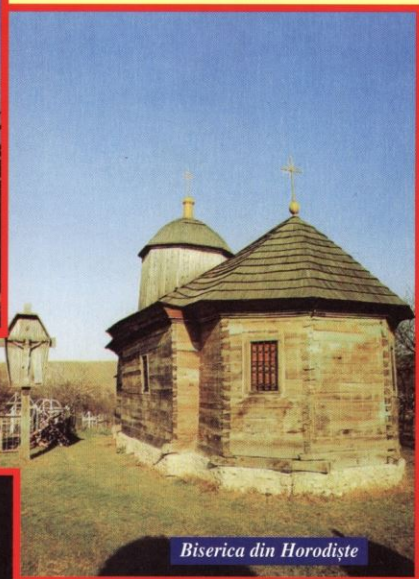
Lei 8 000

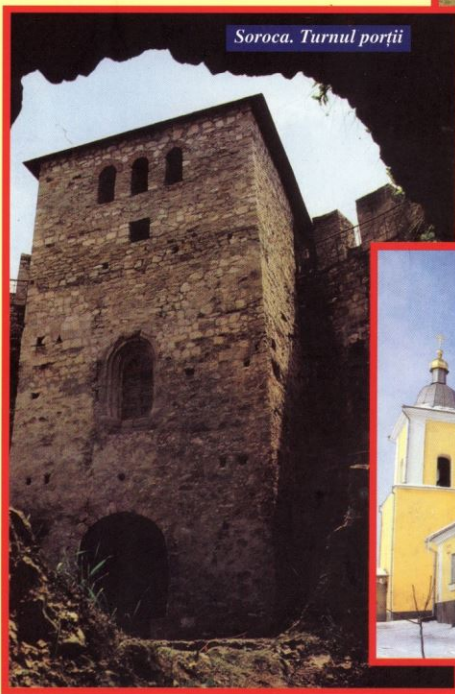

Biserica mănăstirii Hârjauca

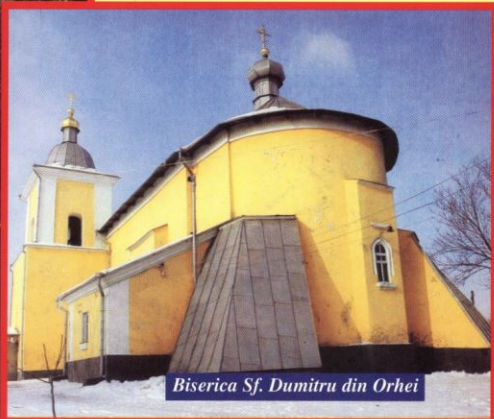

Biserica din Horodiște

Soroca. Turnul porții

istoric

Biserica Sf. Dumitru din Orhei

magazin